OKUMANIN Kanatlarında

Kibar AYAYDIN

OKUMANIN KANATLARINDA

Kibar AYAYDIN

2003 / İstanbul

KAYNAK YAYINLARI ©

Okumanın Kanatlarında

Yayın Numarası: 89 ISBN: 975-8775-03-0

ADRES: Bulgurlu Mahallesi Bağlar Caddesi No: 5 81190
Tel: 0(216) 522 11 88 Fax: 0(216) 522 11 99 Üsküdar/İstanbul
http://www.isikyayinlari.com

BASKI: ÇAĞLAYAN A.Ş.
Sarnıç Yolu No: 7 35410 Gaziemir/İzmir
Tel: 0(232) 252 20 97/98

SUNUŞ

Okumak!.. **Rahman ve Rahîm** olan Yüce yaratıcının elçisine ilk mesajı!... Kelamın üstatlarından Fuzulî'nin deyişiyle **"Aranılan inci, aşk girdabının içindedir. Dalmasını bilenler, onu oradan alır..."** Yazar, **Okumanın Kanatlarında** zümrüd-ü anka gibi yükselerek, beyanın sihrini kalemiyle çözüp, nice mazmunları zamanın hazineleri gibi okuyucunun ayaklarına sermiş... Aştığı ufuklarda baş döndürücü girdap ve uçurumlardan maharetle geçerek, alması gerekeni dikkatle seçen kartal gibi, bahar kokulu bin bir usareyi alıp getirmiş ve bizlere sunmuş... Ne yaptığını bilerek ve bildiğini de uygulayarak...

Okumak ve anlatmak!.. İşte günümüzde zor olan bu... **Kelam, bir yüce ağaca benzer ki zaman geçtikçe göklere dal budak salar...** İşte, elinizdeki eser, parıltılı bir koca elmas gibi, bunun en bariz örneği! Taşranın uzlet vadilerinde kelam-ı kibarından lezzet aldığım nadir dostlardan biri olan yazar, vâkıf olmak istediği esrarın kapılarını aralayarak, hakikatin göz kamaştıran parıltılarını sunmuş bize... O esrar ki bu vadide dolaşan birçok mecnunun ulaşamadığı hakikatler... Ama **Beyazıd-ı Bistamî**'nin deyişiyle **"Arayarak bulunamayan bu esrarı çözenlerin, yalnız arayanlar olduğu"**nu bilerek hakikat bahrine dalmış, "ilmin, evvelâ kendini bilmek" olduğu düsturuyla yola çıkmış ve yine **Fuzulî** üstadın deyişiyle gönül aynasının pasını silen **gül kokularının** aziz lezzetini bize tattırmış... Bir kısmını henüz mor mürekkebi kurumadan okuduğum yazıların bir araya getirilmesini büyük haz ile öğrendim ve tekrar okurken de ramazanın letafetiyle iftar sofralarının lezzetini buldum.

Aziz Okuyucu!.. Senin de **Okumanın Kanatlarında** yükselerek aynı lezzetleri tadacağından eminim. Çünkü Allah (c.c.) kitabında **"İkra ve Rabbüke'l-Ekrem. Ellezî alleme bi'l-Kalem. Alleme'l-insane ma lem ya'lem"**(Oku, İkram sahibi olan Rabbin, kalemle öğretti, İnsana bilmediğini öğretti.) buyurur. Kendini bilmek için, hakikati bulmak için, gül bahçelerinden güller dermek için oku...

Ellerine sağlık, diline sağlık, gönlüne sağlık aziz kardeşim... Eserinde **C. Şehabeddin üstadın "kelam-ı kibar, kibarın kelamıdır"** sırrı tecellî etmiş!... Gönül bahçelerinden daha nice güller dereceğin ümit ve temennisiyle...

Y. Doç. Dr. Av. Faruk YILMAZ
Niğde-2002

"BÜYÜK KÜLTÜR ESERLERİ İNSANIN DUYGU VE DÜŞÜNCE DÜNYASINI, İLMİ ARAŞTIRMALAR BİLGİ VE MAHARETİNİ GELİŞTİRİR. OKULU BİTİRDİKTEN SONRA KİTAP OKUMAYANLAR BELLİ BİR NOKTADA DURMUŞ SAATE BENZERLER. ZAMAN iLERLEDİKÇE ONLAR GERİLERLER. MESLEK HAYATININ VE GÜNLÜK ZARURETLERİN ÇENBERİNDEN BİZİ ANCAK ŞAHSİYETİMİZE YENİ BİR ŞEYLER KATAN KİTAPLAR KURTARIR. GÜZEL VE İYİ BİR KİTAP İNSAN İÇİN GİDİLMEMİŞ YENİ BİR UFUKTUR."

Mehmet KAPLAN

"Kurnaz insanlar okumayı küçümser, basit insanlar ona hayran olur; akıllı insanlar ondan yararlanır."

Francis BACON

I.BÖLÜM

OKUMANIN KANATLARINDA

Okumayı seviyor musunuz? Aman Allah'ım! Bu kadar kitabın hepsini okudunuz mu? Ne talihli insansınız ki bu hayret dolu ifadelerle karşılaşabiliyorsunuz! Bir dostum sohbetinde, kelimelerin büyülü rüyasını anlatırken kendinden geçmiş; "Ben şaşarım bu insanlara ki fani sevgililere aşık oluyorlar, onlara sevda şarkıları söylüyorlar da şu kitaplara bir buse bile atmıyorlar." demişti. Katılmamanın imkânı var mı? Doğru söylüyordu. Zaten sevdanın ve aşkın platonikleştiği bir asırda, siz onlara "Leyla ile Mecnun"u, "Ferhat ile Şirin"i bülbül ile gülü anlatsanız, beyhude yorulursunuz.

Kitap bana yâr idi; Leylâ'dan da öte canandan da yakın. Aşk, aşığa ne anlatıyorsa, kitap da bana onu anlatıyordu hep. Kitap okuma işi, sevda çiçeğini yetiştiren yüreklerin, o engin sıcaklığı gibi sarar ruhumu. Okumanın, kitapla hemdem olmanın mâi hülyasında, kelimelere yüklenen her mânanın sihirli rüyasını görürüm. Kim demiş "okuma zevktir", hayır eksik söylemiş; okuma zevke köle olmaktır. Dimağa atılan "cümle terkibinin" insan ruhunda meydana getirdiği sezişlerdir okumak. Efsanelerin sinesinden çıkan, buğulu bakışlara, su perilerine, kanatlı atla-

ra, köpükten saraylara, mitolojinin hangi okumalarında rastlamazsınız ki. . .

Herkül'ün Hera'yla olan kavgası, Keloğlan'ın mübarek anası, Kırgız'ın Manas'ı, Ergenekon'un, Athena'nın... velhasıl "hangi geçmiş zaman masalı" hayallerimizi süslemedi? Bin bir Gece masallarının, masal kahramanları uykularımızdan önce okunur, onların gizemli dünyası hayallerimizde şekillenirdi. Kısık fitilli, ağır gaz yağı kokulu lambaların etrafında büyüyen gölgeler, bizi hangi "dev" vehmine götürmedi ki... Okumaya başlamadan önce keşfedilmesi gereken ruh derinlikleri vardı. Keşfe çıkan her okuyucu, kendi perispireyine "masalımsı" bir dünya kabullendirirdi. Okumalar ah okumalar! Gece yarılarına kadar süren okumalar. Sonra hayalimizi peşinde koşturan asırlık okumalar. Ben her zaman iddia etmişimdir ki; -bunu bilim adamları da söylüyor- uzun okumalar 0-6 yaş arasındaki küçük insan yavrusuna bir disiplin içinde verilmelidir; ancak böyle olduğu zaman okuma işi bir alışkanlık haline gelmiş olur. Devam zincirinin kopmaması ise ona bahçe olan toprağın sürekli sulanıp, beslenmesiyle mümkündür.

Okumada, kitapları keşfetmede nasıl bir yol takip etmeli? Okumanın sınırları nedir? Nereye kadar sürecek bu koşu? İnsanın "mükemmel varlık" oluşundaki sır onun sürekli kendini yenileyen bir varlık oluşundan kaynaklanır. Mükemmel olmak, zatında insanı sürekli kendine çeker. Ben bu okuma macerasının ölünceye kadar olacağını zannetmiyorum. Ölümden öte, "insan ruhunun" bir yerlerde kendisine verilen mükemmellik sırrını çözmek, ya da bu aşk ile sermest olmak için yine okumaya devam edeceğini düşünüyorum. Mekân farklı olsa da boyut değiştirmiş nice kitaplar kendilerine uzanacak elleri beklemektedir.

Kitap keşfi bir o kadar zor, bir o kadar da kolay bir zanaattır. Meselâ ben, kitap seçerken zorlanırım. Bütün kitapların güzelliğine, onların, sevgililer gibi yâr olduğuna

olan inancım, hangi birini tercih edeceğimde karasızlığa yol açar. Ama, siz de olsanız aynı tedirginliği yaşarsınız. Bir sosyoloji kitabı bütün işvesiyle size göz kırpıyor, yaklaşıyor, alıp elinize okuyorsunuz. Yeni çıkan roman, klâsiklere meydan okur bir tavrıyla rafın en önünde sizi karşılıyor. Ne de olsa en çok okunan ve satılan bir kitap, hem de afişleri var, bak hem de camda asılı. Nasıl karşı koyar, "Bu romanı alıp okuyayım." demezsiniz. Şiir kitaplarının ışıltılı kıyafetlerinin altında içinizi çeken bir aşk mısraını görüp de aman sende diyebilir misiniz? Hemen koşar sarar sarmalar, şiirselliğin verdiği ritim ile onlarla dans ederim. Hele felsefe kitaplarını, bütün bilgeliği ile ağır tonajlı ciltlerini herkese göstermez; oldukça temkinli adımlarla yaklaşmak gerek onlara. Ak sakallarını rafların alt kısımlarına indiren bu kitaplar, sizlere "Ontoloji"nin, "Epistemoloji"nin , en kompleks mevzularını sunarlar. Hadi gel de hayır de bakayım. Ya o tasavvuf neşvesini veren kitaplar, hepsi birer Mevlevî şeyhi gibi "hoş gör ya hu" diyerek; "Gel ne olursan ol yine gel..." gitmemenin, oturup yerde kalmanın bir anlamı var mı ki? Zaten duramazsınız, semâ ederek o kitapların yaprakları arasında hakikat nuruyla, "Ballar balını buldum, kovanım yağma olsun." der ve kendinizden geçersiniz. Ama ne Mevlevî ne de şeyh olursunuz; yalnız bir lezzeti kaşık kaşık ağzınıza götürürken "su" deyip yakarırsınız. Kim yetişir size, "Fuzûlî" desem nasıl bakarsınız ben bilemem; ama "Su Kasidesi" benim çatlamış dudaklarıma bir zemzem gibi gelir. Ne kadar da zormuş kitap seçmek değil mi? Sizin istediğiniz gibi tasnif yapamadım. Şunu okuyun, şu iyidir; şunu okumayın, şu kötüdür diyemedim. Hepsi, beni farklı mekânlara uçuran birer kanattı. Onlarla uçtum. Okyanusları, Çin'i Maçin'i onlarla aştım. Evrenin ötesini, gezegenlerin keşfini onlarla yaptım. Daha ne diyeyim; işte en büyük kitap. Sırları ifşâ eden, bilinmezleri aralayan "okuma"yı bir serlevha yapan, kimliğimize bir nüve şeklinde koyulan, ışığa koşan kelebekler misali, kendisine koşturan ve bü-

tün kitapların atası olan işte o Kitap. "Oku, Yaratan Rabbinin adıyla" (Kur'ân-ı Kerim)

Kitap samimiyettir, riya onun semtine uğrayamaz. O insanlarla konuşur ve onlara samimiyetinin zirvesini yaşatır. Nice dost zannettiğim âdemoğulları asıl kitaptan haberleri olmalarına rağmen; kitabın esatiri keyfiyetini yakalayamamış unutulup gitmişlerdir. Siz unutulan bir kitap gördünüz mü? Ben hiç görmedim.

İnsan yeryüzü cennetini kitaplarla süsleyecek, kitapsız hiçbir yer kalmayacaktır. Böylece eşhaslar kitap sayfalarında temessül edecek, kitap okuyan insanlarla; hayat bir kez daha "kitabî" yorumlanacaktır.

"Oku... "

(Alak-Kur'an)

" Her toplum bir kitaba dayanır. Senin kitabın hangisi?"

(Cemil Meriç)

"Allah'ım bana çiçek dolu bir bahçe ile, kitap dolu bir saray nasip et."

(Çiçero)

KİTAP, OKUMA VE KÜTÜPHANEYE DAİR

-1-

Medeniyetler kalemlerden neşet eden kitapların eserleridir. Tarihte, büyük ulusların bir taraflarını, kitap bilgeliğine dayandırdıkları görülür. Anlayışların zamanla değişmesi, medeniyetlerin kurulduğu ilk çağlardan günümüze gelinceye kadar kitaba, okumaya olan ilgileri farklılaştırmıştır. Bu yazımızla "kitap düşüncesinin" tarihi serüvenini gözler önüne sererek kitap felsefesinin analizlerini yapmaya çalışacağız.

KİTAP UFKU

Kitap, susturduğumuz zaman sessiz, konuşturduğumuz zaman konuşan, meşguliyetiniz varken sohbete başlamayan, çalışma zamanında yalnız bırakan, kendisi için giyinip süslenme ve utanıp sıkılma zahmetine sokmayan bir gece misafiri; yüzünüze karşı dalkavukluk etmeyen bir arkadaş; azdırıp sapıtmayan bir dost, bıktırıp usandırmayan, münafıklık yapmayan ve size karşı yalan söyleyip dolap çevirmeyen bir yoldaştır.

Kitapsız toplum, naslara ve kültürel normlara bağlı kalmayan, hedefsizce hareket eden, vizyonun meftunu olan, aktüelin bulanık ırmağında gelişi güzel akan toplumdur. Kitapsız toplum, bütün müessese ve birimlerinden etik ve estetik kaygıyı kovan, kimliksiz, halk dalkavukluğu yapan insanları işbaşına getiren entelektüelini küçümseyen ve onu sefalete terk eden toplumdur. Kitapsız toplum, egoyu nefis putunu hareket ve davranışının ekseni, değişmez dinamiği addeden toplumdur. Kitapsız toplum, muhakeme yeteneği sürü idrakine indirgenmiş, gündelik hazlarla kuşatılıp güdülmeye müsait hale getirilmiş bir toplumdur. Kitaptan uzaklaştırılan, düşünceden uzaklaştırılır; düşünceden uzaklaşan, olup biteni sorgulama yeteneğini kaybeder; kendinden uzaklaşır.

Kendini yığın haline getiren bir millet payidar olamaz. Tek kaygısı para olan bir yığın yaşayamaz. Düşünceyi küçümsüyoruz. Kitaba harcadığımız parayı, sigara, kumar ve eğlence için harcadığımızla kıyaslarsak, yerin dibine girmemiz gerekmez mi?

Ruskin kitapları ikiye ayırır: Geçici olanlar, kalıcı olanlar. Geçiciler faydalı veya tatlı birer konuşma: seyahatnameler, hatıralar. Bunlar kitaptan çok bir nevi mektup, bir nevi gazete. Kitap, sohbet değil, yazıdır. Birkaç sayfaya sığdırılmak istenen bütün bir hayat. Ebediyete yollanan mesaj. Kimsenin söylemediği ve söylemeyeceği gerçek.

Yazar o birkaç sayfayı kaleme almak için gelmiştir dünyaya. Mümkün olsa taşa kazır fikirlerini. Proust şöyle der: "Okumak başka, sohbet başka. Okurken bir başka düşünceyle temas halindeyiz, ama tek başımızayız. İnsan fikrî bakımdan çok daha güçlüdür. Konuşma, bu gücü dağıtır. Okurken sadece ilham alırız, kafamız dilediği gibi çalışır. Hem yalnızız hem beraber. Bir nevi mucize. . ." Güzel kitaplar, yazar için bir son, okuyucu için bir davettirler. Suallerimize cevap vermezler. Birtakım arzular uyandırırlar bizde, iştiyaklarımızı alevlendirirler. Yazar sözünü bitirince şaşarak fark ederiz ki, hiçbir şey söylememiştir...

Kitap denen uçsuz bucaksız okyanusta daima yeni keşifler yapmak kabil. Hangimizin irfanı, o sonsuz "belkiyle" boy ölçüşebilir.

Necip Asım beyin "kitap" adında bir kitabı vardır. Bu kitapta, kitap meraklıları ve kitap delileri bölümü, bütün kitapseverler için son derece faydalı bilgilerle doludur. Kitapların açık bırakılmaması, açık haldeyken birbirinin üzerine konulmaması, okurken sigara içilmemesi, kitap arasında çiçek, gül yaprağı kurutulmaması, çeşitli kitapların bir arada ciltlenmemesi, tozlarının kirli paçavralarla alınmaması, içlerindeki şekil, harita, illüstrasyon ve fotoğrafların çıkarılmaması... Bu sayılan hususlar kitapseverliğin başlangıç ilkelerindendir.

Kültürümüzde kitabın değeri çok yüksektir. Bununla beraber günümüzde kitaba fazla düşkün olmadığımız acı bir gerçektir. Halbuki "Müteferrika Matbaası"nın ilk bastığı "Van Kulu Lügati" adıyla Vanî Mehmed Efendi'nin "Sıhah-ı Cevherî" isimli Arapça eserden çevirdiği kitap, büyük boy ve kalın iki cilt olarak biner adet basılmıştır. Sonradan ikinci baskısı da yapılmıştır. Aradan geçen iki buçuk yüzyıl içinde nüfusumuzun hızla arttığı düşünülürse, şimdilerde en az 2x4000 adet basılması gerekirdi. Halbuki aynı boy ve aynı hacimde bir kitabın günümüzde bu sayıda basılması olağan değildir. Sıhhatli bir zekâ, kitapları çalışmalarına tâbi kılar. Onun için eğlencelerin en

asilidir okuma, daha doğrusu en asilleştiricisidir. Kitap zekâyı kibarlaştırır. Hassasiyetimizle düşüncemizi ancak kendi içimizde, zihnî hayatımızın derinliklerinde geliştirebiliriz. Ama zekânın tavırlarını efendileştirmek için okumak zorundayız. San Cassiano'da çile dolduran Machiavelli, akşamları kütüphanesine girerken kirli libaslarından sıyrılır, bir tâcidarın huzûruna çıkar gibi itina ile giyinirmiş. Sonunda kendi de kitap olmuş. Kitap, yani ışık. Denize atılan bir şişe her kitap. Asırlar, kumsalda oynayan birer çocuk. İçine gönlünü boşalttığı şişeyi belki açarlar, belki açmazlar. Carl Sagan "Kozmoz"da İskenderiye Kitaplığı için, şu önemli notu aktarır: "Kitaplığın kalbi, kitap koleksiyonuna ayrılan bölümüydü. Koleksiyon uzmanları, dünyanın birçok kültür ve diline ait kitapları toplardı. Yabancı ülkelere adam gönderip kitapçılardaki kitapları toptan satın alırlardı. İskenderiye'de demirleyen yabancı gemiler kaçak eşya için değil, acaba kitap mı kaçırıyorlar diye aranıp taranırlardı. Her biri elle yazılmış papirüs tomarı olmak üzere kitaplıkta o zamanlar yarım milyon kitap bulunduğu sanılıyor. Bütün bu kitaplara acaba ne oldu? Bunları yaratan uygarlık yok oldu ve kitaplık kasten tahrip edildi.

UNESCO araştırmalarına göre yılda basılan kitap sayısı ABD'de 51058, Yunanistan'da 35000 iken ülkemizde ise sadece ve sadece 6101 adettir. 65 milyonluk ülkemizde bütün gazetelerin toplam tirajı 4-5 milyonu geçmez iken 82 milyonluk Almanya'da 51 milyon gazete satılmaktadır. Fransa'da bu oran yüzde 41, İngiltere'de yüzde 44, İsveç'te yüzde 61, Türkiye'de ise sadece yüzde 6'dır. 1984'de yapılan bir araştırmaya göre Türkiye'de kişi başına düşen dergi sayısı bir yılda sadece 1.2'dir. Aynı araştırmaya göre bu rakam Japonya'da kişi başına 25 adete ulaşmaktadır.

Bir de kendi kültürümüzün tarihi köklerine inerek kitap anlayışlarını irdeleyelim. Endülüs hükümdarı El-Hakem, kitap satın almak üzere memleketlere tüccarlar göndermekte ve -henüz tanımadıkları kitapları satın alıp

Endülüs'e getirmeleri için- tanımadıkları bu tüccarlara bol miktarda para tahsis etmektedir. El- Hakem, Ebü'l-Ferec el-Isfahâni'nin (356/967) Kitab'ül-Ağâni isimli bir kitap yazmakta olduğunu duyduğu zaman, derhal eserin müellifine saf altından 1000 dinar yollayarak kitap piyasaya çıkmadan elde eder. Hafız-ı kütüpler, bir bakıma eski kütüphanelerin ayaklı bilgisayarlarıdır. Adnan Adıvar da hafız-ı kütüplerden biridir. Dünyaca ünlü şarkiyatçı Prof. Ritter ise, İsmail Saib Efendi için "ilm-i hatifi" (ilmin gaibden söyleneni) adını kullanmıştır. Harunü'r-Reşid Ankara'yı zaptettiği zaman, Me'mun ise Bizans İmparatoru III.Michel'e karşı zafer kazandığında, savaş tazminatı olarak eski el yazmalarını istemişlerdir. İbn-i Teymiye, beline kadar uzanan örgülü saçları ile her gece kitap okumaya başlamadan önce, saç örgüsünün bir ucunu arkasında bulunan duvardaki çiviye asıyordu. Böylece kitap okurken uyuyup başı önüne düşerse arkadan gerilen saçları canını acıtarak uyanmasına sebep oluyordu; sabahlara kadar kitap okunmaya çalışıyordu. Sekiz yıllık kısacık saltanatına kıtalar fethini sığdıran koca sultan Yavuz Selim, develere yüklettiği kütüphanesini bir an olsun yanından ayırmamış ve şehzadelik döneminde üç saate indirdiği uykusuyla günde sekiz saatini kitap okumaya vermiştir.

Kitabın, sahibi üzerinde hakları vardır. Bunlar: sevgi, alâka ve nazardır. Kitapları, size buğz etmeyecekleri kadar sık aralıklarla ziyaret etmeyi, hatırlarını almayı, okşamayı ihmal etmeyiniz ki bu vecibenin efdali okumak, satır aralarında başka dünyalara açılan dehlizleri keşfetmektir. Kitap ve kitap okuma üzerine dilimize birçok deyim yerleşmiştir. Kitap kurdu, kitap meraklısı, kitapsever, kitap delisi, kitap aşığı, kitap hastası. Ayrıca yabancı dillerde bibliyoman kavramı vardır. Kitap hastası, kitaplara hastalık derecesinde ilgi duyan kişi demektir. Daha açık bir ifade ile kitap delisi. Osmanlı kültüründeki karşılığı; "mecanin-i kütüb"dür, günümüzde kullanılan karşılığı bibliyofil, bizdeki karşılığı ise "muhibban-ı kütüb" yani

kitapseverdir. Bir kitapseverin ajandasında kitap okumayla ilgili şu notlara rastlarız. "Kitap okunurken 180 derece açılmak için zorlanmamalı, yaymak için bastırılmamalıdır. Rahlelerin bu maksada ne denli uygun olduğunu hatırlamak gerekir. Sayfalar sağ üst köşeden baş parmak hafifçe itilerek ve işaret parmağı sıkıştırılarak açılmalıdır. Parmak kesinlikle ıslatılmamalıdır. Kitap sayfa aralarına kalem ve başka cisimler konularak kapatılmamalıdır.

KİTAP, OKUMA VE KÜTÜPHANEYE DAİR

-2-

Kitapları hayatının bir parçası olarak gören her kişi, mutluluk yolunda mesafe kat etmiştir. Hayatın ağır yükü, psikolojik sıkıntılar ancak kitabın dostluğu sayesinde atlatılacaktır. Bunalmış insanlığın tek kurtuluş reçetesi kitaptır. Kitapların efsunlu deryasına ancak okuma rotasını belirlemiş kişiler açılabilir. Okuma; bizi hayal sınırlarımızın ötesine ulaştıran, harf kimyasının organik yapısıyla, estetik bir dünya kuran bir şuurdur. Bu şuurun, nasıl oluştuğunu hep birlikte görelim.

OKUMANIN SİHİRLİ DÜNYASI

Türk dilinin ve kültürünün temel eserlerinden biri olan, "Divanu Lügati't-Türk'ü" asırlar sonra gün yüzüne çıkaran Ali Emiri Efendi (1857-1924) kitap şuurunun öncülerindendir. "Lamba kenarında kitap mütalaâ ederken sabah olmak defaatle vâki oldu. Uyusam kimse yanımda yatamazdı. Okuduğum kitapları savt-ı alenî ile (yüksek sesle) tekrar edermişim." diyen Ali Emiri Efendi tipik bir kitap kurdudur. Cemil Meriç gece gündüz okurdu. Bu yüzden gözlerinin gücünü her gün biraz daha yitirdi. Ne var ki, O buna hiç aldırmaz, odasında masanın üstüne sandalyeyi koyar; kendi de sandalyeye çıkarak kitabını 30

santim uzaklıkta tutardı. Bunu, elektrik ampulünü aşağıya değin iletecek kordona verecek parası olmadığı için yapardı. Bunca parasız oluşunun sebebi ise, eline geçen paranın tamamını kitaba yatırmış olmasıydı. Kendisine bir şey sorduğunuzda, size verdiği karşılığın; filanca yazarın, filanca kitabının filanca sayfasında olduğunu belirtirdi. Sibirya'ya sürülen Lenin, Marks'ın kitabını Sibirya'nın dondurucu soğuklarında tam bin kez okumuştur. Kitap delileri, kitapseverlere benzemezler. Bunlar yalnız kitap toplamak isterler. Bunlar, sadece kitabın maddî değerine ve nadir oluşuna bakarlar. Saint Simon (1760-1825) hatıralarında bu gruba giren Kont İstre adındaki bir adamın 52500 cilde malik olduğu halde okuma bilmediğini belirtir. "Cinnet-i Kütüb" (kitap deliliği) denilen hastalıkla alâkalı Endülüs'te geçen bir anekdotta şunlar anlatılıyor: Hadise Kurtuba şehrinde geçer. Müslüman bir tarihçi, uzun süre aradığı bir kitabın müzayede yoluyla satılacağını öğrenir ve gidip pey sürmeye başlar. Adamın biri her defasında ondan daha fazla fiyat teklif etmektedir. Fiyat çok fazla yükselince tarihçi çekilmek zorunda kalır ve iş bittikten sonra adamın yanına giderek bu kitaba sahip olmayı niçin çok istediğini sorar. Adamın cevabı enteresandır: "Aslında ben talebe değilim, kitabın muhtevasını da bilmiyorum. Ancak halk arasında itibarımın yükselmesini sağlamak için bir kütüphane kurdum. Kütüphanemde tam bu kitabın dolduracağı boş bir yer var. Ayrıca çok güzel olduğu için hoşuma gitti. Bunun için ödeyeceğim paranın miktarına önem vermiyorum. Çok şükür maddî gücüm buna yeter.

Ahmet Mithat Efendi, ekmek parasını kitaba verir, pek çok okurdu. Okumaya olan düşkünlüğü, O'nu "ayaklı kütüphane" ve "Hâce-i Evvel" yapmış ve bereketli ömrüne 226 kitap yazmayı sığdırmıştı.

Bağdat'ta, entelektüel seviyede kitap okuyanların sayısı ise aşağı yukarı şehrin nüfusunun üçte biri kadardı. Kültür Bakanı Tınaz Titiz devrinde "Niçin kitap okumuyo-

ruz?" sorusu üzerinde yapılan bir araştırmanın sonucundan çıkartılan şu maddeler insanı düşündürmeye sevk ediyor. Türk toplumunda; okumak, zeki olmayanların kullandıkları bir araç olarak görülmekte, bir çekingenlik meydana getirmektedir... Kamuoyunda hayranlık toplayanlar okuyanlardan çok, güzellik, zenginlik, vb. gibi nitelikleriyle ön planda bulunanlardır.

"Euromonitor Kamuoyu Araştırma Kurumu"nun 1990 yılında gerçekleştirdiği dünya genelindeki bir ankette çıkan sonuç bizler için tam bir facia: En çok kitap satın alan ülke sıralamasında Almanya 66 Sterlin ile birinci gelirken, ülkemiz 2 Sterlin ile sonuncu gelmiştir. Yaz aylarında nüfusu 400 binin üzerine çıkan Bodrum genelde varlıklı kesimin tatil yaptığı bir beldedir. Şu tabloya baktığımızda, acı bir gerçeğin nasıl gün yüzüne çıktığına şahit olacağız.

Kahvehane sayısı	127
İçkili lokanta	230
Cafe-bar	103
Disco	12
Gazino	3
Kumarhane	2
Kitapçı	2

Evet görüldüğü gibi Bodrum'da her şey var, ama kitap yok. Kim diyebilir ki Bodrum'da kitap fiyatlarının yüksekliği yüzünden kitap okunmuyor.

"Türk Gençliğinin Problemleri, Beklentileri, Eğitim ve Kültür Bakımından Düşünceler" adlı 1989 yılı Devlet Bakanlığı araştırmasına göre: (Araştırma 15-26 yaş grubunda 5139 genç üzerinde yüz yüze yapılmıştır.) Gençlerin %69'u adını hatırlayamayacak kadar uzun zamandır kitap

okumadıklarını söylemişlerdir. Üniversite gençliği üzerinde yapılan bir diğer ankete göre, ders kitabı dışında kitap okumadıklarını söyleyen öğrencilerin oranı %22'den az değildir. Başka bir ifadeyle her beş öğrenciden biri ders dışında kitap okumuyor.

OKUMA ALIŞKANLIĞI

Türkiye'de kitlelerin okuma alışkanlığı kazanabilmesi için zorunlu ve temel şartları şöyle belirleyebiliriz:

A)- Eğitim dizgesinin ilköğretimden-üniversiteye kadar "okuma alışkanlığı" kazandıracak, kitap sevgisi verebilecek bir biçimde yeniden düzenlenmesi.

B)- Okuma alışkanlığının kazanılmasında ve korunmasında etkili olabilecek kurumların ve kişilerin duyarlı ve sürekli çabaları zorunlu ve temel koşullardır.

C)- Günün şartlarına göre, teknoloji aktif hale getirilerek, her türlü materyalin okuyucunun hizmetine sunulması. Bunları cazip hale getirecek her türlü donanımı sağlayarak hedef-amaç saptaması yapmak.

KİTAP, OKUMA VE KÜTÜPHANEYE DAİR
-3-

Kütüphaneler, Kitapların okuyucu ile buluştuğu, kendine ait bir sistematiği olan; arşiv ve dokümanter bilgilerin toplanıp araştırmacılara sunulduğu bilgi havuzlarıdır. Bilgiye susamış her kişi, bu havuzdan kana kana içme imkânına sahiptir. Kütüphaneler, düşünce, sanat, bilim, teoloji alanlarında ortaya konmuş eserler ile okuyucunun estetik zevkine hitap eden ve daha birçok arşiv belgesinin olduğu esrarlı mekanlardır. Kütüphaneler; okuma–anlama idrakimizin, hayat felsefemizi ne oranda etkilediğini gösteren somut göstergelerdir.

BEYİN FIRTINALARININ SAKİN LİMANLARI KÜTÜPHANELER

Prof. John Dewey 1924 yılında Maarif Vekâleti'ne verdiği raporda; "Her mektep faal bir kütüphane merkezi olmalı, her binanın inşasından evvel plan yapılırken kütüphane salonu düşünülmelidir." diyerek eğitim dizgesinin vazgeçilmez bir öğesi olan kütüphanenin, ne denli önemli olduğunu ortaya koymuştur. Kütüphane anlayışının, bizim kültürümüzdeki yansımalarına kısaca göz gezdirelim.

Halife Me'mun'un Bağdat'ta kurduğu Beytü'l Hikme'nin kütüphanesinde, bir milyon kitap bulunuyordu. Onuncu asırda, Endülüs'te Halife El-Hakim'in kütüphanesindeki kitap sayısı, yarım milyonu buluyordu. Rey kütüphanesinin kataloğu ise on büyük cilt tutmaktaydı.

Bağdat'a 891 yılında gelen bir seyyah, şehirde yüzden fazla halk kütüphanesinin bulunduğunu yazmıştır. İslam dünyasında rekor, bir milyon altı yüz bin kitapla Kahire'de Halife El-Aziz tarafından kurulan kütüphanedeydi. Bu kitaplardan altı bini matematiğe, on sekiz bini ise hikmete dairdi. Arşiv kayıtlarına göre, Yıldırım Bayezid devrinde yapılan birkaç medresede kütüphane bulunuyordu. Vakfiyeleri mevcut ilk vakıf kütüphaneleri ise, Edirne II. Murat Darülhadisi, Bursa Umurbey Camii ve Üsküp İshak Bey Medresesi kütüphaneleridir. III. Ahmet devrinden sonra, zengin koleksiyonlu ve geniş kadrolu kütüphaneler tesis edilir.

Tokyo'da 1966'da UNESCO tarafından organize edilen, Asya'da kitap üretimi ve dağıtımı toplantısında, listenin başına şu sözler eklenmiştir: "Her ülke tarafından kendi sosyal ve ekonomik gelişmesi programının bir parçası olarak kapsamlı bir kütüphane geliştirme planı uygulanacaktır. "Türkiye'de kütüphanecilik bütün yönleriyle gelişmiş değildir. 1956 yılında 135 halk kütüphanesi ve 61 çocuk kütüphanesi varken; 1987 yılında bu sayı halk kütüp-

hanesi için 104'tür. Eski SSCB'de 2549 kişiye bir halk kütüphanesi düşerken, Türkiye'de ancak 64600 kişiye bir kütüphane düşmektedir. Bu rakam İngiltere'de 3508, Belçika'da 4253 kişiye bir kütüphanedir.

Kütüphaneciler Derneği tarafından yayımlanan "2000'e 5 kala Kütüphaneciliğimiz" kitapçığında belirtildiğine göre, Türkiye'de 962 bin kişi halk kütüphanelerine üye olurken bu rakam İran'da 7 milyon, Fransa'da 16 milyon ve Meksika'da ise 39 milyondur. Modern bir kütüphanenin özenle vücuda getirilmiş, okuyucuyu ileri götürecek onun isteklerini ve ihtiyaçlarını karşılayabilecek zengin bir koleksiyona, yeterli bir yapıya, çağdaş bir kütüphane hizmeti verecek bütçeye, kütüphaneden yararlanma bilincine varmış okuyucuya ve meslekî eğitim görmüş gerekli bilgi ve tecrübeye sahip personele ihtiyacı vardır. Kütüphane biliminin beş yasası vardır. Bunlar:

1- Kitaplar okunmak içindir.
2- Her okuyucuya göre bir kitap vardır.
3- Her kitaba göre bir okuyucu vardır.
4- Okuyucunun zamanını boşa harcamamak gerekir.
5- Kütüphane gelişen bir organizmadır.

Halk ve çocuk kütüphaneleri birer eğitim kurumu olmalarının yanı sıra, halka okuma malzemesi dağıtmak için, okul kütüphanesi sistemiyle birlikte kullanılarak, her ülkede okur-yazarlık oranı yükseltilebilir ve halk başka türlü ulaşamayacağı okuma malzemelerine bu sayede kavuşabilir. Bu durum, özellikle halk kütüphanelerinin sağlık kampanyalarına, tarımsal bilginin yayılmasına, teknik eğitime ve diğer sosyal gelişme programlarına katıldığı bölgeler için geçerlidir. Türkiye, halk kütüphanelerini bu amaçlar için kullanabilir, ayrıca evinde yeterli fiziksel olanaklara sahip olmayan gençlere ve yetişkinlere

çalışma salonları sağlanırken, bir yandan da çeşitli etkinliklerde bulunulmalıdır. (tartışmalar, film gösterileri, okuma günleri gibi) Hem gençlere hem de yetişkinlere bu tür hizmetlerin sağlanmasının ardındaki asıl amaç, başka türlü kullanma olanağı bulamayacakları malzemelerin onlara sağlanmasıdır.

Kütüphanelerimiz konusunda 1951 yılında Türkiye'ye davet edilen ABD Kentucky Üniversitesi kütüphane müdürü Dr. Lawrence S. Thomson, Maarif Vekaleti'ne verdiği raporda; Okul kütüphaneleri ve çocuk kütüphaneleri bahsinde "Devlet bütçesinden elde edeceğiniz her kuruşun önemini belirtmek isterim, zira demokrasi zaferi burada kazanılacaktır. Şayet yeni nesli okuyucu bir nesil olarak yetiştiremeyecek olursanız demokrasiyi koruyamazsınız." diyordu. Yaptığı tavsiyelerden birinde ise, "Genel çocuk ve okul kütüphanelerine sarf olunan paranın, milli birliği savunacak ordulara harcanan para kadar tesirli olduğu düşünülerek, bu kurumları geliştirmek için her türlü çabanın sarf edilmesi gerekir." demektedir. Böylece bir ülkenin kalkınmasında, kendi içiyle barışık olmasında, kütüphanelere ne kadar büyük görevler düştüğü apaçık görülmektedir.

YAZARIN SORUMLULUĞU

Yazar, topluluklara fikir üreten, ürettiği fikirlerle toplumsal hafızaya etki eden kişidir. Bu bakımdan yazar ilk önce içinden çıktığı topluma karşı sorumludur. Sorumlu olmak, omuzlarında ağır bir yükü hissetmek demektir. Sorumlu olmak hata payını en aza indirmek için gayret sarf etmektir. Çile çekmenin yazar vicdanında oluşturduğu rikkatleşmenin bir başka adıdır sorumluluk. Düşüncelerin yeniden gözden geçirilmesi, en iyiye doğru adım atmanın ilk basamağıdır. Yazar, olgunlaşıp fikir menbaı olacağı ana kadar kendi fildişi kulesinde bekleyecektir. Sabrın memelerinden sükunet emip büyüyecek, gelişecek ve meydan yeri-

ne tam teçhizatlı bir kalemşör olarak çıkacaktır. Yazar için olgunlaşmak birinci şarttır. Ve bu şart yazarın ontolojik olarak kendi varlığına karşı birinci dereceden "Sorumluluk" bölgesidir. Sürekli okumak, ara vermeden okumak, okudukça düşünmek, düşündükçe ilhama varmak yazar için kaçınılmaz bir realitedir. Okunan her bilgi hafızaya kaydedilirken, notlar alıp işlemek, yazıya geçirmek, arşivler oluşturmak gerekir. Bilgiyi hammadde telakkisiyle ele alıp işlemedikten sonra, bir şeye yaramayacağını iyi bilmelidir yazar. Bilgiler direk şuurun verileri değildir. Sürekli gayret, yaptığı işi sevmek belleği harekete geçirir. Merhum Cemil Meriç saatlerini kitap okumakla geçirirdi. Yaptığı işin ciddiyetine vakıftı. Babil kulesinden uçacağı ana kadar durma nedir bilmeden okudu, okudu ve yazdı. Das Kapital'i orijinalinden okuyup iki defter dolusu özet çıkartan bu insan, geceleri kitap saraylarını kiralıyordu. Ve nihayet toplum dinamiğine yön veren eserleri zuhur ediyor; Ümrandan Uygarlığa, Bu Ülke, Işık Doğudan Gelir, Sosyoloji Notları, Saint Simon, Kırkambar, Mağaradakiler... kalemine nispet edercesine şuurundan verilere dökülüyordu sorumluluk. Aynı yolda yürüyen yazarlarda durum hemen hemen benzerdir. "Mor Salkımlı Ev" adlı hatıratından öğrendiğimiz kadarıyla Halide Edip Adıvar okumaktan gözleri hastalanmış, "Surmenaj" geçirmiş ama bu kahırlı yolda yürümekten asla vazgeçmemiştir. Okumadan yazmak bir Tanrı vergisi. Böyleleri biraz sezginin iç dürtüsüyle söze sahip olurlar. Necip Fazıl'ın yazmaktan okumaya pek fırsatı olmadığını yakın arkadaşları söyler. Ama her şeyden önce yazarın, eli kalem tutan, kelimata hayat veren yanıyla sorumluluğu ön planda olacaktır. Yazarın kamusal bir ödevi de sürekli üretken olmaktır. Yazar kimliğinin entelektüel birikimle desteklenmesi sorumlu olduğu toplum açısından önemlidir. Yalnız toplumu yanlış yönlere gönderme, yazarın affedilmeyecek kusurudur. Çok okumaktan ziyade az ve etkin okumak, bilinçli bir grupla etkileşim içinde olmak en güzelidir. "Yazar" sadece belirli çerçeveyi çizmek için konulmuş

genelin terim adıdır. Bununla birlikte günümüzde bilim dallarının çeşitliliği nispetinde yazar çokluğundan söz edilebilir. Ama bizce bilimsel-toplumsal hangi kimliği taşırsa taşısın fikri tekamülü tamamlayıp belirli bir zümreyi aksiyona geçirebiliyorsa o yazardır. Yazar evrensel değerlere inanan insandır. Pespaye değildir. Yazar genel ahlâk kuralları içinde üretkendir. Yazar güven verir. Güvendirir. Yazar yanıltmaz, ve reelle iç içedir. Peki bu kadar kriter, gerçekten yazar kadromuz tarafından benimsenmiş midir? Şüpheci olmak okuyucu için en doğrusu. Şimdi en çok okunan yazarlara (!) -çok satanlara- bakın. Mesela son zamanlarda "cinsel objeleri" işleyip aile (eşinin) dramından yola çıkan A. Karcılılar'ın "Gülden Kale Düştü" adlı romanı şövenizm, sadizm ve egoizmanın bir yazardaki görüntüsüdür. Erotizmi bilinçaltı obsesyonu olarak ön plana çıkartma ve biraz da medyanın reklamı... İşte ne âlâ yazar! Ve işte yazar sorumsuzluğu... Kalemi her eline alan yazıyor. Şatafatlı bir nişane, ben yazarım. "Yazar sorumluluğu" son zamanlarda medyanın "etik" ve "evrensel nitelik" bakımından sorgulanmasını da gerekli kılmıştır. Kitle iletişimin gazete ve televizyon gibi iki önemli aracı, bilgiyi, haberi daha popülerize etmiştir. Medyada tartışma programı yapan yorumcu-yazarlar gerçekten "sorumluluk" bilincinin farkındalar mı? Gerçekle bağdaşmayan haberleri yazan, yorumları bağlı bulunduğu ideolojinin fikrine göre renklendiren yazardan hangi "yazar sorumluluğunu" bekleyebiliriz? Burada Jean Paul Sartre'in 1 kasım 1946'da Sorbonne'da vermiş olduğu konferanstaki şu bilgiler "yazar sorumluluğu" açısından çok önemlidir: "Yazar işlevi gereği özgürlüğü talep ettiği ve özgürlüğe zorladığı ölçüde, yönetici sınıfa ya da herhangi bir sınıfa ideoloji sağlayamaz... Demek oluyor ki, yazarın yalnızca burjuvaziye konuşmayı kabul etmesi mümkün değildir. Başkalarından da söz etmesi, onlar için konuşması ve onlara hitap etmesi gerekmektedir. Ama yazar bunu yapmamaktadır. Yazar olarak sorumludur, çünkü onların özgürleşmesini talep etmek zorundadır,

baskıcı sınıflardan ya da onlara bağlı bir üye olarak kendini suçlu hissetmektedir (hissetmelidir) ve bununla beraber giderek kaybolmakta olan hâlâ, yönetici olan ve baskıcı sınıf olmanın bilincini taşıyan iyi niyetlilerinden, başkaca dinleyeni yoktur. Öncelikle seslenmek istedikleri onu dinlememektedir. ”

Sonuç itibariyle “yazar sorumluluğu”, ahlâkî bir doktrin içinde ele alınmalıdır. Yazar, tüm sorumluluklarının, tarih biliminin geriye doğru bir postulatı değil ileriye doğru bir projeksiyonu olduğunu unutmamalıdır. “Yazar sorumluluğu”nun sonuç çıkarımlarını şöyle sıralayabiliriz:

a) Yaşadığı topluma “varlık” çerçevesinde sorumludur.

b) Bilgiyi işleyen tekelci olmaktan korkan, pragmatik yanı önde olandır.

c) “Evrensel etik” bilinciyle toplum şuurunu besleyendir.

d) Otokontrol ve otokritik yapan “Makyavelist” metottan uzak “realist” olandır.

e) Değerleri, “kültürel yelpaze” telakkisiyle zenginlik olarak kabul edip işleyendir.

f) Düşünceye saygıyı “toplumsal barışın” teminatı olarak görendir.

“MOR MÜREKKEP”LE YAZI YAZMAK

Güzel yazılar vardır; sahibine gıpta ettirecek cilalanmış yazılar. Bu yazılar, mürekkebini binlerce yıllık mumların heyulâlı gölgelerinden sabırla toplamışlardır. Işığın pervaneleşip kubbeleri öptüğü, ruhların katmerleşip hattatın -belki hattat Osman’ın, hattat Hüsrev’in- kolundan altın sarısı varâklara “Ya Bismillah” lafzı celili meşk edilir. Muhsinzâde Abdullah Bey’in sûlûsunu seyrederiz asırlar ötesine giderek. Mor mürekkep “celî ta’lîk, celi dîvanî, kufi” ile mührünü vurur gelecek zamanlara.

Harflerin sihirli dünyasıyla meşk eylemektir yazmak. Kalemin mürekkebini kurutmamaktır. Mor mürekkebe gözbebeklerinden hayat üflemenin, yazıyı "hayat" kılmanın; cümlelere "Allah'ın emriyle ol" ifadesinin "kıyam" bulmasıdır. Mürekkep yazının şekillenmesine vesiledir. Kalem mürekkep sevdalısıdır. Bütün bir vuslat "yazıda" olur. "Kalemle yazmayı öğretendir." (Alak-4) ayetine secde eder bütün yazılmış olanlar. "Yazmak bir hayat tarzıdır; her yazar kendini yazarak gerçekleştirir. Yazar, yaza yaza yaşayan adamdır; hayatına yazarak anlam kazandırır." (Yaza Yaza Yaşamak, Beşir Ayvazoğlu)

Yazıyı ölümsüz kılmak için yaratılmıştır mürekkep. Yazmanın tadına varanlar bu emaneti en güzel şekilde nakşederler kâğıtlara. Kitabî olanla başlar satırlara. Yani sağdan nakşeder. Mor mürekkebe batırır "kamıştan kalemini" eskiye özlemle. Ya da "Sheafer" marka ince uçlu kalemine emdirir mor mürekkebi, tıpkı annesinin ak sütü gibi. Buz üstünde raksın nasıl olduğunu biliriz. Dolmakalemin ya da kamıştan kalemin beyaz kağıt üstündeki süzülüşüdür mor mürekkep. Kağıtla visalin cümleler, mısralar, fikirler halinde kutsanmasını sağlar mürekkep. "Ya mor mürekkep biterse! Mürekkep tarihe karışıyor. Kağıda düştükten biraz sonra rengini mora teslim eden sabit kalemler de öyle. Aramaya kalkışsanız kırtasiyeci yüzünüze bir garip bakacak." (Mor Mürekkep, Nazan Bekiroğlu)

"Mor Mürekkep", hayata sağdan bakmanın, olayları bir de ötesinden yorumlamanın adı. Renk kimyasının insan dimağındaki tazyikine bir cevaptır "Mor Mürekkep." "Modern psikoloji moru dinin simgesi olarak yorumluyor, cenneti temsil ediyor mor rüya dilinde, içsel bir yolculuk gizemleri aralayan, bir kendini tanıma. Bütünle irtibatlanma.

"Mistisizmin morla bağlantısı tesadüf değil. Metafizik. Ürperti. Freud'un hocasının hocası A. F. Mesmer'in, gizemli bir atmosfer yaratarak leylâk rengi giysiler içinde hastalarına şifa dağıtmaya kalkışması bu bilincin ifadesi değil mi" (Mor Mürekkep, Nazan Bekiroğlu)

Geleneğin şark dünyasındaki modern açılımını görürüz Mor Mürekkep'te. "Yaşayanla yaşanmış olanı, gerçekle rüyayı; tezle antitezi bir potada sindiririz. Sürekli, daim kılarız onları. Hayatımızın küçük kesitleriyle olgunlaşırız bazen. Büyük şeyler monotonluk verir, usanırız. Anlamlandırmak için yaşamı renklerin diliyle konuşuruz. "Renk iletişimin önemli bir aracıdır. Mesaj taşır, anlaşılması benimsenmesi kolay bir şifredir. Dil engelini aşan bir iletişim ve anlaşım dolayısıyla da ikna silahıdır." (Eğitim-Bilim, Nisan 2000, Ord. Prof. Dr. Oğuz Türkkan)

"Mor Mürekkep" yazının estetik formuna Türkçe'nin keskin kıvraklığını işlemenin bir başka adıdır. Kısa cümlelerden, derin mâna gergefine uzanan bir tarz. Edebiyat profesörü Nazan Bekiroğlu'nun "Mor Mürekkep" isimli kitabı, mürekkebi kurumamış yazılar içermektedir. "Yusuf köle pazarında mezada çıkarıldığında, alıcılar arasında sıraya giren bir acuzeye sordular:

-Ey acuze, sepetinde birkaç tutam paçavradan başka bir şey yok iken hangi cüretle Yûsuf gibi bir güzele müşteri olabiliyorsun?

O da dedi ki:

-Biliyorum ama bilinsin ki, ben de Yûsuf güzelliğini fark etmiş olanlardan biriyim!" (A.Turhan Alkan'ın Yol Türküleri'nden.) Mor Mürekkep, mürekkep esrarını fark etmiş bütün kalemşörlere kitabî bir heyecan tattırır. "Nün. Kalem ve ehl-i kalemin satırlara dizdikleri ve dizecekleri şeyler hakkı için." (Kalem-1) "Oku Rabbin sonsuz kerem sahibidir. İnsana bilmediklerini öğretendir." (Alak, 3-5)

"MAVİ LALE"DE YİTİK SEVDA

Kitapların sayfalarını açmadan önce, onların ciltlerine kapak dizaynlarına bakarım. Her kitabın konusu o kitabın cilt kapağına işlenmiştir sanki. Okuyucu ne ile karşılaşacağını, hangi yolun başında olduğunu kitabın kapağından

anlar. Bana göre okuyucuya samimî bir davetiyedir kapak. Sakın yanılmayın; bu söylediklerim iyi tasarlanmış, içerik ile biçim arasında göze hakim bir estetik kazandıran kitaplar içindir. Yoksa çok mükemmel nice eserler; cilt, tasarım ve dizaynda bir bütünlük olmadığı için istenilen ilgiyi görememişlerdir. Meseleyi bu kadar derin ele almayı düşünmüyorum. "Mavi Lale" isimli eser cilt tasarımı ve içerik açısından göze "al beni oku" davetini gönderir. Bir çini ya da bilmem hangi Kütahya porseleninin üzerine işlenmiş nakış, bizleri hayal dünyasının hangi renk koreografisine götürür meçhul. Hayal dünyası zengin, tarih şuuru yerinde olan insanlar, bu manzarayı, gökteki bir yıldızın gece karanlığında yanıp söndüğü gibi, hafızalarında ani bir parlamayla müşahede edeceklerdir.

Kitap, elimizde tutuşturulmuş bir çerağ gibidir. Sizleri bilmem ama benim elime hangi kitap geçmişse onun sıcaklığıyla kendimden geçmiş, aydınlatıcı tayflarıyla önümü daha iyi görür olmuşumdur. İnsanların bıkmadan okudukları kitapları bilir misiniz? Hani dönüp dönüp okudukları, okuyup okuyup da her seferinde ayrı bir lezzet alınan kitaplar. Kimisi Tolstoy’a bayılırken, kimisi de Raskolnikof u Tolstoy'da arar. Bazısı der ki "Vadideki Zambak" unutamadığım kitap; tam on kez okudum. Ama hepsi de klâsik değil mi? Klâsik eser odur ki her okunduğunda ayrı bir tat versin, ebedî olsun. İşte klasiği "klâsik" yapan da bu değil midir zaten? Bazen de bazı kitapları okumak için beklemek, o kıvama erişmek gerekir. Yeri gelmişken bu mevzu ile ilgili olarak Enis Batur'un bir hatırasını aktarayım sizlere. "1972 yılını kimi ana romanları okumaya ayırdım: Şato, Gecenin Sonuna Yolculuk, Ses ve Öfke; Proust, Joyce, Yourcenar-her okuma tamamlandığında, Bilge Karasu'yla saatler boyu oturur konuşurduk, hep söylemişimdir: Ben ondan yalnızca 'yazma sanatı' ile ilgili pek çok şey öğrenmedim 'okuma sanatı' konusunda da kılavuzum olmuş olmasını büyük talihim sayarım. Onca anıdan biri, yeterince ipucu verecektir. 72 güzünde,

kendi kendime, Musil'in Niteliksiz Adam'ını okumaya karar verdiğimde, Bilge, zarif bir biçimde bunun erken olduğunu imâ etti; anladım ve tepki verdim: Ne yani dedim. Benim, Musil'i anlamayacak bir durumda mı olduğumu düşünüyorsun? Sabırlı üslubuyla, hayır dedi, öyle düşünmüyorum, demek istediğim şu: Bazı kitapların okunması için bazı yaşları beklemek bana şimdi daha doğru geliyor-sonra ekledi: 'Zamanında ben de zamansız işler yapmışımdır, hiç değilse sen yapma diye uyarıyorum.' Onu dinlemektense kafamın dikine gitmeyi yeğledim, Niteliksiz Adamın ikinci cildinin ıkına sıkına 180. sayfasına gelebildim sonuçta. Bilge'ye gittim, ona "Haklıymışsın" diyeceğime, Niteliksiz Adam'ın şişirilmiş, son derece durgun, cüssesini hakketmeyen bir yapıt olduğunu anlatmaya kalkıştım. 'Dilerim' demişti, hiç unutmuyorum: 'İleride bu konuya dönme olanağımız olur.' Oldu. Tamı tamına on yıl sonra, l982'de L'Arc dergisinin Musil özel sayısında bir incelemeyi okumam gerekti; "hünsalık" konusuna eğilen bu çözümlemede romandan kimi parçalar alıntı olarak kullanılmıştı; gözlerime inanamadım: Dudak uçuklatıcı bir yaklaşım, sıkı bir anlatım, kor parçası kelimeler beni yeniden Niteliksiz Adam'a götürdü. Romanı olağanüstü haz alarak okurken Bilge'yi aramadan edemedim: O zaman ne dediğini anlayacak hizada değilmişim, şimdi şunu görüyorum: 20 yaşımdayken kapısını aralayamadığım romanı 30 yaşımda keyifle okuyorum, ama onu adamakıllı anlayabilmem için sanırım bir de 50 yaşımda okumam gerekecek. Gözlüğün altındaki ışık büyüdüydü." Bu hatıranın arkasından, bize hemen şu yanılgı gelmesin; efendim, bu kitabı okumak için biraz daha beklemem gerekir, ha o kitap mı? Onu şu yaşımda okuyacağım; yok yok onun için daha erkenim. Bu söylemler dikkat edin kitap vesveseleridir. Sakın bu hatıranın etkisiyle okuma işine ara vermeyesiniz. Bilakis hemen kitaba sarılın, hele bazı kitapları hıfzetmede hiç gecikmeyin. Hele bu

kitap bir de "Mavi Lale" olunca, usanmadan okuyacaksınız Eminim.

"Mavi Lale", Nazan Bekiroğlu'nun ruh ikliminde dolaşan sevda bulutlarının bizde yeşerttiği bir bahçedir. Bu bahçe her türlü çiçek tarhıyla bezenmiş, bin bir türlü renk çeşnisinin kaynaşmasından oluşmuştur. Gül bahçesinin hemen yanında lalezârların neşvü nema bulması, çemenzârların yanında şebboyların boy atması "göz"e âdeta bir şehrayin yaşatır. Mavi Lale, "Mor Mürekkep"le yazılmış, kısa, öz anlatımla; kaybolmuş nice güzel değerler adına da yitik bir sevda masalıdır. Geçmişin bütün zaman kırıntıları, değişik mekânlarda farklı motiflerle algılanarak esatiri bir atmosfer oluşturulmuştur. Nazan Hanım "Mor Mürekkep" te gösterdiği şiirsel anlatımı "Mavi Lale"de de yakalamıştır. Kısa, ama bir o kadar da derin. Manayı okuyucunun hafızasında âdeta bir "dikkat" şuuruyla işleyen yazar, bende hangi "vav üstad"ının kamış kaleminden gelen derin bir cızırtıyı hissettirdi bilemezsiniz. Zaten yazar, hayatı daha doğrusu geçmişi "masalımsı" bir atmosferde vererek, realitenin acıtıcı keyfiyetini "rüya" plastiğine işlemiştir. Mavi Lale, yiten nice sevdalarımıza yazılmış bir mersiyedir. Bakın bu mersiyede "Mavi Lale" nasıl bir renk kuşağına bürünüyor. "Yaprak üzerindeki şebnem damlasına isabet eden yıldırımın armağanı. Efsane. Lale. Azımsanır gibi değil: Gülün alımlı rakibi. Ama iki lâle var. Başlangıçta lâle Türk. 'Yaz evvelinde Gence düzünde' açması bu yüzden. Başlangıçta kır çiçeği. Kendine mahsus tatlı bir fıtriliğin içinde taşralı. Geç İslâmî metinlerindeki Öztürkçe bir kelime kadar da sevimli ve yalnız. Öyle olmasaydı Divan şiirinin henüz başlangıcında Necati Bey, taşralılığını, edep erkân bilmezliğini imâ ederek, lâlenin gülün nezih meclisine alınmadığını söyler miydi?

Taşradan geldi çemen sahnına bîçâre durur
Devr-i gül sohbetine lâleyi iletmediler.

Böyle der miydi? Ünlü Avusturya elçisi Busbescg'in Türk Mektupları'nda, şehir dışında ve yol kenarlarında gördüğünden hayranlıkla bahsettiği lâle bu olmalı. Eski metinlerde adı Lâle-i Numanî tamlamasının ağır başlılığında dursa da o bildiğimiz yabani çiçek: Gelincik. Fakat ikinci bir lâle daha var. Kırların, kendi üzerine kapalı mahcup gelinciğinden, bir uygarlığı ele geçirmiş ihtişamlı ve mülteci bir kimliğe uzanan bir serüven çünkü lâle. Başlangıçta taşralı sonra aristokrat, başlangıçta sade sonra muhteşem. Saf, sonra girift. Öyle, sonra böyle. Üstelik Lâle-i Numani'yi, her türlü çeşit isimlerle anılan ve bedeli ağır cazibedeki lâlelerden herhangi birine dönüştüren yol, bir Türkmen aşiretinden bir "imparatorluk" çıkaran seyirden çok da farklı değildi. O seyrin alfabesinde lâlenin, Allah lafz-ı celilinin yazıldığı harflerle yazılıyor olması itibarını artırdı. Hilâl de öyle. Ve üçünün de ebced karşılığı altmış altı, Elhamdülillah! Lâlenin gördüğü itibarda bu tevafukun payı büyük oldu. Öyle ki Allah sözcüğünü oluşturan cevahir harflerinin noktasız oluşuna mebni lâleler pek de makbul sayılmadı. Noktalı ya da noktasız, lâle, iki kimliği arasında Türk ve Osmanlıydı. Ama seven ve sevilen hakikatinde daima vedûd. Bu yüzden başlangıçta biriken esma-ı hüsna mukabilince çoğaltıldı. İki binden fazla çeşidinin zuhuru bu yüzden. Tanpınar, lâlenin stilizasyona son derece müsait olduğuna dikkat çeker. Tecrit esasına dayalı Müslüman-Osmanlı sanatında, gülün hayattaki tartışmasız üstünlüğüne rağmen, lâlenin bu kadar yer bulmasının nedeni, bu çiçeğin biraz da "serapa üslûp" olmasındandır. Mimesis esasına göre görmeye alışmış Hollandalı ressamlardan birinin tuvalindeki gerçeğine çok benzeyen sarı bir lâle ile bir Osmanlı çinisindeki gerçeğine çok da benzemeyen mavi bir Osmanlı Lâlesi arasındaki fark, iki dünya arasındaki fark kadar büyüktür. Gerçek hayatta mavi bir lâle yoktur. Doğru, ama, gerçek ile irtibatı ortak bir çizgiden ibaret kalmış bir tecrid muhayyilesinde de mavi bir lâlenin, sarı bir lâleden farkı yoktur. Ve yakalanması bir uygarlığın özümsenmesi anlamına gelen o ortak çizgi, çini üzerindeki bir

lâlenin lâle olabilmesi için hem yeterli ve hem de gerekli şarttır. Bu yüzden lâle, bir gül medeniyeti içinde yaşamasına rağmen Osmanlı'nın remzi. Hilâl ve Allah açılımlarındaki lâlenin çizgisinde Osmanlı'nın hüsn-i medeniyeti inkişaf etti. Lâle Osmanlının ihyasıydı. Özden uzaklaştıkça ifnası oldu. Ve Lâle "boyunduruğa" dönüştü.

Ben şimdilerde on altıncı asırlardan kalma çini bir pencere alınlığında, tam sağ alt köşeye düşürülmüş mavi bir Osmanlı lâlesi neler düşünür, onu merak etmedeyim. Lâle mühürlü, kendi tarihçesinin farkında mı her zaman merak edilebilir bir kâğıdın sathında. Ben. Yani modern zamanların mavi laleleri kavramakta zorlanan bilinci örselenmiş, ben demekten hoşlanan çocuğu."

Mavi Lâle böylece tarih soluklayan bir rüya atmosferinden modern zamanlara taşınırken asaletinden bir şey kaybetmiyor; aksine efsunlu yapısıyla bir sevda masalı olarak, tarihteki yerini alıyordu.

"MUTEBER BİR NESNE YOK DEVLET GİBİ" ÜZERİNE

Yazı okuyucu ile iletişim kurmanın ya da duygularımızın okuyucuda bırakacağı etkinin ince bir sezdirilişi değil midir? Fikrimizin değer bulması bir bakıma onun antiteziyle mümkün olur. Okuyucuda belirli bir etki yapan bütün büyük fikirler birazcık da "zıtlıkların" olmasıyla anlam kazanır. Tekdüze, monoton görüşler insana bakış açısı sağlamaktan uzak, hantallaştırıcı, durağanlaştırıcı yapısıyla da keyfiyetsizdir. Toplum dinamiğine "katalizör" vazifesi yapan orijinal fikirler ufuk açıcı olduğu kadar, çağdaştırlar, moderndirler. Anadolu Ereni büyük şair Yunus Emre'nin ilim hakkındaki şu mısraları, hem orijinalliği hem de çağdaşlığı bakımından beyan ettiğimiz fikirlere ne güzel örnektir.

"İlim ilim bilmektir

İlim kendin bilmektir

Sen kendin bilmezsen

Bu nice okumaktır."

Kitabın adı, "Muteber bir nesne yok devlet gibi..." Müellifi Prof. Dr. Hasan Yazıcı. Milliyet yayınları arasında birinci baskısı Nisan 1998'de yapılmış bir kitap. Sayın Yazıcı bir tıp profesörü, eserine verdiği ad Kânûnî'nin şu beytinden alınmıştır.

"Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi

Olmaya cihanda bir nefes sıhhat gibi"

Tıp mütehassısı olan Yazıcı'nın toplumun gidişatı üzerine kaleme aldığı yazılarını bir bakıma "toplum reçetesi" şeklinde değerlendirmek mümkündür. Yaşadığı toplumun sıkıntılarına bir akademisyen olarak katkısı elbette şükranla yâd edilmelidir. Sayın Yazıcı'nın bu kitaptaki yazıları daha önce "Cumhuriyet, Milliyet ve Hürriyet gibi gazetelerde yayımlanmıştır. Bir derleme olan bu kitabın bana göre güncelliğini yitirmeyecek olması özellikle "eğitim-öğretim, adalet ve üniversite" gibi hayati unsurlar için dile getirdikleridir.

21. Yüzyılda Türkiye'nin görüntüsünün nasıl olduğunu anlamak isteyenlerin özellikle de "bilimsel bilginin" yuvası olan üniversitelere bakması yeterli olacaktır. Üniversitelerin; bilginin projelere dökülen, toplumsal refahı arttırıcı, insanları kaliteye yöneltici misyonları olduğu inkâr edilemez. Yazıcı eserinde bu mevzuyu işlerken üniversitelerimizdeki çarpık anlayışları bir bir ortaya koyar: "Ülke genelindeki antidemokratik ortamdan yararlanan kişisel çıkar takipçileri, zaten çok yönüyle aksatmakta olan Türk Üniversitesinin bilimsel yapısını daha da bozmuş, kimi kez korkaklığımız, bazen efendiliğimiz, çoğu kez de güncel işlerimizi izleme zorunluluğunun getirdiği koşullardan olabildiğince yararlanmışlardır. Dürüstçe kabullenmemiz

gerekir ki bu dönemde hemen hepimiz gereğince bilmediğimiz konuları öğrencilerimize ders diye anlattık, birçoğumuz başkalarının bilimsel yapıtlarını kendisinin gibi gösterdi; hiçbirimiz fütursuzca dağıtılan onursal ve bilimsel unvanlara gerekli tepkiyi göstermedi." (a.g.e. Üniversitelerimiz)

Bilimselliğin, bilimsel bilginin yuvası olması gerekirken, günlük siyasî çekişmelerin meydan yeri olmuş olan üniversitelerimiz mecrasından çıkmıştı. Bu yüzden bu topluma, "aydın" yetiştirecek projeler sunması zaten düşünülemezdi Üniversitede hoca "eğitmen disiplinini" kaybedebiliyor, öğrenci öğrenmekten ziyade "yaşantısını zevk odaklı", gününü gün etme peşindeyken... kaliteli eğitim-öğretim, bilimsellik sadece lafta kalıyordu. Şunu da belirtmekte fayda var; politik kaygılarla açılan kimi üniversiteler sadece lise bilgilerini pekiştirmek -tabi ki liselerde iyi bir eğitim, öğretim var ise- ve öğrencilere diploma dağıtmaktan başka bir şey yapmamıştır. Toplumsal hedeflerinde "Kaliteli insan" yetiştirme gibi bir ideali olmayan sistemlerden kalkıp da bunları beklemek abes olsa gerek. Şerif Mardin bir yazısında "devletin liselerde kaliteli bir eğitim yapılmamasını genel bir ideoloji olarak kabul ettiğini" yazar. Amerika Sanat ve Bilim Akademisi Üyesi Oktay Sinanoğlu da "Yetişmiş bir zümre, düşünen bir kitle oluşturmak istenmemiştir." beyanıyla aynı gerçeği dile getirmiş ve şöyle devam etmiştir. “Diplomalar veriliyor, profesör olunuyor, ortada bir şey yok! Öğrencilerin hepsi kantinde, kantin tıklım tıklım! Ben de bazen gidiyorum, öğrencilerle sohbet ediyorum. Ders konusunda bilimsel tartışma ya da ciddi hiçbir şeyin konuşulduğunu duymadım. Okumuşları böyleyse diğerleri nasıl olur? Sahiden okuyan, düşünen insanlar çoğaldığında Türkiye uyanır diye korkuyorlar. Zaten 1960-70’lerde eğitimin içini boşaltarak bunun önlemini aldılar.” (Eğitim- Bilim, Mayıs 2000 Sayı: 20 s. 95)

Yazıcı bütün bu olumsuzluklara rağmen herkesi fert bazında şuurlandırmaya çağırır. "... büyük bir sabırla bu topluma gerçek üniversitenin ne olduğunu anlatmaya çalışalım. Toplumu küçük görmek yanılgısına düşmeden, o korkulan ve kıskanılan teknolojiyi yakalamakta bilim ve onun ürünü özgün düşüncenin ne denli temel olduğuna örnekleriyle açıklayalım. Başta hukuk olmak üzere tüm sosyal bilimler, felsefenin uygarlığı yakalamakta teknolojinin de ötesinde önemli olduğunu bıkmadan, usanmadan söyleyelim.

Ülkeden umudu kesmek olmaz. Çağrımıza kulak verip bu toplumu eğitmekte ve yüceltmekte bize destek; onurlu ve vatansever yurttaşlarımız her kesimden, öğretmenden iş adamına, hakimden politikacısına mühendisinden işçisine kadar var. Onları bize emanet etmiş olanlar var, babalar var. Yeter ki tarihsel görevimiz olan bilim ve üniversiteyi savunmayı biz benimseyelim." (a.g.e. Üniversitelerimiz)

Hak bildiği doğruları hiçbir kaygıya meydan vermeden söylemiş olması sayın Yazıcı'nın "aydın" kimliğinin bir göstergesidir.

Kitapta ele alınan konular arasında ilgimi çeken ya da bana ilginç gelen "ahlâksızlardan ahlâksızı seçmek" isimli yazının içeriğindeki bilgi yanlışlarıydı. Sayın Yazıcı'nın tıp otoritesi olduğu ve bu beyandaki görüşleri muhakkak ki ilmî platformlarda hüsnü kabul görüyordur. Ancak tarihi bilgiler hiçbir zaman "hissiliği" kabul etmez. Tarih, sebep-sonuç ilişkileri bakımından "sosyal determinizm" kurallarına göre değerlendirilmiş olursa yanlış hükümler çıkar. "Osmanlı fetihlerinin bilançosu hep olumsuz. Girdiği her yeri, çıktığında daha kötü bırakmış. Anımsayalım, kadı, yani yargıç davaya göre ücret alırmış. Değil kadılıklar, kazaskerlikler dahi satışa çıkarmış..." (a.g.e. s.91-92)

Fetih bütün lügatlerde "bir beldeyi yaşanabilir hale getirme, açma, ferahlatma" anlamında kullanılır. Osmanlı

fetihleri, tarihi bilgi ve kaynakların ortaya koyduğu envanterlere göre hiçbir zaman "Zorbalıkla, kan-terörle" olmamıştır. Bu mevzuda daha geniş bilgi için Prof. Dr. Ahmet Akgündüz'ün "Bilinmeyen Osmanlı" eserine bakılabilir. Sayın yazıcı 20 Ekim 1994'te yazdığı bu yazısında kanımca o günün sosyal-siyasî ya da kültürel çıkmazlarına hissi bir yaklaşım sergilemiştir. Adalet ve ahlâk hususlarındaki görüşleriyle hemfikir olduğum Yazıcı'nın evrensel ahlâk-etik kurallarının toplumun her kesiminde yaygınlaştırılması gerektiği hususundaki tesbitleri oldukça isabetlidir.

Bu eser, ele aldığı konular bakımından güncelliğini yitirmeyen, bu memleketin geleceği hakkında projeler üretecek bütün insanlara fayda verecek, ufuk açıcı bir kitaptır. Keşke herkes kendi "babil kulesinden" çıkıp da toplumun dertlerine tiryak olma gayretinde olsa... Fikrin ızdırabıyla kavrulanlara Anadolu toprağından "yağmur" dolu bulutların geldiğini görüyorum.

"Muvaffak bir sanat eseri, içinde bütün unsurların ve bütün yorgunlukların bir mükemmeliyet haline geldiği, ayrılması kabil olmayan bir terkiptir."

Ahmet Hamdi TANPINAR

SEVGİYE DAİR

Sevgi kainatın mayasında vardır. Her şey sevgi ile açar. Toprağın bağrına düşen tohum sevgi güneşiyle filizlenir. Sevgi hayat suyumuzdur, kurumuş dudaklarımıza can katar. Sinesini açan anne, sevgiyle kucaklar yavrusunu; sevgi emer, sevgi soluklar yavru, sonra gülücükler gönderir çevreye. Sevgi hoş gösterir her şeyi. İnsanca bakmanın ilk durağıdır sevgi. Cananı arzulama, candan vazgeçme halidir sevgi. "Ballar balını buldum, kovanım yağma olsun" fikrinin reftareleşmesidir. Sevgi, "Güzel görme, güzel düşünme" idealinin kanaviçeleşmesi; renk renk her şeye hayat üfleme hassasiyetidir.

Gözyaşıdır bazen sevgi. Anlatılamayanı boncuk boncuk hâl diliyle izhâr etme keyfiyeti.

"Sevgiden bakırlar altınlaşır, sevgiden dertler şifa bulur.

Sevgiden tortular saflaşır, sevgiden ölüler dirilir, şahlar kul olur"

“Sevmek güzelleştirmektir” der Anatola France. İnsanı sevebilmek oradan bütün varlığa öteler ötesinden gelen bir soluğun neşvesiyle bakabilmek. "Yaratılanı severiz, Yaratandan ötürü" felsefesini hayat düsturu yapmak. "Levlâke" sırrının ifşası olan sultanı hatırlama, O'na esselâm diyebilme nüansı. Kalplere hükmeden varlığı duyma, hissetme, halef olma mükellefiyetiyle her şeye kucak açma tavrı.

Tolstoy "Kim severse Allah'a yaklaşır, Allah da ona yaklaşır. Çünkü O sevgiyi yaratandır." müjdesini verir. İbn-i Hazm "Güvercin Gerdanlığını" sevgi retoriğine göre verir. "İnsanın en büyük mutluluğu sevebilmesidir. Sonsuzluk içinde yalnız sevgi hayata manâ verir. İnsan sevebilmeli ve sevilebilmelidir. İnsan derin ve büyük duygular duyabilmelidir." Sovyetskaya Latertuna'nın

ibareleri içinde, "Seven, acı çeken, iyilik için savaşan, tek kelimeyle insan olan insanlar" sevginin kutsallığını belirler. Howard Whitman ise sevgiyi bir ilaç olarak görür. Pope ise biraz sitemkârdır. "Ferdin kalbine merhamet ellerini uzatanlar kalmamış. Büyük aşk, büyük fedakârlıklar ister. Milletler özledikleri zirvelere, katlandıkları ızdıraplar ölçüsünde kavuşabilirler. Bir bakın dünyamıza, sevginin yerdeki ile gökteki her şeyi birleştirdiğini görün." Bradly ise sevgiye daha derin manâlar verir. "Dünyayı değiştiren ve ayakta tutan sevgidir. Sevgi tarihtir. Bir diyalektiktir, bir dinamizmdir."

Sevginin kuşatıcı tayfları içinde, "Dudaklarında muhabbetten tebessüm, gönülleri sevgiyle harman, bakışları insanî duygularla buğu buğu, herkese ve her şeye şefkatle gamze çakan, doğup batan güneşlerden, yanıp sönen yıldızlardan hep muhabbet mesajları alan sevgi kahramanları" boy atar.

Sevgiyi severek öven Goethe her biçimi Allah'tan geldiği için kutsal bulur.

"Sizden hiç biriniz iman etmedikçe cennete giremez. Birbirinizi sevmedikçe de (hakikî anlamda) iman etmiş olmazsınız." (Buharı, Sahih, İman-7)

"İman eden ve salih ameller işleyenlere rahman olan Allah bir sevgi bahşedecektir." (Meryem, 19/96)

Dirilirken sevgiler, Yunus meltemi eser yeşeren gönüllere

Ben gelmedim davi için

Benim işim sevi için

Dostun evi gönüllerdir

Gönüller yapmaya geldim.

GÖZYAŞI ÜSTÜNE

Ferdî hassasiyetlerimizin, göz pınarlarında oluşturduğu bir çağlayandır ağlamak. Kemâle ermenin ilk basamağı, gözyaşını keşfetmekten geçer. Damla iken derya, zerre iken güneşe talip olanlar; hep bu ırmakta yıkanmışlardır. Ağlamak, gözyaşlarının habercisidir. "Ağlamak" olmasaydı, nizam da olmazdı. Küçük sızıntıları küçümseyenler, rahmet yağmurlarını hiçe sayanlardır. Ağlamanın tadına varanlar ise, gözyaşı korosuna katılmışlardır. Onlar, "Ağlamayan gözden sana sığınırım."sözünü ruhlarına rehber eylediler. Mukaddesleri adına hep ağlayanlar da "ağlamayı" vasiyet ettiler. Gül bitirmek isteyenler, toprağı gözyaşlarıyla suladılar. Cehennem alevlerini söndüren en büyük gücün gözyaşı olduğunu kim bilebilirdi ki... "İki göz vardır ki onlara cehennem ateşi dokunamaz; biri sınırda nöbet bekleyen, diğeri de Allah için ağlayan gözdür." Anlamak için ağlamak gerekiyordu. "Siz ağlayamazsınız Reis Bey, ağlayabilseydiniz anlayabilirdiniz." (N.Fazıl-Reis Bey)

Gözlerimiz bize verilmeseydi, gözyaşlarımızı nasıl akıtabilirdik? Dış dünyamızı gözlerimiz şekillendirir. Gözlerimiz, ışık pırıltılarını efsunlu bir hikmete çevirerek, varlığı rüya gizeminde algılamamızı sağlar. Çiğ tanelerinde yaprağın, zerrelerde kainatın ayırdına varmamıza, gözlerimiz yardımcı olur. Gözümüz gönlümüzdür. Gönül kanaviçemizde işlenmiş her bir duygu yumağı, gözlerimizde hayat bulur. Gözlerimiz hayatın ta özüdür bakarken. Can bulmak isteyen, cananın gözüne baksın. Bakmakla görmek arasındaki ince çizgiyi, o zaman yeniden keşfetmiş olacaksınız. "Bir bakış, bir bakışa neler anlatır; bir bakış bir bakışı senelerce ağlatır."

Ruhumda gizli bir emel mi arar
Gözlerime bakıp dalan gözlerin
Aklıma gelmedik bir bilmece sorar

Beni hülyalara salan gözlerin

Nigâhın gönlüme ey Peri-peyker
Leyâli hasretim hüsnünü döker
Karanlıklar gibi yığılır çöker
İçimde yel edip kalan gözlerin

Gamzende zahir ey ömrümün baharı
Füsûnu hüsnünü bütün esrârı
Neşreder âleme rengi baharı
Koyu menekşeye çalan gözlerin

Sihirdir şüphesiz bütün bu şeyler
Bakışın zihnimi perişan eyler
Bana aşk elinden efsâne söyler
Aşka inanmayan yalan gözlerin.
(R. Tevfik Bölükbaşı)

Gözler yalanın giremeyeceği mekânlardır. Bazen buğuludur gözlerimiz, bazen de açık; tıpkı gökyüzü gibi masmavi... Gözlerimiz, heyecanımızı parıltılara dönüştüren ışık prizmalarıdır.

Üzüntülerimizde yağmur yüklü bulutlar gibidir onlar. Dokunun onlara, sıcak bir merhaba deyiverin. Gevşediğinizi hissedecek, duygularınızın berraklaştığını göreceksiniz. Dökülen her gözyaşı yanaklarda incileşir. İnci, bir katrenin ruh kimyasında olgunlaşması değil midir? Gözyaşları da gönül dünyasının incileridir. Her gözyaşı, kalbin içinde hassasiyet ve sevgiyle mayalanır. Gözyaşı, sıcak bir namenin kulaklarda oluşturduğu melodiye benzer bir

tatlılıkla akar. Göz pınarlarından sızan her damla "insan olma" keyfiyetinin şarkısını söyler. "Saçma ey göz eşkden gönlümdeki odlare su"(Fuzûlî)

Gözyaşı, yaratılışın ince ruhlu insanlarında bir aşktır. Aşksız sevda olmaz. Ney'in namelerinde gözyaşı vardır. Ağlamak onun için çığlıktır; çünkü sazlıktan koparılarak içi dağlanmıştır. O, bu aşkın hicranına gözyaşı dökmeseydi ney'i kim üfler, kim sem'â ederdi?

Kan ağlasın bu dîde-i dürbarım ağlasın
Ansın benim o yâr-ı vefâdarım ağlasın
Çeşmü dehân ü ârız ü ruhsarım ağlasın
Baştan başa bu cism-i siyehkârım ağlasın
Ağyârım ağlasın bana hem yârım ağlasın
Gûş eyleyen hikâyet-i esrârım ağlasın.
(Şeyh Galip)

Hangi birimiz gidenlerin arkasından gözyaşı dökmez? Giden sevgililer hangi hayalleri kilitlemiştir gözyaşlarımıza? Ayrılıklardan sonra gözlerden akan, ateş olup ruhu saran da nedir? "Ağlamaktaki tatlılık" ah! o sihirli kutuyu bir açabilsek bütün ruhumuzla. O zaman katılaşan kalplerin yumuşadığına, akreplerin bile gözyaşı akıttığına şahit olacağız. Sahi siz en son ne zaman ağladınız?

EDEBÎ YAŞAMA SANATI

Hayat hakkı bize ilahi bir iradeyle verilmiş en büyük nimettir. Bu nimet sosyal hayatın akışı içinde belki de en fazla unutulanıdır. XX.Yüzyıl, insan dehasının, maddeyi kontrol altına alıp; onu kendi tasarrufu altında en iyi şekilde kullandığı bir zaman diliminin adıdır. Teknoloji baş döndürücü hızıyla ilerlerken, acaba bundan ferdî yaşayışımız etkilenmedi mi? Konfor ve aşırı tüketim, insanî müna-

sebetleri sekteye uğratmadı mı? Yardımlaşma, sevgi ve saygı gibi erdemler belli bir dönemin romantizmine mi terk edildi? Acaba dünya yaşlandı da genç kuşaklar başka gezegenlere mi iltica eyledi? Bu soruları, yaşadığımız çağın bir özelliği olarak artırmak mümkündür. Biz şimdi, nereden başlayarak; insanî kimliğimizi tekrar kazanabileceğiz? Acaba yeniden oturup düşünmemiz mi gerekir? Bana göre her şeyi yeniden irdeleme ve "dönüşü " güzele olan bir anlayışla, aslımıza rücû etmek zorundayız. Daha doğrusu "edebî bir yaşam"a sanatıyla hayatımızı "estet" hâle getirmemiz gerekir.

Edebî yaşama sanatı da ne demek? Zaten yaşıyoruz; bir de bunun edebîsi mi olur? Bıkmıştık "failatün"den; bir de hayatımızı bu kalıplara sığdırmayın lütfen! Yok yok öyle değil, sizin bildiğiniz gibi mesele hiç değil? Hayatlar vardır; yaşanmamış, tıpkı masal gibi. Öyle yaşantılar vardır ki kılı kırk yarar. Sizler bu yaşamları "biyografi"lerde okurken; “Vay be, ne yaşantı, nasıl da yaşamış hayatı” der; şaşkınlığınızı gizleyemezsiniz. Kalın bir tarih kitabını tozlu raftan indirirken, hangi birimizin merak duygusu depreşmez ki... Acaba hangi yaşantılar tarihin esrarlı perdesinden bize tebessüm edecektir? Büyük olayların kahramanları maceralarına bizi ortak eder mi acaba? Ben bu romantizmi kurgularken birden aklıma Ataol Behramoğlu' nun şu şiiri geldi:

İnsan bütün güzel müzikleri dinlemeli alabildiğine
Hem de bütün benliği seslerle, ezgilerle dolarcasına
İnsan balıklama dalmalı içine hayatın
Bir kayadan zümrüt bir denize dalarcasına.
Uzak ülkeler çekmeli seni, tanımadığın insanlar
Bütün kitapları okumak, bütün hayatları tanımak arzusuyla yanmalısın

Değişmemelisin hiçbir şeyle bir bardak su içmenin mutluluğunu

Fakat ne kadar sevinç varsa yaşamak özlemiyle dolmalısın

Yaşadıklarımdan öğrendiğim bir şey var.

Yaşadın mı büyük yaşayacaksın, ırmaklara, göğe, bütün evrene karışırcasına

Çünkü ömür dediğimiz şey, hayata sunulmuş bir armağandır

Ve hayat, sunulmuş bir armağandır insana.

Hayatı hâkir görüp de, yaşamları boyunca belli bir ideal için yaşayan insanlar, edebî yaşantının mümessilleri olmuşlardır. Hayatları kıssalaşan nice büyük şahsiyetler hep "edebî" ahenkle yaşamışlardır. Şiir tadında, kulaklara hoş gelen sözleriyle, davranışlara nizam kazandıran bu şahsiyetler; edebî yaşantının "temsil" misyonuyla hareket ederler. Temsil insanı olma, tebliğ insanı olmaktan daha güç bir sanattır. Asıl temsil insanına sahip olan toplumlar "edebî" yaşantıda zirveleşmişlerdir. Mesela Hz. .Muhammed'in yaşadığı dönem; temsil misyonuyla hareket eden bir kitlenin edebî yaşantıda da zirveleri tuttuğu bir dönemin adıdır. Edebî kelimesinin kökü de "edep"ten gelir. Öyle bir yaşantı düşünün ki her söz ve davranış hiçbir hataya meydan vermesin; yalan yok, riya yok, gösteriş yok, sadece insanî olana nazar var; tıpkı Yunus, Mevlâna, Hacı Bektaşî Veli gibi... Bu yaşantılara "edebî" denmez de, ne denir... Onun için Hz. Muhammed'e "edebü'l Muhammed, Muhammedü'l emin" denilmemiş midir? Bu edeb abidesi karşısında ta'zim eden Prens Bismark; böyle bir "edebî yaşam"a da ayrı bir özlem duyarak şunları söylemiştir: "Ben şunu iddia ederim ki: Hz. Muhammed mümtaz bir kuvvettir. Seninle aynı asırda bulunamadığımdan dolayı üzgünüm ey Muhammed? Muallimi ve naşiri olduğun bu kitap senin değildir; o, Allah'a aittir. Bunun ilâhî

bir kitap olduğunu inkâr etmek, mevcut ilimlerin bâtıl olduğunu ileri sürmek kadar gülünçtür. Bunun için beşeriyet, senin gibi mümtaz bir kudreti bir defa görmüş, bundan sonra da göremeyecektir. Ben yüksek huzurunda kemâl-i hürmetle eğilirim."

Eski vakittir. Denilir ki vezinli konuşulurdu, herkes birbirine beyitle hitap ederdi. Âdeta belagatta insanlar birbiriyle yarışırdı. Hayat ve hadiseleri güzel gözle gören insanlar yaşamlarını edebî bir ahenge dönüştürürler. Bu, yaşanılan zamanın bir bütün olarak algılanmasıyla mümkündür. Tarih yelpazesini "edebî yaşam"lar için açabiliriz. Mimar Sinan'ı Süleymaniye'de edebî bir ahenk içinde görebiliriz. Çünkü Sinan'ın kendisi edebî bir üslûp olduğu kadar; padişahı Kanunî de serapa edepdi. Reşat Ekrem Koçu'nun eserinde bu edep kahramanları şöyle dile gelir.

"Kanûnî, Süleymani'ye Camiinin temelini atarken yanında bulunan Şeyhülislâm Ebu's Suud Efendiye:

-Üstadım, dedi, bu işe benden daha lâyıksınız, yapılacak caminin temel taşını siz koyunuz.

Bir şaheser olan Süleymaniye Camii bittikten sonra, Mimar Sinan'a şöyle dedi:

-Bu camii şerifeyi sen yaptın, kapılarını ibadete açmak senin hakkındır."

Osman Gazi edepliydi. Misafir olduğu çadırda, yatağının başucundaki Kur'ân'a karşı, sabaha kadar kıyamda bulunan bu şahıs; cihan fatihlerine edebî olmanın sırrını ifşa ediyordu. Yunus, Taptuk Emre'nin dergahında edep ölçekli yaşamıştı. Edebî yaşantıdır ki ona dağdan elif misali pürüzsüz odunlar getirtti.

Hayatımızı "güzel etmek" ve onu gelecek kuşaklara örnek olacak şekilde sunmak tamamen bizim elimizdedir. Böyle bir gayemiz olduğu taktirde bütün olumsuz hadiselerin yavaş yavaş düzeleceğini göreceğiz. "Edebî yaşam sanatı" bizim kavrayış ve bakış açımızla doğrudan ilgilidir. Bakmasını bilen insanlar için hayat daima güzel gö-

rünür. Zaten "Güzel gören güzel düşünür; güzel düşünen de hayatından lezzet alır." Lezzetlerin daimi olması için; hayatımızı "edep" ölçekli, "edebî bir yaşam"a endekslemek zorundayız. O zaman hayat daha munisleşecek ve ummadığımız yerlerde açan çiçekler misali, hayat bize hoş geldin diyecektir.

KEMÂLE DOĞRU

İlerlemek ve sürekli yenilenmek bizim kader programımızdır. Kemâle erişmeyi diyorum, o bize verilmiş bir programdır. Biz, o programa göre hareket etmek zorundayız; yoksa şu koskoca dünyada, dümeni olmayan gemiler misali, gidip bir kayaya çarpmamız an meselesidir. Rotası belli olmayan gemiler yön tayini yapamaz ki. Kaptanı olmayan gemilerin yola koyulacağına, engin denizlere açılabileceğine hiç ihtimal verebiliyor musunuz? Dünyaya teşrif etmekle, dünya nizamının plan ve programını içeren kılavuzu da edinmek durumundaydık. Doğuştan belli yeteneklerimiz vardı. Kabul ediyoruz bunları fakat; biz bunların gün yüzüne çıkması için ne yaptık? Bu yeteneklerimiz bize ne kazandırdı? İçinde bulunduğumuz çevreye bu kabiliyetler çerçevesinde ne aktarabildik? Ya da bu yeteneklerimizin pekişmesi için neler yaptık? Neler yaptılar?.. Ne kadar çok soru oldu diyorsunuz değil mi? Ama sıkılmayın, dünyada çözümü olmayan hiçbir problem yoktur; yeter ki "dinleme-anlama ve hoşgörü" perspektifiyle, meselelere bakalım.

İnsan, Sokrat'a göre düşünen bir varlık; ama, ben onu Şeyh Galip'in "o muazzam ifadeleriyle" anmak isterim. Ne diyor Şeyh Galip bir bakalım;

Hoşça bak zatına kim zübde-i âlemsin sen

Merdüm-i dide-i ekvan olan âdemsin sen

İnsan, âlemin özüdür. Bu "Öz" oluş, onun sürekli gelişmeye açık bir yanının da göstergesidir. Sürekli kendini yenilemek, ileriye doğru bir atılım içinde olmak; ancak bu

"öz"ün sahibi olan varlıklarda olur. Koyun süt verir, ama süt vermesinin sebep ve sonuçlarını araştırmaz. Tavuk yumurta yapar, ama yumurtanın şekli ve şemaili konusunda bir bilgiye sahip olamaz. Arı her çiçekten polen devşirir ama; binlerce poleni bala neden dönüştüreceğini bilemez. O zaman, sıkı durun. Varlık sahasında her problem üzerinde fikir üreten, eşya ve hadiseleri kendi tasarrufu altına alıp; onlardan istifade etmeyi düşünen kimdir? Eminim ki cevap vermekte zorlanmayacaksınız. Alexıs Carrel gibi "İnsan Bu Meçhul" demeyip, "İnsan bu mükemmel" diyerek şaşkınlığınızı gidermiş olacaksınız. Gerek biyolojik mükemmellik gerekse de psiko-estetik yapı, insan denen varlığa ayrı bir değer katmıştır. Bu mükemmel yapı ise, ona güzellik iksirini içiren "Esma-i Hüsna"nın tâ kendisidir. Rahmanî güzelliktir ki; insanın suretinde, bir “Cemâl" olarak tecelli etmiştir. O güzellik Yusuf'ta cazibe, Hz. Muhammed'de rahmete vesile olmamış mıdır? İnsanın, "aslî zâtında" güzelliğe ve mükemmelliğe bir koşuş vardır. Bu koşuş, anne karnındaki "cenin"den başlayarak; ölümün dudaktaki son tebessümüne kadar sürecek bir yarıştır.

İnsan yenilenebilen bir varlıktır. İnsanda sürekli bir şeyleri keşfetme "aşk ve iştiyakı" vardır. Bu iştiyak sayesindedir ki kendini keşfeder ve bu keşifle "olgun" bir seviyeye gelir. Durağan olmak, insan fıtratına aykırıdır. İnsanda bulunan dinamik yapıdaki enerji, insanın kendisini keşfetmeye doğru süreklilik arz eden bir harekettir. Bu hareketi, sürekli kendinden olan bir iç dinamizme çevirmek için, insanın bunu şuur haline getirmesi gerekir. "Şuur", olgunlaşmamız için yapılacak olan bütün işlerin stratejisini belirler. Yaşımın "zaman merdivenini" arşınladığı bir dönemde "kemâle doğru" nasıl bir koşu olduğunu görüyor gibiyim. Ama ne yalan söyleyeyim, Ahmet Haşim'in "Merdiven" şiirini her okuduğumda "o kemâle koşan ruhumun" bir yerlerde de zeval elemini de taşıdığını hisseder gibi oluyorum...

Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden,
Eteklerinde güneş rengi bir yığın yaprak,
Ve bir zaman bakacaksın semâya ağlayarak..

Sular sarardı... yüzün perde perde solmakta
Kızıl havaları seyret ki akşam olmakta...

Eğilmiş arza, kanar, muttasıl kanar güller,
Durur alev gibi dallarda kanlı bülbüller,
Sular mı yandı? Neden tunca benziyor mermer?

Bu bir lisân-ı hafidir ki ruha dolmakta,
Kızıl havaları seyret ki akşam olmakta!

Meçhûle gitmeyen bir koşudur bu. Yorulmak şöyle dursun; adımların daha güvenle atıldığı, verilen kararların daha isabetli olduğu bu koşuda, zirveyi yakalamak herkes için mukadderdir. Ben bu koşuların insan ruhu için olabildiğince güzel şeylere vabeste olduğu kanaatini taşıyorum. Atların koşusunu hiç izlediniz mi? Dört nala giden atlar, ayaklarını öyle emin atarlar ki; bu zemin, onların sıçrayışına bir vesile olur; yükselir, âdeta kanatlanırlar. Zemin sağlam olursa, yükselişte de istenen seviye yakalanmış olur. Bu koşuda, "kemale doğru" ilerlemede en büyük iç itilim "inanç ve samimiyettir". Taha Akyol'un "Hayat Yolu” isimli eserinde, ilgimi çeken bir örneği sizlerle paylaşmak istiyorum. "Gandhi, büyük bir mistikti, büyük bir ahlâk düşünürü ve hareket adamıydı. Modern çağda bilgece imanın büyük ve yapıcı gücünü isbatlamıştır ve kendisine haklı olarak Hindu dilinde 'Mahatma', yani 'Büyük Ruh' denilmiştir. Gandhi 'Hakikat Yolundaki Tecrübelerimin Hikayesi' adıyla özgeçmişini yazmıştır. İman,

sevgi, irade, nefse hakimiyet, sebat, ahlâki sorumluluk, hayatı bir deney olarak yaşama, idealizm, adalet bilinci gibi manevî değerler alanında bu kitap büyük bir bilgelik kaynağıdır. Gandhi, her dinden, her inançtan bireyler için 'bir insanın ruhunu geliştirmek demek, onun, hem Allah'ı hem nefsini idrake sevk etmek demektir' diye düşünüyor. Mahatma, kendi hayat deneylerinden ve mistik tecrübelerinden hareketle bu sonuca ulaşmıştır: 'O müşkil günlerde attığım büyük adımları Allah adına ve ona hizmet gayesiyle attım... Böyle güçlüklere ilk defa rastlamıyordum. Bütün bu müşkil anlarda Allah son dakikada imdadıma yetişmiştir.' Kemâle doğru emin adımlarla yürümek sabrın acı meyvesini tatmakla mümkündü. İnsan bütün insiyaklarıyla bu acı meyveye talip olmalıdır ki; eşrefi mahluk ile esfel-i safilîn arasındaki o ince çizgi, "kemâle doğru" ilerleyen insan için bir anlam ifade etsin. Kemale doğru ilerlerken, irade kanatlarını yaratılışın mutlak güzelliğine doğru kanatlandırmamız yerinde bir davranış olsa gerek. İrade davasının büyük mütefekkiri Nurettin Topçu'nun şu beliğ ifadeleri, kemâle doğru ilerleyen ruhum için âdeta bir sıçrama noktası olmuştur. "Hareket felsefesini kuran filozof, 'var olmak, istemek ve sevmektir' diyor. İstemek yani irade, insan denilen öznel (subjectif) varlığın cevheridir. Biz insan ruhunun özel yapısını fikirler dünyasında, mücerret aklın kainatında aramayacağız. Ruha yaklaşmak için bu mıntıkadan daha derinlere inmek lâzım. Kâinat (cosmos)'dan ayrılan ve asıl bizim olan ruh, kendisinde tam manasıyla öznellik (subjectivite) taşıyan varlık, duygu ile iradenin dünyasında kendini gösterir. Duygularımız tabiatla cemiyetten bize gelen tesirlerdir. İrade ise, bizim dış dünyaya karşı koyduğumuz içsel kuvvettir. Duygular olmadan eli kolu bağlı kurşuna dizilenler gibi tesirsiz ve iktidarsız olan insan, aldığı tesirleri kendinde biriktirip kuvvet yaparak dış dünyaya irade halinde karşı hücuma kalkıyor. Fakat dışardan, tabiatla cemiyet kuvvetlerinden duygular halinde bize gelen tesirlere hemen tıpkısı ile

karşı koymamak, onları günlerce, yıllarca, bazen bütün bir hayat boyunca kendinde biriktirip derinleştirerek aynı zamanda içimizde mütemadiyen doğurucu hale sokmak, nihayet günün birinde insanda harika denecek büyük iradelerin doğmasına sebep oluyor. 'İster kendi irademizle, isterse de yaratılıştan gelen yeteneklerle olsun "kemâle doğru" bir koşuş hayatımızın her anında daima olacaktır.

GÜL KOKUSU

Gören koklayan ve "hâl"i anlayanlara göre pek çok tarifi yapılagelen "nev"i şahsına münhasır bir çiçektir gül. Bütün çiçekler güzeldir tabî ki. Ama gül; o, güzelin de ötesinde "tat" için kullanılan; "enfes-harikulade" kelimeleriyle anlatılsa sezadır. "Gül", kokunun, rengin insan hülyasını kanatlandırdığı, her yaprağına hassaslaşan duygulardan; göz pınarlarına incilerin dizildiği renk yelpazesidir.

"Gül" soluklanmanın adıdır. "Gül", terk-i masîvânın ûhreviliğinde, adım adım öteleri yakalayıp; "Havz-ı Kevser"de kana kana maneviyat içmenin, altın tastaki balşerbet kıvamıdır. Gül mevsimi,"gül"e adanmış ömürlerin tatlı bekleyişleriyle olgunlaşır. "Gül" renktir. "Gül" coşkudur. Renk mimarisinin gönül kubbeleri kırmızı "gül"le inşâ edilir. En çok kırmızı "gül" sevilir. Ateş kesilir her gül, uzatılırken sevgiliye. Sevginin sessiz lisânı değil midir "gül"?

Anlatılamayan ne çok duygunun meğer ön sözüymüş "gül" Gözlerde bir şehrayin, dimağda bir üns esintisi meydana getirmek isteyen toprakla visali paylaşan bir "gül"e nazar etsin Çoraklaşmış, ot bitirmeyen topraklar "gül"le hayat bulmuştur çoğu kere. Suyun ulaşmadığı, rüzgârın esmediği yerlerde; bir kayanın, bir gül filizine nasıl analık yaptığını gördünüz mü hiç? Kayanın nasıl paramparça olup, güle dâyelik yaptığına hiç şahit olmadınız mı? Kaya kadar sertleşmemişse kalplerimiz "gül"e

sinedârlık yapabilir, gönüllerimizi gül muhabbetiyle harmanlayabiliriz. Ömrün sayısız lezzetlerini tadıp da, bir gül bahçesini perspektiflerine alamayan insanlara, o kadar acırım ki!...

"Gül" kokusu binlerce çiçeğin peteğinde toplanmış, enva-i çeşit kokunun özüdür. Kokuların en güzeli, "gül" kokusudur. Kokuların özü, ruhu, "gül"de gizlidir. Miskü anber, "gül"ün yapraklarına ancak gıpta ile bakar. Fîrûze boynu büküktür. Papatyalar "gül" bahçesine giden yolda birer danteladır. Lâleler ise lâlezâra uğramadan "gül"ü selâmlar. Zambak ve Açelya "gül" bahçesinin muhafızları olarak; ellerinde "gül" fermanıyla bekler. Bütün bir mekân "gül" kokusunun efsûnuyla, kendinden geçer. O tatlı rayihaya, bütün polenler feda edilir. Arı bal yapmayı unutur. Arı seramonisini "gül"e adar, bestesini "gül"e sunar.

"Gül" kadar nârin olsaydık. Tomurcuk olup açabilseydik. Herkes sevseydi yapraklarımızı; sonra "gül suyu"nu aşılasalardı damarlarımıza... Bütün rahatsızlıklarımızda, "gül bahçesi"ne uğrayabilseydik beş on dakikalığına... "Gül" toprağını sürseydik yüzümüze. Gülizârdan bülbülü kovup, sunabilseydik kalbimizi... Bakın, o zaman nasıl değişirdi mekân. İnsanın nasıl büyüyüp kâinat olduğunu, zamanın nasıl boyut değiştirdiğini görürdünüz. Gül "Cemâl"in Nübüvvet mührüdür. Anlatılamaz ki!..

Lisânın sustuğu, gözlerin dolduğu bir ânda ne olursunuz; bir "gül"e selâm veriniz. Genzinize "gül kokusu"nu derinden bir kez çekerek; yaşıyor olmanın o tatlı heyecanını, iliklerinizde duyunuz. Sonra da bir çığlık atarak, içinizde hasıl olan sükûneti dinleyiniz. Bu arada, şefaat penceresini aralamayı da asla ihmal etmeyiz.

BEYAZ DİLEKÇE'DEN YANIK NAĞMELER

Şair, kelimelere ruh veren insandır. Her kelime kafiyesine uygun ritmi şairde bulur. Ani duyuşların kelebekleşmesi ya da anlatılamayanın acziyle kalemin kırılması...

İşte bütün mesele... Bu meselede şair, ruh minberinden yükselen ses ve hakikat habercisidir.

Rahman ve Rahim olan adına sığınarak

Açtım iki elimi: kor gibi iki yaprak.

Ruhun cesetle ilkahını sağlayan ilk söz rahmettir. Rahmet; Rahman'ın ruh sahiplerine verdiği gizemli prizmadır. Bütün renklerin cevherleşmesi, som cevherlerin yed-i beyza halinde reftareleşmesi... Işıktan bir asa gibi açılır eller, ışığın prizma ile vuslat anı. Sonbahar çınarında iki yapraktır iki el. Sarışın, kendinden geçmiş ve kor hali acizliğin...

Bir edep ölçeğinde umutlu ve utangaç

İşte dünya önünde; benim ruhum sana aç.

Rahman; Rahmet'i dağıtandır. Edep kapısının önünde havf ve reca soluklanır. Rahmet sahibi bütün isimleriyle tecelli eder. Dünya "gel" der bütün debdebesiyle. Elinin tersiyle itersin. Ruh aynada aksini görür. Aşık olur kendine. Senden başkasını değil; seni, seni arzular.

Kainatı yarattın, donattın rızık verdin,

Kimine sonsuz körlük, kimine ışık verdin.

Rahman istedi, "Kün" emriyle yaratıldı kâinat. Rezzak isminden katreler döküldü sağnak sağnak. Rahmetini gören kimileri ışık tayfına gark oldular. Gönlünde coşmayınca rahmet, kimileri karanlıkta boğuldular.

Kainatta ne varsa hepsinin zikrinde sen,

Hamd ve şükür sanadır, her şey seninle esen.

Rahman'a serzakir oldu bütün mevcudat. "Atomlarda cümbüş" var. Kedinin bestesi "mırmır", çağlayanlarda su sesi, neyin inlemesi, hepsi rahmetinle zikreder seni. Hamd sanadır. Sen her şeyin sahibisin. Biz seninle mutluyuz.

Çalı bile kendine sığınan kuşu itmez.

Sen gafursun, azizsin, senin keremin bitmez.

Rahman; yaratmıştır. Her yaratılmışta, ondan gelen ünsün şifresi gizlidir. Canlı ve cansız her şey yaratılışın güzelliklerini sergiler. Rahman gafurdur, azizdir, kerem sahibidir. İyilikler ondandır. Rahman büyüktür, affeder. Rahmeti gazabının önündedir.

Benden önce esirge Muhammed Ümmetini,

Esen gitsin her kervan, en son ula beni.

Rahman; Habibim der. "Sen olmasaydın eflakı yaratmazdım." Sevgili ise alnı secdede ümmetini diler. Rahmetin sikkesidir secde. Sevgili girmez ümmetsiz vuslat demine. Bu kervanda "Hicaz emiri"dir O. Ümmetine rahmet yağar rahmandan.

Her Müslüman bir kartal, vurulur da pes etmez.

Esen gitsin her kervan, en son ula beni.

Rahman: İbrahim'e " Berd-ü selâm " oldu. İbrahim dini gül bitirdi bülbüllere. Nağmesi Cebrail'den Muhammed'e ulaştı. Sevgide fedakarlık sınandı. İlk kurban... Tevhidi söyleyen şîr, uçan bir kartal... Lütfun ilahi sofrasında sahur eder onlar. Şehadet şerbetiyle iftar açıp, girerler rahmetin sonsuz demine.

Bezm-i elest'te sana secde eden ruh için;

Verdiği söze sadık, doğru giden ruh için.

Rahman; ruhlar ile hasbihal eylar bezm-i elestte. Sen Rahimsin, sen Kerimsin... Tene ulaşma vakti... Ayrılık, öperler alınlarıyla rahmanı. Bir söz verilir. Bu söz; ritimleşir, keskinleşir, sonra yanık bir nağme halinde sarar bütün bir kainatı “bela, bela”

Hiç kimseyi vatansız, milletini devletsiz.

Gönülleri sevdasız, şehirleri mabetsiz.

Rahman eşref-i mahlukat olarak yarattı insanı. Âdem sulbünden kavimler oluştu. Vatan edildi toprak. Site şehirlerde adı yadedildi Rahmanın. Güneş bir taç oldu altın

çağa. Gönüller coştu. Sevdaya kement atıldı. Esmaları çekildi, yad-ı Mevlanın mabetlere.

Bayrakları rüzgârsız, ocakları ateşsiz,

Bırakma ulu rabbim, asi kul değiliz biz.

Rahman: kelime-i tevhid ile bayraklaştırıldı. Bu anda nazlı bir rüzgâr zikre geldi. Gönül aşkın alev topudur. Alevsiz bırakma, aşksız bırakma... Hilâli tevhidin yıldızlarıyla kardeş yapıp şehit kanıyla suladık. Biz senin aşıklarınız. Aşıka Bağdat ırak değildir. Biz senin kapının kullarıyız. Ey Rahman ve Rahim olan Allah'ım. "Bizi sen doğrult ki kimseler bükemesin." Biz asi kul değiliz Allah'ım.

Şair gönül duyuşlarıyla kulun seremonisi çizer. Bu seremonide kul Rahman'a teslim olmuş ve hakikî sevgiliye kavuşmuştur. Selâm sana ey sevgili.

DÜŞÜNCEYİ YENİDEN KEŞFETMEK

"Düşüncenin" üzerinde yoğunlaşıp onu yazıya aktarmak kadar; onun üzerinde fikir jimnastiği yapmak da oldukça zordur. Soyut dünyanın mahrem kelimeleri kendisini kolay kolay deşifre etmez. Kendi sırlı dünyaları, onu keşfedecek büyük zekâları bekler. Onlar, kendilerini zorlu bir mücadeleden sonra teslim ederler. Düşüncenin ne olup olmadığı, nasıl keşfedileceği, insan hülyasının en son göreceği rüya olsa gerek. "Düşünce" varlık sahasındaki "insanın" baş meselesidir. Soyut bir kavramdır. Herkes istediği gibi yorumlasa da kesin bir terminolojik ifâdeye mâlik değildir. Fikir çilesinde erimeyen, neden ve sonuçları itibariyle kafa yoramayanların, bu meseleyi anlayabileceğini zannetmiyorum. Bir umman düşünün ve bu ummanı besleyen yağmur bulutlarının her bir damlasının oluşturduğu binlerce daire. Ve bu dairelerin birbirleriyle oluşturduğu matematiksel işlemlerin sonsuzluğu... hangi matematikçi bu paradoksal işlemler hakkında kesin bir fikir yürütebilir? İşte "düşüncenin" somuta indirgenmiş küçük bir misali...

Fildişi kulesinde, çile dolduran nice düşünce adamlarının varlığını, düşünce tarihi kitapları ortaya koymuştur. Düşünmekle insanın ne kazanacağı, kazandıklarını nasıl kullanacağını bilemedikten sonra; insanın bu meselede fikir beyân etmesini doğru bulmam. İnsan, "düşüncenin" katranlı yollarında beyninin eridiğini, ruhunun ateşlerden daha kor hale geldiğini bildikten sonra, bu yolda emin adımlarla yürüyecektir. Soyut bir kavram dedik, herkes düşünmez düşünmeyi. Ne Sokrat, ne Eflatun, ne Bacon, ne İbn-i Sina, ne Farabi, ne Gazali, ne de Niçe ve Bergson onun sahasına girmez. Batı, ilmî inkişâfını "düşünce"nin üzerine kurar. "Düşünen Adam"ı dikmeden önce Rodin'in felsefesini düşünür. Düşünceyi bayraklaştıran "insan olmanın keyfiyetini" beyin fakültelerinde olgunlaştırır. Batı, insanı yeniden diriltmenin planını yaparken; "düşünce"nin elinden tutup kaldırır. Bayraklaştırır onları... Bir dönemdeki bağnaz-tutucu iktidar sapkını "ortaçağ karanlığını", düşüncemin dışında tutuyorum.

Bütün ilâhi dinlerde ikâz; düşünce üzerinedir. Bu ikâz, bir kuşatıcı çığlık, ruhları saran bir kasırga olur bazen. Bazen de dinginliğin içinde devinim halinde bulunan, büyük bir enerji kitlesidir. Budha, felsefesine "düşünce" ile başlar. Şaholin tapınağı, düşünce ırmaklarında yıkanmış insanlarla dolup taşar. Gandi düşünceyi zaptu rapt haline alarak; "pasif direnişin" enerjisini yayar bütün dünyaya. Rahmeti bütün dünyayı kuşatan ışık kaynağı Kur'ân-ı Kerim de mükerreren "...hiç düşünmezler mi, hiç tefekkür etmezler mi?..." ikâzlarıyla insanları düşünmeye davet eder. Düşüncede derinleşenler için, keşif ve nihayetinde ibret vardır. Ruhun kendini keşfetmesine ancak insan düşüncesinden çıkılacağı unutulmamalıdır. Zor bir yoldur. Dikenlidir. Ama sonucu itibâriyle sevindiricidir. Âlemin "özü" olan insan, bu meçhulün kapılarını ancak bu sayede zorlar ve zafer muştusuyla "O senden razı, sen onda razı" olarak cennet kapılarından geçilip gidilir.

Düşünceyi nasıl keşfedelim? Sessizlik, düşüncenin beşiğidir. Yoğunlaşma kapısı ise de; arzu onu tutuşturan bir ilham perisidir. Bütün büyük düşünürler yalnızdırlar. Yalnızlıkları sosyal olmadıklarından değil; düşünce aşkının keşf yamaçlarında dolaşmayı arzuladıklarından dolayıdır. Düşünceler fışkırır ilham anında. Toplum; neşet eden bu düşüncelerle nizamı oluşturur, hareketin zembereğini kurar. Hür düşüncenin "düşünce" ikliminde, bir saat tefekkürün bir yıllık nafile ibadetten hayırlı olduğunu bilerek; uzviyetin bütün insiyaklarıyla kainata râm olur. Doğuş ânidir. Bellek çatlar, fikirler ateşle dağlanır. İnsan, "insan" olmanın o ağır keyfiyetiyle, yıkılır kalır. "Doğrusu Biz, emaneti göklere, yere ve dağlara arz ettik de onlar bunu yüklenmekten kaçındılar; zira sorumluluğundan korktular, ama onu insan yüklendi."(Ahzâb-72)

Düşünce, cidarları zorlayan bir tazyikle fışkırır. Sonra aleme sığmaz. Kainat küçülür, en sonunda gidilir sonsuza demir atılır. Ayağını ayağının üzerine koyarsın da, mekanın ne kadar güdük kaldığına şahit olursun. Düşünce, insanın ne kadar büyük olduğunu gösterdiği gibi, ağır mükellefiyet karşısında da ne kadar aciz kaldığının bir göstergesidir. "Düşünce" idrâke mim koymanın adıdır. "Seni idrâk edememe, asıl idrâktir." İşte bütün mesele; bu sihirli kelimeyi iliklerine kadar hissedip haykırabilmektir.

BAHARI KARŞILARKEN

Bahar, canlanan tabiatın gülen yüzüdür. Ağaçlar baharın ilk belirtilerini taşır üzerlerinde. Uzaklardan ağaçlar, gövdelerine yürüyen suyun yeşilimtırak siluetlerini yansıtırlar. Tomurcuklanma hızlı olur. Ani rüzgârlar bastırır birden. Şaşırırsınız. Rengarenk ağaç çiçekleri, gözlerimizi büyüler. İnanamayız. Daha düne kadar sadece, bir çalı görüntüsünde olan bu ağaç, ya şu elma ağacı. Oh ne güzel!

Birden hayalim, Karadeniz sahillerinden, Akdeniz'e doğru kayıverir. Gürgen ağaçlarının yapraklarında hayat

bulan açık yeşil renk; kızılağaçta koyulaşıp, palamutta asıl kıvamını bulur. Köknar, kızılçam, ardıç, sedir, selvi ormanları, renk çeşnisini oluşturur. Emin olun, hiçbir ressam bu renk tonlarını veremez.

Tabiat kendine ait üslûbuyla neşesini dile getirir. Bir yandan suların coşkun akışı, diğer yandan kuş cıvıltıları tabiata uhrevî bir hava katar. Toroslar zirvelerindeki karı, bahar sularına hediye eder. Eteklerinde yeşeren otlara yüksekten bakıp, onlara ılık rüzgârlar göndermenin heyecanını yaşar. Toroslar, Eğilops ve öteki çayır otları çıplak kayaları örtmüştür. Kuzu sesleri şenlendirmiştir ortalığı. Yaylacıların sağım hayvanları, kıl keçileri, yeni yeşeren otları iştahla yiyip, bahara olan şükranlarını, bol süt vererek dile getirirler. Akdeniz'in makileri, baharla gelen öncü birliklere bilgelik yapar. Sıcak ve nemin şehri Adana'da bahar şölenleri yapılır. Portakal çiçeklerinden kolyeler derlenir boyunlara. Koku kimyasının, efsunlu rayihasıyla hemdem olan dimağlar, kendinden geçer. Greyfurt, mandalina, portakal ağaçları bahar neşvesiyle, toprağa bu sefer daha bir kuvvetle sarılır.

Toprağın kokusu hayatın özü olur. Ölü olan duygular, toprakla birlikte canlanır. Toprak cana can katar, ruha hayat üfler. Canlanmanın insan ruhundaki genişlik duygusudur bahar. Toprağın, üzerinde yaşayan bütün varlıklara O'nun bir lütfudur bahar. Gökyüzünün katmanlarında helezonik bir yankı, bir şarkıdır bu. Kalplerin fethinde latif duyguların rikkatleştiği, sevginin katmerleşip; aşk nağmelerine buseler gönderildiği mevsimin bir adı da bahardır. Bahar, bütün işvesiyle, en güzel tecellisini doğada bulur. Bahar, çimenler arasında coşkun bir ırmak sesidir. Kırlangıç ve serçeler salkım söğüdün dallarında koro oluşturur. Yüzlerce kelebek, değişik motifleriyle, tabiat halısını örer. Gelincikler kendisine uzanacak "kınalı bir elin" hayalini kurar. Göl, sazlıklarına ney üfleyen bir akşam güneşini umutla bekleyecektir. Ahmet Haşim edasıy-

la verilen her selâmdan sonra, su halkalarının ışıkla dansı seyredilecektir.

Gökyüzü, maviliğini kuşların kanatlarıyla paylaşır. Özgür uçuşlara, binlerce çiçekten çıkan polenler eşlik eder. Bir rüya atmosferinde, farkında olunmadan, güzellikler derlenir. Toprak suya doymuştur. Güneşi serinletmek için bulutlara su sevkıyatı çoktan yapılmıştır. Çisil çisil yağan yağmur altında "Mübarek Toprak"lar tohumların bereketiyle hayat bulur. Çeltik tarlalarında kurbağalar çoktan zikir meclislerini kurmuş, günbatımını beklemekteler.

Hayatın anlamını yakalarız biz bu bahar mevsiminde. Tabiatla birlikte bizde de eşi görülmemiş canlılıklar belirir. Duygu dünyamızdan, vücudumuzdaki dinçliğe kadar bize bahşedilen nimetler, bahar mevsiminde ortaya çıkar. Bize bu nimetleri verene ne kadar teşekkür etsek; yine de azdır. Aramıza hoş geldin bahar.

RAMAZAN MUSİKÎSİ

Hayatı ve hadiseleri zaman çerçevesinde yorumlarken, geçmiş zaman bir zenginlik olarak karşımıza çıkar. Belki de "Ramazan" ayı nice geçmiş zaman zenginliklerinin katmanlaşarak günümüze sirayet ettiği bir aydır. On bir ayın sultanı olan bu mübarek zaman dilimi bir rüya hızıyla yaşanır da; biz nasıl geçtiğinin farkında bile olamayız. Gecenin alaca karanlığında, "Hilâl"in bir Yusuf güzelliğinde arzı endam etmesi boşuna değildir. Akşam ama; "bu akşam" farklı bir akşam Bu akşam, ardında binlerce duanın helezonik bir yükselişe geçeceğini müjdeleyen bir sırrı ifşâ eder. Gecenin gündüz olarak algılandığı bu mübarek ayda, yıldızlar "Ramazan"ı, "hoş geldin ya şehr-i Ramazan" selâmıyla karşılar.

"Ramazan" ayı, uhrevileşen binlerce gönlün ötelere pervaz etmesi değil midir? Ben bu ayın her bir gününde yeniden tazelenen, cennet ehlinin o kudsî sözlerini duyar gibi olurum. Gecenin karanlığına, mahyalardan gelen ışık

huzmeleri, minarelerden gelen ezan nağmeleriyle "hoş âmedi" olurlar. Geniş kubbeler, altlarındaki müminlerden gelen binlerce "duanın", sessiz şahidi olarak arşı âlâya doğru genişler; âdeta Cenab-ı Mevlâ'nın nazargâhı olurlar.

"Ramazan" ayının kendine mahsus bir endamı her zaman olmuştur. Işığa koşan kelebekler misâli, insanları kendine çeken bu kuvvet onun "İlâhi" bir intizam olmasından mı kaynaklanıyordu? Elbetteki "Ramazan" ayı, Rahmet-i Sonsuz'un bizlere verdiği apayrı bir hediyeydi. İdrâk ve iz'an, onu anlamaya çalışan vicdanlarda daima makes bulmuş ve bulmaya da devam edecekti. Yaratılışın en mükemmel meyvesi insandır. İnsanın da en âlâsı ise Hz. Muhammed'dir. İnsanlık, insan olma vasfını, ışık kaynağı ve orijin olan Hz. Muhammed'den almıştır. O olmasaydı, insan yaratılmayacak "devam zinciri" kopmuş olacaktı. Bu devam zincirinde bütün bir insanlık Mehmet Akif' in;

Medyun ona cem'iyyeti, medyun ona ferdi
Medyundur o Masuma bütün bir beşeriyet...
Yâ Rab, bizi mahşerde bu ikrar ile haşret.

ifadeleriyle O'na selâm duruyordu. "Ramazan" ayının derununda gizli olan "Kadir Gecesi", Kur'an-ı Mübin'in bütün evreni kuşattığı, ayet incilerinin her tarafa saçıldığı bir gecedir. "Ramazan" bu yönüyle de gönüllerde bir heyecandır. Heyecanın sürekli olması onun ebediyete götüren, hidayete vesile olan yapısından kaynaklanır.

"Ramazan" ayında binlerce yıllık bir Kur'ân musikisinin ebedî neşvesini yaşarım. Sahurlarda, alaca karanlığın perde perde nasıl dağıldığını görürüm. Her evde yanan ışıklar, kelebekleşen duyguların kozadan birer birer çıkışlarını gösterir. Davul uzaklardan ritmine uygun olarak

vurulurken, yakınlardan gelen başka bir davulcunun manisiyle uykudan uyanır, sahur hazırlıklarına koyulurum. Gecenin zülüflerinde Rabbi için iki damla gözyaşı akıtan "kutsiler" aklıma gelir. Teheccüd deyip sünneti yerine getiren annemin dilinden dökülen lâlü güher sözler, duanın sihirli iklimine havale edilirken; ben de Feyzi Halıcı'nın "Dua" isimli şiiriyle ona eşlik ederim.

Yükselir semâya doğru ellerim,
Mavi gecelerin seher vaktinde.
Hakka kanat açar hep emellerim,
Mavi gecelerin seher vaktinde.

Kaybolur kederim, kaybolur ahım;
Gözümden yaş olur, akar günahım!
Bana daha yakın olur Allah'ım,
Mavi gecelerin seher vaktinde.

Bakışlarım yanar yanar tutuşur,
Parlarken semâda bir İlâhî nur.
Gönlüm dile gelir, gönlüm konuşur;
Mavi gecelerin seher vaktinde.

Bir ince duyarlık, içten mutluluk;
Gönüller niyazda, ne ses, ne soluk.
Başlar Hak katına kutsal yolculuk,
Mavi gecelerin seher vaktinde.

Bir uhrevî his var mı ki dünyada,
Bulunsun tadı bir ulvî duada.

Ne güzel Allah 'ı getirmek yâda,
Mavi gecelerin seher vaktinde

Sahur gecesi bitmiş ağızlar kilitlenmiştir artık. İmsak vaktiyle "sabrın" çilesi çekilir. Tatlı bir çiledir bu. Bütün leziz yemekler gözünüzün önünde olsa bile yiyemezsiniz. Oruçlusunuzdur çünkü. Sabır kuşanılmıştır "Ramazan" ayında. İnsanlar sabrı Eyüp lisanıyla isterler. Bütün olumsuzluklara karşı sabır gösterenler mükafat alır. Gün uzar sanki yüzyıl olur da gelmez iftar vakti. Sabır demiştik, biraz zorlanacaktık alışana kadar. Evin annesi iftarın ilk gününde sofrayı çeşitli yemeklerle donatmış, aile fertlerini beklemektedir. Babamız mesaisini bitirir bitirmez büyük bir telaş ve hızla evin yolunu tutmuş, elindeki sıcak pidelerle eve adım atmıştır. Huşu içinde beklenen ezan nağmeleri etrafı sararken; bir geleneğin takipçisi olan top, kale surlarından büyük bir gürültüyle patlamıştır. O an ev halkı, büyük bir sevinç içinde, sofrada bulunan değişik taamlardan alarak oruçlarını bozarlar. Benim tercihim, üzerine tuz atılmış küçük bir ekmek parçası olur. İşte bütün bir mesele burada; Rabbe kul olabilmenin tatlı meyvesini bir izinle ağzımıza alabilmektedir. Akşam namazından sonra teravi namazına koşan müminler "bir ruh olmanın" coşkusunu yaşarlar. Avizelerden dağılan renk armonisi, okunan sûrelere eşlik eder. Büyük güruh aynı Rabbe inanmanın vecdiyle kendinden geçer; salavatı şeriflerle gönüllerde peygamber sevgisi yeniden ikâme edilir. Kardeşlik pekişir, kötü söz ortadan kalkar, küskünler barışır. Semavat uhrevî olana şahitlik yapar, yerde olan bütün müminler Allah'ın bu mübarek ayında daha da melekleşir âdeta saf billûr haline dönüşürler.

"Ramazan" ayı bende çocukluğa duyulan bir özlemin adıdır. Özellikle de mübarek "Ramazan" ayı sona yaklaşıp bayram sevinci duyulmaya başlandığında, içim içime sığmazdı. "Modern zamanlar"ı yaşadığımız bu dönemlerde

direkler arasındaki İstanbul'un eski eğlence yerlerini, orta oyunlarını, kuklalarını, sihirbazlarını, karagözlerini, masalcılarını hatırlamamanın ve onlara özlem duymamanın imkânı var mı? Ya mahalle odalarında masalcıların hayal dünyamızı nasıl şekillendirdiğini hatırlar mısınız? Şerbetlerin, çayların, lokumların, elma şekerlerinin cazibesine kapılıp; hangisini damağımıza buyur etmedik. Alaeddin'in Sihirli Lambası'ndan çıkan o devler hangi emrimizi yerine getirmedi ki? Ya Hazreti Ali cengleri, Zülfikâr'ın çatallı dili, bizi hangi savaş meydanından çekip kurtarmadı? Battal Gazi, Köroğlu, Kara Murat hangi çocukluk rüyamızın özenilecek kahramanları olmadı? Evet hepsi hatıralarımızda kalmıştı. Ama "Ramazan" ayını bize sevdiren, bayrama özlem duyduran biraz da bu çocuksu eğlenceler değil miydi zaten? Bu özlem Orhan Okay'ın hatıralarında bakın nasıl dile geliyor. "Aslında eskinin hiçbir nesilde değişmeyen bir güzelliği vardır. Tabii bu duygu, genellikle psikolojik bir yanılmadır. Yani herkes, hepimiz geçmiş bir zamanın peşindeyiz. Kaybolmuş güzelliklerin. Kaybolan şeylerin hepsi güzeldir. Bayramlar da böyle. Büyüdükçe cebimize çil kuruşlar veya oyalı mendiller koyan kalmıyor. Hele bayram yerlerinde oynamakta büyüklerin harcı değil. O zaman 'Ah çocukluğumuzun bayramları!' diye hayıflanıyoruz. Ben kendi çocukluğumun bayramlarını arıyorum. Halbuki benim çocukluğumda da büyüklerimiz kendi çocukluklarını arardı. Demek ki bu hilkat-i Âdem'den beri böyle. Dünya bozuluyor vehmi, bayramlar için de geçerli. O zaman biz yaşlılara ne kalıyor? Çocukların, çocuklarımızın, torunlarımızın bayram mutluluklarını seyretmek ve ceplerine çil kuruşlar, oyalı mendiller koymakla mutlu olmak."

Mübarek Ramazan Ayı bütün güzellikleriyle aramızdan ayrılıyor. Gelecek yıllar, bizlere ne gösterir bilinmez ama; simalarımızda kalan o nur inşaallah bir ömür boyu devam eder.

ÇOCUK GÜLÜCÜKLERİ

Hayatın manasını biz çocuk gülücüklerinde buluruz. Siz onların yüzüne dikkatlice hiç baktınız mı? Hele o tebessümündeki tatlılığı, hiçbir şeyde göremezsiniz. Hayata renk katan çocuklardır. Bir düşünün, onlar olmasa idi hayat ne kadar tatsız ve çekilmez olurdu değil mi? Onlar; gözlerimiz, göz bebeklerimizdir. Hayata umutla bakmanın, kelebek olup uçmanın, mutluluk şarkıları söylemenin sihri, çocuk gülücüklerinde gizlidir.

Bir gül gibi açılan çocuk gülücükleri, içimde her zaman heyecan uyandırmıştır. Çocukların gözlerine baktığımda bebek masumiyetinin berraklığını görürüm. Saçları rüzgâra karışmış her çocuk, gelecek adına şarkılar söyler. Bir goncadır dururken; oynarken neşe saçan bir gül. Söylenmemiş bir şarkının nağmelerinde onun adı geçer. Çocuk gülücükleri için neler feda edilmez ki... Onlar gülmeli. Onlar gülmeli ki hayatın sıkıntıları gitsin. Onlar gülmeli ki, hayat da bize gülsün.

Boynu bükük her bir çocuk ciğerimi dağlar. Umutlarıma kement vurulur; ağlar, yığılır kalırım oracıkta. Sen umutlarımdın. Sen geleceğimdin. Ne oldu, neden ağlıyorsun, yoksa ben mi üzdüm seni? Hayır sen ağlamamalısın! Gülmen için ben geldim. Gülmelisin ey güzel yüzlü çocuk. Ağlamak senin değil, benim kârım, yeter ki sen gül. Sen gülmezsen yarınlarım ağlayacak. Ümitlerim solacak. Ne olursun gül biraz... Evet anlıyorum seni. Mutluluk oyununu bozup, seni yuvandan koparmışlar. Atlı karıncaya binemiyorsun. Tahterevalli kırılmış, seni salıncakta sallayacak bir kol ise hiç olmamış. Ama üzülme! Bak, ben geri döndüm. Senin için, memleketimin kimsesiz çocukları için. Sana duygularımdan sımsıcak bir bahçe yaptım. Evet sen oynamalı, sen gülmelisin. Sen benim ümitlerimsin, yarınlarımsın. Gülücüklerin eksilirse yanaklarından, ben ne yaparım? Gül çocuk, gül bütün ezilmişliğine rağmen. Gül çocuk gül, köreltilmiş bütün duygularımıza rağmen.

Çocuk gülüşleri... İlk gülüşler, tatlı, gevrek...
Dile gelir gibiyken etrafta bütün eşya,
Duvarlarda resimler, saksıda açan çiçek.
Pencerenin içine kuşlar gelmişken renk renk
Gülmek... Sabah, güneş; akşam, damdaki aya,
Kış, daha bir sevinçken, kar tanesi: kelebek.
Gülmek, gülen anneye, eve dönen babaya;
Yaşamak, daha tatlı, daha güzelken dünya.
(Ziya Osman Saba)

Çocuk gülücükleri hep özlemimdir. Köprü altlarında yatan yavrular affedin beni. Sizlere elimi uzatamadım. Balık tutup, beraber oynayacaktık sevgi bahçelerinde. Hayata ne çabuk atılıp, minik ellerinizle ne çabuk kavradınız dünyayı. Dişli çarklar boğdu gülücüklerinizi. Siz gülmeliydiniz. Sizin gülücüklerinize feda edilmeliydi bütün çarklar.

Camlar arkasında görünen çocuk,
Eliyle güneşi gösterir durur.
Camlar arkasında düşünen çocuk,
Hırsından, camlara yumruk savurur.

Camlar arkasında bekleyen çocuk,
Üç mevsim, güneşin seyrine dalar;
Ve kışın güneşi özleyen çocuk,
Diliyle, buğulu camları yalar.

Güneşe kavuşabilmek için,

Gündüzün boş yere çırpınır durur.
Nihayet, nihayet geceleyin çocuk
Koynunda güneşle beraber uyur.
(C. Sıtkı Tarancı)

Çocuk gülücükleri, ilk nağme, ilk sevgi değil midir? Onlar için yapılması gereken ilk iş de biraz ilgidir. Onların dünyasından bakmasını öğrendiğimiz zaman çoğu sıkıntının kaybolduğunu göreceğiz. Onlara uzanacak sıcak bir elin, açılacak bir kucağın, onlar için ne kadar önemli olduğunu bir bilseydiniz; bütün mesainizi onlara harcardınız. Siz merhametli oldukça, çocuk gülücükleri eksilmeyecek, sizin ağlamalarınızda kesilecektir. "Siz yerdekilere merhametli olun ki; göktekilerde size merhamet etsin." Çocuk gülücükleri dilimde yazılmamış bir şiirin ilk mısrasıydı, ümid ederim ki yazılacak şiirlerinde son mısrası olsun.

ANNE SEVGİSİ

Her kelime, yapılan her tarif anne sevgisini anlatmakta aciz kalır. Ama yine de kalemin sınırları zorlanmalı, beyaz kağıda ak sütten, sevgi dolu yazılar yazılmalıdır. Varlık sahasına "analık" vasfıyla çıkan kadınlarımız. Onlar hayatı yoğuran, hayatı, inşâ eden varlıklardır. Analar kadar aziz olan, başka bir varlık biliyor musunuz? Çocukları için çırpınan "ana" ne kadar ulvîleşir bir bilseniz. Analık duygusu, bambaşka bir heyecan olsa gerek. Onu anlatmadan ziyade müşahede etmeniz, görmeniz yerinde olacaktır. Tabiatta, bütün canlı varlıklarda vardır bu duygu. Yüce Yaratıcı; bu duyguyu "analık vasfı" kazanan bütün canlılara, özel bir hediye olarak vermiştir. Biz sevmeyi analarımızdan öğrenmişizdir. Bu nedenledir ki bize gösterilen şefkati, biz de bütün insanlara çekinmeden yansıtırız. Ağlamalarımızda bile, rahmet kaynaklarının coştuğunu

görmüşüzdür çoğu kere. Gözleri bizim için gören, kulağı sesimizde olan bir kahraman, hayır! hayır! O, olsa bir sevgi abidesi, bir cennet meleğidir benim gözümde. Anne kucağı, çocuklar için en güzel yatak değil midir? Anne için evlât kokusu gül kokusundan daha güzeldir. Bu güzelliği Peygamber Efendimiz bakın ne güzel dile getiriyor: "Evlât kokusu cennet kokusudur."

Annelerimiz, şefkat dağıtır minicik yüreklere. Ninniler, eski zaman masallarından, dillere düşer. Kulaklara gelen her tatlı fısıltı, annenin lisânında hayat bulur. Tanpınar; "Her ninnide milyonlarca çocuk başı ve rüyası vardır." derken anne ile çocuk resmini çizer. Necip Fazıl da "Anneciğim" isimli şiirinde annesine olan özlemini şöyle dile getirir:

Ak saçlı başını alıp eline,
Kara hülyalara dal anneciğim!
O titrek kalbini bahtın yeline,
Bir ince tüy gibi sal anneciğim!

Sanma bir gün geçer bu karanlıklar,
Gecenin ardında yine gece var;
Çocuklar hıçkırır, anneler ağlar,
Yaşlı gözlerinle kal anneciğim!

Gözlerinde aksi bir derin hiçin,
Kanadın yayılmış, çırpınmak için;
Bu kış yolculuk var, diyorsa için,
Beni de beraber al anneciğim!...

Şair lisânı kuvvetlidir. Coşkun duygular onun kaleminde canlanır. Annemiz, annelerimiz, hayatı boyunca evlât emanetini ruhlarında taşıyan nadide varlıklardır. Onların kalpleri ne kadar sevgi dolu bir bilseniz. Ben anlatabilir miyim ki bunu? Ya siz anlayabilir misiniz? Balzac'a kulak verelim bakın ne diyor; "Bir anne yüreği, dibinde daima of bulunan bir uçurumdur." Biz ne kadar büyümüş olursak olalım; annemizin gözünde hâlâ "o kundaktaki" küçük çocuğuzdur. Onun kuzusu, yavrusu, minik ceylanıyızdır. Çünkü onun sevgisi "Rahmanî"dir. Sonsuzdur. Bitmez ki... Şair Yavuz Bülent Bakiler'in şu anlamlı soluğuna bizde büyük bir coşkuyla katılalım;

Anam türkü söylerdi, bana masal yerine
Hüzünlü, boynu bükük, hep Azerî türküler.
Yüzüme bakamazdı, acısını anlardım.
Rüzgârlarla savrulur, yağmurlarla yağardım...
Ya yer yatağımda, ya serin sofalarda,
Anamı dinlerken ağlardım.

Ben süt gibi mübarek türkülerle büyüdüm.
Bir yanım aydınlık, bir yanım gurbet,
Anamın "ay balam"lı türkülerinde.
Bin yakarış gibiydi, baştanbaşa memleket.
Bir kınalı türküdür dilim; Türk'ü söyleyen.
Bu Sivas türküsü, bu Kars, bu Eğin...
ölürsem başucumda türkü söyleyin.
....

Gözlerimizde, hep anne buğusu olmalı. Kimsesizlikten sıkıldığımızda, onun hayali bizi neşelendirir. Yüzündeki

ışıklı âlemin kıvrımlarında, sevgi ırmaklarının derinliğini görebilirsiniz. Nur yüzlü insanlardır onlar. Avuçlarında rahmet, bakışlarında şefkat, soluklarında sabır gizlidir onların.

Annelerin feryatları da, Sevinçleri de evlatları için değil midir? Üzmemeliyiz onları. Üzülmemeli onlar.Yaşlanınca çocuklaşır onlar. Bize gösterdikleri sevgiyi aynen yansıtabilir miyiz onlara? Bilemiyorum ama; siz yine de kalbinizdeki sevgi hâlesiyle kuşatın onları. İlginiz daim olsun. Merhamet ediniz. Seviniz onları. Size sinedârlık yapan o kutsal varlığı, hayatınızın sebebi biliniz. Sonra da, o kırışmış nur-ı beyza ellerine kapanıp, gözyaşlarınızı akıtınız. Birlikte ellerinizi kaldırınız göklere. Ötelere pervaz ederek “Annemin duası Allah’ım, sana onunla ellerimi açıyorum.” diyerek büyük şeylere talip olunuz. İnanın geri çevrilmeyecek, hatta; sağanak sağanak rahmet yağmurlarının göklerden boşaldığını göreceksinizdir. Bütün annelerin elini bu rahmet vesilesiyle öpüyorum.

BAYRAM DÜŞÜNCELERİ

Varlığımızı hatırlatan, insan olma bilincimizin sevgi endeksli göstergeleridir bayramlarımız. Bayramlar, mutluluk, neşe ve heyecanın zirvelerde dolaştığı; zamanın âdeta anıtlaştığı, duygu yüklü tablolardır. Bu tablonun renklerini, o anın sürûr, lezzet ve coşkuları oluşturur. Dostlarımızla birlikte olmak bayramların vazgeçilmez duraklarıdır. Bayramlarımız, millî ve manevî değerlerin zirvelere taşındığı; hamâsî ve insanî duyguların alabildiğince coştuğu, kalblerin saffetleştiği demlerdir. Cedlerimin kabirlerine okunan Yasini şeriften, Selimiye minarelerine çekilen mahyalara, orta Asya steplerinden Dedem Korkut'un meclislerine, oradan da Cebel-i Nur'a uzanan bir türküdür bayramlarımız. Kabe yollarına yakılan aşk nağmesidir.

"Dest-bûsı arzusiyle ger ölürsem dostlar

Kûze eylen toprağım sunun anınla yare su"

(Fuzûli)

"Araya araya bulsam izini, izinin tozuna sürsem yüzümü. Hak nasib eylese, görsem yüzünü. Ya Muhammed canım arzular seni" iştiyakının alp-erence söylenmesidir bayramlarımız. Annemizin duasından, babamızın öpülesi eline, bacımın gelinliğinden; sınırda nöbet bekleyen canım, ciğerim Mehmedime uzanan bir gönül coşkusudur bu.

Bayramlar günlük hayatımızın yoğun koşturmacasında bize biraz da olsa nefes aldıran oksijen çadırlarıdır. Biz burada biraz bekler, kendimizi dinler, kendimize geliriz. Daha sonra, yeni bir motivasyonla işlerimize tekrar yöneliriz. Bayramlar olmasa hayat cazibesini kaybederdi. Bayramlar, monoton hayatımıza can katan, bizi hayata akıtan; deforme olmuş ruhumuzu onaran bir artı değerdir. Bir araya gelip, dostlarla muhabbetten hasıl olan duygusal rahatlamayı, hangi terapist sağlayabilir? Dostunuzun yüzüne bir bakın, mutluluğun nasıl bir suret kazandığını göreceksiniz. Sıcak bir çayın, damağınızda tadı kalan bir lokumun, hoş sohbet ortamında; geçmiş zaman fasıllarının, bir rüya gibi algılanması bayramların mirasıdır. Bayramlar sosyal bağların kuvvetlendiği, küskünlerin barıştığı, sevginin kardeşçe dağıtıldığı; birlik ve beraberliğin perçinlendiği halkalardır.

Milletçe zorlu badirelerden geçtiğimiz bir hakikattir. Bu zorlukların atlatılacağına dair ümidimiz sonsuzdur. Böyle zor günlerde bayramlarımız, bizim can simidimizdir. Bir araya gelip; ülkemiz, milletimiz ve istikbalimiz adına birbirimize kenetlenelim. Husûmetleri ortadan kaldırıp sevgiyi rehber kılalım. O zaman dağ gibi gözüken problemlerin bir bir çözüldüğüne şahit olacağız. Kederde, sevinçte, iyi ve kötü günde paylaşmanın toplumsal barışa katkısını sağlayalım. Şu günlerde en çok bu birlik ve beraberliğe ihtiyacımız vardır. J.J. Rousseau'nun "Beraber

ağlamaktaki tatlılık kadar, hiçbir şey kalpleri birbirine bağlamaz." sözündeki tatlılıkla, kalplerimizi birleştirelim.

"Artarak gönlümün aydınlığı her sâniyede,
Bir mehâbetli sabah oldu Süleymâniye'de.
Kendi gök kubbemiz altında bu bayram saati,
Dokuz asrında bütün halkı, bütün memleketi
Yer yer aksettiriyor mâvileşen manzaradan,
Kalkıyor tozlu zaman perdesi her ân aradan.
Gecenin bitmeğe yüz tuttuğu andan beridir,
Duyulan gökte kanad, yerde ayak sesleridir.
Bir geliş var!..Ne mübârek, ne garîb âlem bu!..
....
Ulu mâbedde karıştım vatanın birliğine.
Çok şükür Tanrı'ya, gördüm, bu saatlerde yine
Yaşayanlarla beraber bulunan ervâhı.

Doludur gönlüm ışıklarla bu bayram sabahı."
(Yahya Kemal)

FETİH NEŞİDESİ

Fetih, bir beldeyi yaşanır hale getirmenin adıdır. Fetih ile istila arasındaki fark da buradan gelmektedir. Türk tarihi fetih sayfalarından mürekkeptir. Köklü bir tarihi olan bu millet, dünya tarihini atın sırtında, savaş meydanlarında, kılıç sesleri arasında yazmıştır. Fetih, bizim tarihimizde özellikle "İstanbul" ile daha derin bir mana kazanır. Çünkü bu şehr-i İstanbul rahmet peygamberi Hazreti Muhammed'in müjdesine mazhar olmuştur. O'nun gösterdiği ufuk İstanbul'u fethedecek komutan için asıl gaye olmuştur.

İstanbul'un bu kutlu fethini Arif Nihat Asya "Fetih Marşı" ile abideleştirir. Türk savaş tarihinde, imkânsız gibi görülen nice olaylar gerçekleşir. Bu, inandığı değerler adına bu milletin, yapabileceği çok şeyin olduğunun bir göstergesidir. Çanakkale'de öldü-bitti denilen bu milletin, nasıl kükrediğini tarih kitaplarında görebilirsiniz. Peki neydi bu kuvvet? İnsanları zayıf iken güçlü kılan, ölü iken canlandıran amil ne idi, nereden geliyordu? Bundan hiç şüpheniz olmasın ki o kuvvet, içlerindeki iman coşkusuydu. Bu öyle bir imandır ki; vatan, millet, bayrak, namus, din adına canını seve seve verdirir. Kutsal değerler adına ölümü hiçe sayan bu millet; "iman coşkusuyla" ölürse "şehit", kalırsa "gazi" mertebelerine yükseltilir. Ancak bu şan bize aittir. Bizim dinimizin, bize verdiği bir rütbedir. Bu coşkusuyla fetih marşının mısralarında büyük gazi, alperen ve şehitlerin ruhlarıyla hemdem olalım.

Yelkenler biçilecek, yelkenler dikilecek;
Dağlardan çektiriler, kalyonlar çekilecek..
Kerpetenlerle sûrun dişleri sökülecek!
Yürü: hâlâ ne diye oyunda, oynaştasın?
Fatih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın!

İstanbul fethinin en ilginç yanı belki de gemilerin karadan yürütülmesidir. Kızaklar kurularak üzerleri yağlanmıştır. İri, pazıbentli, her biri pehlivan yapılı fetih askerleri, gemileri halatlarla çekmektedir. Tekbir sesleri, gülbangın nağmeleriyle ilahi bir mesaja dönüşmüştür. Fetih kumandanı "Fatih", secdeye kapanmış, gözyaşlarını fethi mübin için akıtmaktadır. Leventler, koçyiğitler, adım adım ilerlemekte; yelkenleri şişiren rüzgâr, asırlar ötesinden peygamber müjdesini seslendirmektedir.

Sen de geçebilirsin yârdan, anadan, serden...
Senin de destanını okuyalım ezberden...

Haberin yok gibidir taşıdığın değerden ...
Elde sensin, dilde sen; gönüldesin, baştasın...
Fatih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın!

Hedeflerine kilitlenmiş insanlar vardır. Bunların bir tek amacı vardır; Allah'ın rızasını kazanmak. Bu uğurda her şeylerinden vazgeçmişlerdir. Çünkü, onlar sahabi ruhu taşıyorlardı. Çünkü onlara rehber olan bir peygamber dostu vardı. Bu topraklar yüce Nebî'nin bir dostunu taşıyordu. Fetih olmalıydı; tıpkı Bedir gibi, Hayber gibi. Peygamberle savaşa gidenler geride her şeylerini bırakmamışlar mıydı? Savaşa katılamayan yaşlı bir sahabenin şu hassasiyetine ne demeli; Kendisine, "Sen ihtiyarsın, savaşman gerekmiyor." denildiğinde, nasıl üzülmüş, çocuklar gibi nasıl hüngür hüngür ağlamıştı. Coşku aynıydı, aksiyon aynıydı. İdealler bir olunca, aynı hizaya geliniyordu.

Bugünkü nesillerin bunu anlamaları elbette zordur. O ruhu taşımayan insanlarca, bunlar sadece tarihin yapraklarında kalmış, geçmiş zaman anıları olarak algılanacaktır. Dünyaya nizam ve intizam için gönderildiğine inanan cedlerimiz, ilk önce kendi insanından başlayarak bütün insanlığa emsali görülmemiş bir medeniyet hazinesi bırakmışlardır. Yüce bir devletti; ırk, dil, din ayrımı yapmadan herkesi olduğu gibi kabul etmiş; hoşgörünün-hümanizmin o yıllarda liderliğini üstlenmiştir. Fertleri "Kardinal külahı görmektense, Osmanlı sarığı görmeyi" söyletecek kadar adaletin ve sevginin kahramanlarıydı. Bu psikolojiyi 20. Asırda Sırplara, Bulgarlara, Yunanlılara hasılı bize düşman olan diğer milletlere analiz ettiremediysek; suç nesilleri hebâ eden herkesindir. "Bu zavallı nesilleri biz mahvettik, suç bizim. Hepimizin!"(Cemil Meriç)

Yüzüne çarpmak gerek zamânenin fendini!

Göster kabaran sular nasıl yıkar bendini!
Küçük görme, hor görme delikanlım kendini!
Şu kırık âbideyi yükseltecek taştasın;
Fatih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın!
Bu kitaplar Fatih'tir, Selim'dir, Süleyman'dır;
Şu mihrâb Sinânüddin, şu minâre Sinan'dır;
Haydi artık uyuyan destanını uyandır!
Bilmem, neden gündelik işlerle telâştasın...
Kızım, sen de Fatih'ler doğuracak yaştasın!
Delikanlım, işaret aldığın gün atandan
Yürüyeceksin... millet yürüyecek arkandan!
Sana selâm getirdim Ulubadlı Hasan'dan...
Sen ki burçlara bayrak olacak kumaştasın;
Fatih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın!

Fetih, Fatih ruhlu insanların yapabileceği bir hareket-tir. İçini fethedememiş insanların başka fetihler yapması düşünülemez. Onlardan; ne cemiyet adına, ne de gelecek adına bir şey beklenemez. Gerilime geçemeyenler, idealleri pörsümüş olanlardır. İdealleri uğruna canını ortaya koyan insanlar ise zafer bayrağını göndere çekmiştir. İşte Fatih'i İstanbul surlarına bir yay gibi geren bu "fetih" idealiydi. İnsanların idealleri yoksa, aksiyonları da olmayacaktır.

Tarihe ibret nazarıyla bakıp, güneşe talip olmanın vakti çoktan gelmiştir. Bu milletin evlatları, "fetih aşkının" sevgi televvünlü kanatları altında, dünyaya bir defa daha barış, huzur ve kardeşliği getirecektir. Bu misyon; Orta Asya steplerinde at koşturan "Alperen'den", Çanakkale'de ölümü gülerek karşılayan "Mehmetçiğe" şimdi de bütün bir dünyayı kucaklayan "Türk insanına" verilmiş bir gö-

revdir. Bütün bir insanlığın fetih neşidesindeki bu uhreviliğe acilen ihtiyacı vardır.

ÇANAKKALE DESTANI

Tarih, adı bilinmeyen destan kahramanlarına şahitlik yapmış, geçmiş olayların toplandığı sosyal bir olgudur. Yaprakları sararmış her tarih kitabının bir kenarında unutulmaz şeref tabloları vardır. Bu belki de, hafızasını canlı tutmak isteyen milletlerin dönüp dönüp baktığı, onunla tekrar hayat bulduğu bir serencamdır. İstikbali kurtarmak isteyenler, geçmişlerine bakmak zorundadır. Geçmişi aktif hale getirmenin bir şartı da, tarih bilincinin psiko-sosyal analizlerinin sistematik bir metodla irdelenmesidir. "Kökü mazide olan bir âtinin" gelecek adına birçok şeyi halledeceğine olan iman; sonsuz olsa da, "tarihi tekerrür devr-i daimi ve ibret alma" nokta-i nazarları kesinlikle unutulmamalıdır.

Tarihimiz şerefimizdir. Şerefâmiz bir hayat yaşayan milletlerin de, okunacak, istikbale taşınacak bir tarihleri olmaması düşünülemez. Atlı göçebe medeniyetinden yerleşik hayata geçen Türkler, 1071'de bir daha çıkmamak üzere, Anadolu'ya Türk mührünü vurmuşlardır. Bu kutlu nesil, kökleri sağlam ağaçlar gibi dünyanın dört bir yanına dal budak salmış, feth-i mübinin müjdesiyle yeni bir çağa liderlik yapma şerefine nail olmuştu. Anadolu yorulmuştu. O dönemlerden günümüze gelinceye kadar Anadolu; pek çok Türk devletine beşik olmuş âdeta onları kendi koynunda barındırmıştı. Tarih şeridinde her devletin yer aldığı böyle bir zamanda, Osmanlı Devleti de ömrünü doldurarak tarih biliminin argümanları arasına katılıyordu. Artık, Anadolu ufuklarında yeni bir devlet doğuyordu. Türkiye Cumhuriyeti, adını kendi tarihi dinamiklerinden alan, Türk'ün şehametli devirlerine bir yıldız gibi parlayacak olan bu devlet; yeni bir tekevvünün başlangıcındaydı. Türk İstiklâl mücadelesinin kuva-i milliye ruhu Anadolu

coğrafyasında boy atıyor; millî bir devletin istiklâl yolundaki sancılı doğumu başlıyordu. Tarih yeniden yazılıyor, dünya; bileği bükülmez Anadolu Mehmetlerini Çanakkale'de, Galiçya'da, Sakarya'da Dumlupınar'da, bir defa daha görüyordu. Carleyy meşhur "Kahramanlar" isimli eserine bir sayfa da "Türkler" için açmak zorunda kalıyordu. Bu sayfada Çanakkale tarihe altın harflerle geçecek olan destansı aşkını yazıyordu. Heyhat gelin görün ki yazılan bu aşkın mürekkebi kan, nağmesi çığlıktı. Bir yanda ölüme koşanlar vardı tıpkı "bir gül bahçesine girercesine", bir yandan da ölümden kaçanlar. Şöyle diyordu General Hamilton: "Bunlar nasıl bir millet ki, bizler ölümden kaçtığımız kadar onlar ölümün üzerine geliyor. Bu milletle savaşılmaz." Çanakkale'de karşılaşan, birbirine tamamıyla zıt iki kuvvet, madde ile ruh; iki hayat görüşü ve iki medeniyettir. Sözde medenî olan Avrupa, maddî gücüne güvenerek, dünyayı cehenneme çevirmiş, insandaki irade gücünü Allah'ı, hak ve hakikati unutmuştur. Düşman tek dişi kalmış canavardır.

Çanakkale destanı, Akif'in mısralarında hayat bulur. O, bu savaşı gören ve acıları bütün ruhuyla yaşayan insandır. Akif Çanakkale muharebelerinin başlangıcında Berlin'de bulunuyordu. Şairimiz bu yıllarda, Harbiye Nezaretine bağlı Teşkilat-ı Mahsusa'nın verdiği bir görevle önce Almanya'ya sonra da Arabistan'a gitmişti. Akif dışarıda olduğu yıllarda bile, Çanakkale için ümidini kesmemiştir. O, gözyaşlarını Çanakkale için akıtırken; Asım'ın nesline olan ümidini kaybetmemiştir.

Asım'ın nesli diyordum ya, nesilmiş gerçek
İşte çiğnetmedi namusunu, çiğnetmeyecek.

Bütün bir dünya Çanakkale'ye çöreklenmişti. Düşman sayıca az değil, aynı zamanda değişik ırklardan oluşmuş karma bir orduydu.

Eski dünya, yeni dünya, bütün akvam-ı beşer
Kaynıyor kum gibi, mahşer mi, hakikat mahşer
Yedi iklimi cihanın duruyor karşında
Ostralya'yla beraber bakıyorsun Kanada
Çehreler başka, lisânlar, deriler rengârenk.
Sade bir hadise var ortada: vahşetler denk
Kimi Hindû, kimi yamyam, kimi bilmem ne belâ
Hani taûna da züldür bu rezil istilâ.

Medenî dünya bize hakikî çehresiyle gözükmüştür. O, tahripkârdır. O, başkalarının kanını emmek için tetikte duran, tek dişi kalmış bir canavardır.

Medeniyet denilen kahbe, hakikat yüzsüz
Gösterdiği vahşetle "bu bir Avrupalı" dedirir.

Çanakkale, Türk'ün ölüm-kalım savaşıdır. İşgal orduları Çanakkale'yi ele geçirseydi; bütün bir Türklük dünyası son bulmuş olacaktı. Akif'in beklediği kanlı canlı bu millet, hem de beklenmeyen bir zamanda Çanakkale'de ve Anadolu'nun bütün cephelerinde birdenbire zuhur edecek ve ümid ettiği intikamı almakta gecikmeyecekti. Anadolu son kaleydi. Balkanlar'ın, Ortadoğu'nun ve Avrupa'nın bağrında bir güneş gibi, ebediyete kadar parlayacaktı. Bu uğurda şehit olmak, devleti ebediyete kadar yaşatmak Mehmetçiğin en büyük arzusuydu. "Ben size taarruzu emretmiyorum; ölmeyi emrediyorum"(M.Kemal) sözünü kendilerine rehber yaparak, ölümü gülerek karşılıyorlardı. Mehmet Akif, şehit düşen iki yüz elli bin vatan evladını şu mısralarla abideleştiriyordu:

Vurulup tertemiz alnından, uzanmış yatıyor

Bir hilâl uğruna yarab, ne güneşler batıyor
Ey bu topraklar için toprağa düşmüş asker
Gökten ecdâd inerek öpse o pak alnı, değer
Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor tevhidi
Bedr'in arslanları ancak bu kadar şanlı idi
Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın
Gömelim, gel seni tarihe, desem, sığmazsın
....
Sana gelmez bu ufuklar, seni almaz bu cihat...
Ey şehit oğlu şehid, isteme benden makber
Sana âguşunu açmış duruyor Peygamber.

SONBAHAR AKŞAMI

Yaz mevsimi farkında olmadan birden bitiverdi. Ellerimde tuzlu Akdeniz köpüklerinin sade bir tortusu kaldı. Hülyalarım kadar gerçek, o yıldızlı akşamlar, birer birer sönüverdi. Yaz neşenin adıydı, ama uzaklaştı bizden. Kahkahaların olanca keyfiyeti, düşüncenin ağırbaşlı nizamına terk edildi. Artık mevsim sonbahara dönmüştü. Her düşen yaprak biraz da korku veriyordu bana. Ağaçlar çıplak kalacaktı; elbisesiz, üryan! Aman Allah'ım sanki mahşere bir seyr-ü sefer vardı. Birer, birer, nazenin, nazenin geliyor, yüzünüze bir tebessüm ediyor; yanaklarınızı okşayarak ayaklarınıza kapanıyordu yapraklar. Sıra, sıra kavak ağaçlarında, sarı rengin bütün tonlarını görmek mümkündü. Onların uzun boylu olmaları, rüzgârla olan dansına daha bir işve katıyor; yayvan sararmış yapraklarıyla toprağın kahverengi ellerine uzanıyordu. Elma ağaçlarının kısa gövdeleri, yüzlerce elma vermenin haklı gururuyla; kızıl renkli seyrek yapraklarını, güneşin son şualarına teslim ediyordu. Birbiri ardına sıralanan bu ağaçlar geçit resmini yapan birlikler gibi güneşe selâm duruyor, "kızıl bir rengin" ateşten "tak"ını dallarına asıyordu. Son-

bahar mevsiminde, özellikle çınar ağaçlarını seyretmeye doyamam. Batmak üzere olan güneşin son ışıkları, çınar ağaçlarının dallarına asılı duran birer fenerdir sanki. Çınar ağaçlarının kalınlığı, köklerinin sağlamlığı bize tarihi bir misyondan ziyade, köklü bir geçmişin varlığını hissettirir. Çınar ağaçlarının yaprakları, kızıl gülşenî, bir renge bürünürken; güneş kızıllığı, dağların arkasına hücum ordularını kurmuş bekliyordur. Çınar ağaçlarından düşen her yaprak, hangi sevgilinin aşkına kızıl bir oktur bilinmez ama; acıtır yere düşerken. O an, vücudumda ani bir titremeyle irkilirim birden. Ayaklarımın altında kızıl bir güneşin, sonbahar vurgunuyla sermest olan yaprakların, hışırtısını duyarım. Uzaklardan bir veda şarkısının melodileri ruhumu sarar. " Bu son fasıldır ey ömrüm, nasıl geçersen geç." Şeyh Galip'in "Ateş" redifli gazeli sonbahar akşamının, alevlenen güneşini resmeder gibi gelir bana. O an, içimdeki hararet birden artar.

Gül âteş gülbün âteş gülşen âteş cûybâr âteş
Semender-tıynetân-ı aşka besdir lâlezar âteş

....
Beyân-ı sûziş eyler herkes isti 'dâd-ı fıtriden
Eder berceste âşık mısra'-ı rengin çenar âteş

Meğer kilk-i sebük-cevlânun olmış germ-rev Gâlib
Zemin ateş zaman âteş bütün nakşu nigâr âteş

Sonbahar biraz da hüznün adı değil midir? Değişen, giden ve biten şeylerin bir daha geri gelmeyecek olması sizleri ürkütmüyor mu? İnsan doğası "güzel ve daim” olanın arkasından gitmek ister. Genç kalmak, lezzetlerin her zaman aynı kıvamda kalması, bizim en büyük arzumuzdur. Sonbahara bir de bu nazarla bakmak; tahammülü zor olan gerçekleri de kabullenmeye iter insanı. Sonbaharda

yaprakların yere akması, güçten düştüğümüz o gençlik yıllarımızı hatırlatmaz mı? Yaş denen "zaman celladına" boyunlarımızı sunan bu şerit, sonbaharda depreşmez mi? Vücut denen külçenin, bir bilinmez koya doğru sürüklendiğini ruhumuza hissettirmez mi? Pek tabiî ki bu sorular bizleri "hüznün" kollarına; o mukadder gidişata bırakır. Bir havuz kenarında olan, salkım söğüt ağacının dallarına hiç baktınız mı? Nasıl boynu bükük kalmış; yapraklarını nasıl suya savurmuş değil mi? Ben sonbahar akşamında kendimi hep o boynu bükük söğüt ağacına benzetirim.

İnsan denen bu varlık nasıl da boynu bükük kalırmış meğer, tıpkı o söğüt ağacı gibi... Sonbahar akşamında gönlüm sıkışıyor, gözlerime hüzün çöküyordu. Ve dilimde, mazi rüyasından çalınmış "aşk kokan" bir şarkı vardı.

Gölgesinde mevsimler boyu oturduğumuz
Hep el ele vererek hayaller kurduğumuz
Kimi üzgün, kimi gün neşeyle dolduğumuz
O ağacın altını şimdi anıyor musun?
Attığımız tarihte, çizdiğimiz o kalpte
Silinmemiş duruyor, hepsi yerli yerinde,
Sen şarkılar söylerdin yatarken dizlerimde
O ağacın altını şimdi anıyor musun?
O güzel günler için bilmem yanıyor musun ?

Gitme ne olur, hatıralar cenderesine sıkıştırma beni; ufkumda binlerce güzellik var iken gönlüme darlık koyma diyemiyordum. Benim umutlarım, yüzlerce ağaç yapraklarının arasında kaybolacak, sesim bile çıkamayacaktı. O şarkının buruk hüznünü, her sonbahar akşamında tekrar yaşayacak; dudaklarımda acı bir tebessüm kalacaktı.

Sonbahar akşamında, sararmış otların oluşturduğu geniş tarlalar birer Van Gogh tablosunu andırıyordu. Tar-

lanın ortasında kalan o tek ağaç, toprakla sırdaş olmanın sevincini yaşarken; kardeş ağaçlardan uzak kalmanın da çığlığını atıyordu. İşte bir sonbahar akşamı daha bitiverdi. Güneş söndü, karanlık yavaş,yavaş dağlara indi. Bu duygu yoğunluğu içinde gözlerimden yaşlar aktı. Ruhumda oluşan fırtınalar, ancak Yahya Kemal'in o dingin mısralarıyla yatışabildi.

Fânî ömür biter bir uzun sonbahar olur.
Yaprak, çiçek ve kuş dağılır, târümâr olur.
Mevsim boyunca kendini hissettirir vedâ
Artık bu, dağdağayla uğuldar, deniz ve dağ.
Yazdan kalan ne varsa olurken haşır neşir
Günler hazinleşir, geceler uhrevîleşir;
Teşrinlerin bu hüznü geçer tâ iliklere
Anlar ki yolcu, yol görünür serviliklere
Dünyânın ufku, gözlere gittikçe târ olur
Her gün sürüklenip yaşamak rûha bâr olur
İnsan duyar yerin dile gelmiş sükûtunu
Bir başka mûsikîye geçiş, farz eder, bunu;
Teslim olunca va'desi gelmiş zevâline,
Benzer cihâna gelmeden evvelki hâline.

Yaprak nasıl düşerse akıp kaybolan suya,
Rûh öyle yollanır uyanılmaz bir uykuya,
Duymaz bu anda taş gibi kalbinde bir sızı;
Fark etmez anne toprak ölüm maceramızı.

NİĞDE'DE "HER MEVSİM BAHAR"

Kelimeleri ruhuyla büyüleyen şair, her mısraında efsunlu binlerce güzelliği yaşatır. Esrarlı bir âlemin kapıla-

rını aralayan şairdir. Şair, kelimeleri âdeta bir kızın saçını ördüğü gibi ören, onlara estetik bir görüntü veren insandır. Duygulanmanın, gözyaşı olup akmanın, ötelere ait bir üns esintisiyle hemdem olmanın adıdır şair. Şair geceye düşen perçemdir yıldızlı akşamlarda. Denizde yakamoz, dalgalarda köpük köpük heyecandır şair. Şair nefestir, kelimelere hayat üfler, can verir.

Dile musikî keyfiyeti kazandıran şiir, şairin maharetiyle doğru orantılıdır. Dili iyi kullanabilen şairler yüzyıllar boyunca hafızalarda kalmıştır. Biz, Yunus'un o hikmetli mısralarında, dil zarafetinin mührünü görürüz. Yahya Kemal dil musikîsini binlerce atın yelelerinden alıp; kutsiyetin revaklaştığı Süleymaniye'ye işlememiş midir? Bu sebeple; akıcı bir dil kullanan şair, geleceğe güvenle adım atacaktır.

"Her Mevsim Bahar" isimli eser; dil musikîsinin notalarıyla bestelenmiş mütevazı bir şiir kitabıdır. Bir kültür adamı sıfatıyla pek çok esere imza atmış olan İsmail Özmel, bu şiir kitabıyla bizlere; o ruh dünyasının zengin kapılarını bir kez daha aralamıştır. Biz bu zenginliği daha önce yayımlanmış olan şiir kitaplarında da görmekteyiz. Şair ruhlu insanlar coşkun ırmaklara benzerler. Ani yağmurların oluşturduğu seller gibi, ani hissediş ve duyuşlar şair için önü alınmaz kabarışlardır. Özmel ilk şiir kitabını böyle bir coşkunlukla 1969 yılında "Bir Daha Yaşamak" adıyla çıkarır. Bu şiir kitabının ardından 1984'de "Zaman Kuşun Kanadında" ve 1986 da "Çağır da Geleyim Güzel İstanbul" u yayımlar. Şiirde, yaşla birlikte, hissedilen duyguların çeşitliliği, 1995 de çıkardığı "Her Mevsim Bahar" adlı şiir kitabında daha da bir zenginlikle arzı endâm eder. Zaman mefhumu ak saçları bir gergef gibi işlerken; hercai duyguların daha da bir estetize olduğunu görürüz. Özmel'in şiir kitabına verdiği isim, bize Türk sanat müziğinde söylenecek bir şarkının ismi gibi gelir. Sanki icra edilecek musikîye karşı, bizleri derin bir hazza davet eder.

Zaten şiir kitabında Türk Musikîsi'nin derin izlerini görmek mümkündür.

Bu perdede başladı bestenin en güzeli
Bu perdeye bağlandı destenin en güzeli.
Çiçekler misaldir gönüldeki duygular
Uçuran kelebek mi, yoksa ürperten rüzgâr?

Şarkılar dile gelir söyler hatıramızı,
Beş kıtaya anlatır sanat maceramızı.
Sinmiş benliğimize bu musikî bu nağme
Bu havayla coşarız ne bulunmaz hengame.

Şairin dile getirdiği bu duygular, bize yabancı değildir. Biz bu coşkuyu Yahya Kemal'in "Eski Musiki"sinde görürüz.

Bu yaz kemençeyi bir dinledinse Kanlıca'da
Baharda bir gece tamburu dinle Çamlıca'da
Bu sazların duyulur telinde sâde vatan,
Sihirli rüzgâr eser dâima bu topraktan.

Özmel'in bu tarz şiirlerinde, Yahya Kemal tesirini görmekteyiz. Hatta bazı şiirlerinin isimlerinin aynı olması, yaşanılan zaman farklı boyutlarda olsa bile; şiirlerin tekrar aynı özlemle, söylenebileceğinin bir göstergesidir. Zannımca Özmel; "devam ederek yenileşmek, yenileşerek devam etmek" fikrinin, şiir dilini yakalamış bir şairdir. Köklerimiz sağlamdır; dolayısıyla yapraklarımız da gür olmak zorundadır. Tarihî alt yapımız, irfan ve kültürü-

müz, "Her Mevsim Bahar"ı besleyen ırmaklardır. Özmel'in şiirlerinde Türkçe'nin sadeliğini görmek mümkündür. Bu sadelik içinde mısraların birbiriyle kaynaştığını, duyguların bir, sehl-i mümteni içinde, içtenlikle verildiğini görüyoruz.

Bir dağ yolundayız zirve bir rüya
Gönülde mavera, gözlere dünya.
Ruh ölümsüz, sanat bilmeyen hülya,
Varlıktan alınan lezzet ne güzel.

Gök mavi, yer yeşil, gönül kitapta
Diz çökmüş faniler, ruhu hitapta
Arada bir perde kalsın mihrapta
Taptuk'la, Yunus'la seyret ne güzel.

Dost ettik imanı, ilmi, irfanı,
Bunca aşta çağın mayası hani
Maddede mânâda doyur insanı
Gönül zirvesinde heybet ne güzel.

Özmel'in şiirlerinde halk şiirlerinin izlerini de görmekteyiz. O, şiirlerindeki esintiyi, Anadolu coğrafyasını besleyen Yunus'tan, Mevlana'dan "yeni bir ruh" ile almıştır.

Özmel, Karacaoğlan'la Köroğlu'nu; Dadaloğlu ile Aşık Veysel'i aynı potada eriterek yeni bir terkip meydana getirmiştir. Bu terkibin oluşmasını sağlayan, onu pişirip bir lezzet haline getiren ise; Özmel'in yaratılmış olan her şeye karşı duyduğu sevgidir. Şiire saltanat veren, şairin sevgisidir. Sevgi sayesinde şiirini işleyen Özmel aynı zamanda Türkçe'nin kara sevdalısıdır. O, Türkçe'nin güzelliği hakkında şunları dile getirir; "Dilimiz, Türkçe'miz kahraman-

ların dili, bilginlerin dili, şairin kaleminde kanatlı peri, öksüzün ağzında ağıt, müminin dilinde dua, ağlayanın boğazında hıçkırık, gülenin dudağında kahkaha. Sen çözülmedik sırların kabı, bilinmedik diyarların habercisi, sen dünya seyyahı, sen deniz, sen tayfun, sen bora. Kalbim düğümlendiğinde çözensin, gözlerim yaşlandığında mendil, ışık, dizime derman, sen dillerin en güzeli..."

Vatanımda sonsuz iklim,
Anadilim, güzel Türkçe'm,
Sen olmasan nasıl derim,
Düşüncemi, hasretimi, sevgimi,
Acıları, hayalleri, ümitleri,
Güzel Türkçe'm anadilim.

"Her Mevsim Bahar" şiiri ufkuna doğru uçuşan arıların, çiçek bahçesidir. Bu bahçede her renkten çiçek bulmak mümkündür. Şair bu bahçeyi "Niğde Bağları"ndan gelen bir esintiyle, dağların ardında kızıl bir renk alan, güneşin ışık tayflarıyla süslemiştir. Üslûbun şahsiliği, söyleyişteki kolaylık ve dildeki ahenk; şiirleri sürekli, usanmadan okunur bir hale getirmiştir. Bu şiir kitabında her okuyanın kendine göre ayrı bir lezzet alacağı şüphesizdir. Bu lezzeti tattıran şiire mihenk olan; "dilimizi zenginleştirip, güzelleştiren" şairlerin tümünü, kültür ve sanat tarihimiz, hayırla yâd edecektir. Tanpınar'ın şu sihirli ifadeleri, bizleri şiir ikliminin "Her Mevsim Bahar"ına seyahat ettirmiyor mu acaba? "Yalnız şiirdir ki yazıldığı lisânın malıdır. O lisanda okumak şartıyla güzelliklere sahiptir, vardır. Çünkü şiir dilin özüdür, kokusudur, lezzetidir, musikî kabiliyetidir. Yahut bunlardan doğan hususî bir şekildir. Hepsinin birden doğurduğu hususî ve canlı şekil ki, hattâ aynı dilde bile başka bir surette tekrar edildi mi kendisi olmaktan çıkar. Çünkü mısra dediğimiz şey; deniz köpüğü gibi göğün maviliği gibi, kendi hazinelerinde seyrettikçe mevcut ve

güzel olan şeylerdir. Şiir bir iç kale sanatıdır. Çünkü dil, vasıta olarak değil, malzeme ve nesiç olarak kullanıldığı zaman milletin iç çiçeğidir, tacıdır. Onunla yapılan sanat, bir iç kale sanatı olur. Zaferlerini yavaş, yavaş oradan yapar. Şairin Roma'sı kartallarını zamanla surlarının dışına çıkarır."

AĞLAYAN BİR ÇOCUKTA SAVAŞIN GÖZYAŞLARI

Merkezinde, "insan" sevgisi olmayan hiçbir düşünceyi, fikri, ideolojiyi, sistemi sevmedim. Hep insan kaynaklı olan, yüreğinde sevgiyi mayalayan, insanî hasletlere gönül verdim. Belki de bu yüzden biraz kırılganım. Ağlayan bir çift göze dayanamam. Yüreğim yırtılır, ızdırap duyar yığılır kalırım oracığa. Bir inleme, bir sızı... hangi gözyaşı, rengi büyük günahımıza duyulan itirafın bedelidir; bilemem. Yalnız şöyle bir uzunca düşünmek lâzım gelirse, tarihi gafletler bizlere, gönülleri tamir edilmez nice biçareler bırakmıştır. Uzun bir konudur bu. Tarihi misyonumuz itibariyle köklü bir geleneğe sahip olmamıza rağmen; yine de şu koskoca dünyamızda "sesimiz-soluğumuz" o yiğit' tavrıyla bir defa çıkmadı; çıkmadığı için de o masumlar ölüyor. Çıkmadığı için de çocuklar hıçkırıyor. Hayır! Hıçkırmıyor onlar, kan kusuyorlar. Beşiklerinde ninni söylenmesi gereken o taze bebe bedenleri, bilmem hangi akıllı bombanın patlamasıyla parçalanıp uçuyor. Ninnilerin yerini siren çığlıkları, bomba gürültüleri alıyor ve ben, bu masumların feryatlarını bilmem hangi Hollywood yapımı filmin görüntü efektlerinin orijinalliği içinde televizyonumdan seyrediyorum. Ve milletçe seyrediyoruz. Sizler ağlamanın ne demek olduğunu bilmezsiniz değil mi? Biliyorum, hangi eğlence kulübünün çığırtkan raksçısının tamtamları arasında benliğinizin eridiğini; Layla'larda huzurunuz için patlatılan şampanyalara, ruhunuzun aktığını ben bilemem; ama bilenler var ki kalem adına, kağıt yeminiyle tarihe not düşüyor. Siz savaşı görmediniz mi? Çanakkale'de Conkbayırı'nda, Anafartalar'da bir ekin biçilir gibi kırılan o insanlar, sizden değil miydi? Yıl-

larca dağlarında beraber oturup, koyun otlattığınız bu topraklarda, terörün aldığı canlar sizlerden biri değil miydi? O zaman nedir bu lakaytlığınız, nedir bu başıboşluğunuz? Hiç mi insafınız, hiç mi iz'ânınız kalmadı? "Ey Türk! Titre ve kendine dön!" İşte dönme zamanı, kendi vicdanınızla kalma zamanıdır. Günahsız sabi çocuklar için el açıp dua etme zamanıdır. Ruhumuzu karartan, insanlığımızı unutturan bütün savaşlara hayır diyerek; hangi ırk, meşrep ve dinden olursa olsun "insan kıyımına" bir son veriniz deme zamanı değil midir? Kaldırın sahte gözyaşlarınızı, bütün dünyayı gönüllerden akan "kardeşlik ve sevgi" muhabbetiyle yıkayalım, İsa Mesih üflesin nefesini, dirilelim birer birer, Musa gemisiyle yol alalım, Davut'la ûhrevileşip, Muhammed aleyhisselam ile Rahmanî olalım. Bırakınız savaşları, "sevelim, sevilelim gelin kardeş olalım", bu dünya kime yetmez ki. Sizler, bir çocuğun yemyeşil gözlerine bakıp da, ondaki o sevecenliği hiç müşahede etmediniz mi? Küçük bebeklerin, o bebeksi kokularını koklayıp da "misk-i amber" gibi kokuyor demediniz mi? Gülüşleriyle, gönlümüze mutluluk meşk eden "o çocukları" kucağınıza alıp da, dünyada hiçbir şeyin veremeyeceği o heyecanı yaşamadınız mı? Büyük bir savaş var. Savaşın ortasında çocuklar var. Yürekler var, kan revan içinde. Eller var, ellerimize hasret bizi bekleyen eller. Şefkate ihtiyaçları var onların. Açlık ve sefaletin diz boyu olduğu, uzak bir memlekette, hıçkırıkları boğazına duran Afgan çocukları var. Ateş kusan namlular altında, o bir çift gözün "korkusunu" hangi ressam aktarabilir; hangi objektif yakalayabilirdi. Korku yüreklerdeydi. Küçük yürekler dünyanın bunca yükünü nasıl taşıyacaktı. Taşıyamadı zaten. Öldüler. Ölüyorlar ve öldürülüyorlar. Hayır, bu mezalim eğer insanî bir sistem adına yapılıyorsa da; çocukların heder edildiği böyle bir savaşa hayır diyorum. Çocuklar ölecekse, çocuk sesleri kesilecekse; bahçemiz gülsüz, yuvamız bülbülsüz kalacaksa; ne anlamı kalıyor böyle bir yaşamın... Bütün çocuklar için aynı özlemi taşıdığımı, bülbülün güle olan iştiyakı ne ise; çocuklara olan ilgimin de aynı olduğunu belirtmek isterim. Dünyanın neresinde olursa olsun, hangi rengin özelliğini taşı-

yorsa taşısın; o küçük yavrulara yapılan zulmü kabul edemem. Bir Türk ailesinden doğan çocuk ile, Afrikalı bir ailenin çocuğu arasında fark olmadığı gibi; Amerikalı bir çocuk ile Aborjin bir çocuk arasında da fark yoktur. Çünkü bütün çocuklar güzeldir. Saflığın sembolü olan o çocuklar olmasa, hayattan nasıl neşe alabilirdik ki. Dünyamız onların sayesinde ayakta durmakta; rızkımız onların o gülen yüzleri için gönderilmektedir. Huzurumuzun teminatı onlar; bir kaosa gitmeyişimizin sebebi de onlar değil mi?

Artık savaşların durması gerekir. Çünkü savaşlarda çocuklar yok oluyor. Geleceğimizin güzel olması çocukların yaşamasına bağlıdır. Dünya çocuklarını, kendi çocukları gibi göremeyen insanlar, dünyadaki bu kaostan nasiplerini muhakkak alacaklardır. Küreselleşen bir dünyada, duygu ve düşüncelerimiz insanî bir boyut kazanamıyorsa sınırları ne kadar kaldırırsanız kaldırın bir anlam ifâde etmeyecektir. Onun için "insanî olanın" seslendirilmesi bütün dünya insanlarının ortak vasfı olmalıdır. Çocuklara güzel bir dünya bırakalım derken; hayallerini, kan dehşet ve vahşetle süslemeyelim. Bölgesel farklılıklardan kaynaklanan hususiyetleri körükleyip; gönüllere "şer tohumlan" ekmeyelim. Çocuk gülücüklerinden oluşan bir atmosferi, dünyamızın en üst katmanına yerleştirelim. Artık onların sevgisi ve rahmanî solukları bizleri her türlü kötülüklerden koruyacaktır. Çocukların gözyaşlarını dindirmek için el ele verip; bu anlamsız savaşların bitmesini dileyelim. Ellerimizi kaldırıp hep birlikte dua edelim.

"Milli şuur, millî hayat içinde doğmuş ve benimsenmiş olan kıymetlerin, kıymet ölçülerinin şuuru demektir. millî şuur aşılanması ise bu kıymetlerin yetişen nesillere nakledilmesi, onlara da benimsetilmesi manasına gelebilir"

Erol GÜNGÖR

"Bir millet irfan ordusuna malik olmadıkça; savaş meydanlarında ne kadar parlak zaferler elde ederse etsin, o zaferlerin, yaşayarak netice vermesi ancak irfan ordusuyla kaimdir."

Mustafa KEMAL

İRFAN ORDUSU

Milletlerin kaderi kendi geleceklerini devam ettirecek nesilleri en iyi şekilde yetiştirmelerine bağlıdır. Eğitilmek ve öğretilmek insan doğasına, yaratılıştan konmuş bir planlamadır. Gözlerimizi açarken, öğrenilecek pek çok şeyin farkında olmasak bile; "ilk ağlayışlarımızla" karnımızın acıktığını haykırır, bu arzumuzun yerine getirilmesini isteriz.

İnsanı belli kıvama getirip, ondan sosyal hayatın akışı içerisinde bir atılım beklemek; ancak belirli bir disiplinle mümkündür. Biz bu disipline "eğitim-öğretim", bu işi yapan kişiye de "eğitmen-mürebbi", bu kişilerin oluşturduğu sistemli yapıya da "irfan ordusu" adını veriyoruz. Eğitim-öğretim olmadan, insanın aslî vazifelerini yapması düşünülemez. Eğitim, insanın "kendi iç dünyasını" tanıması, kendi kabiliyetlerinin ortaya çıkıp pekişmesi, içtimâî yapıda "ferdiyetinin" bütün saiklerini yerine getirmesi gibi, geniş bir anlam içerir. Biz eğitimin ilmî bir terim olarak; ilk defa Emile Durkheim tarafından açıklandığını görüyoruz Ona göre eğitim, fizik ve sosyal tabiatın insan üzerinde meydana getirdiği tesirlerdir. Ama eğitimden asıl anlaşılması gereken, eğitim-öğretim kurumlarımızda, yani okullarda sürdürülen faaliyetlerin tümüdür. Çocuğun veraset yoluyla getirdiği özelliklerinin keşfedilip azamî ölçüde geliştirilmesi, çocuğun, gencin ve yetişkinin içinde doğup büyüdüğü çevreye intibak ettirilmesi; yeni yetişmekte olan nesle toplumsal ve kültürel değerlerin aşılanıp öğretilmesi; ferdin, toplumun değişim şartlarına ayak uydurabilmesi için gerekli bilgi, görgü, beceri ve alışkanlıklarla teçhiz edilmesi; fertlerin siyasal otoriteye sadık ve demokrasiye bağlı olarak yetiştirilmesi; ve nihayet iş ve üretim alanında fertlerin gerekli bilgilerle donatılıp, üreti-

ci birer eleman haline getirilmeleri, hep birer eğitim tarifidir. Bunları hepsinin gerçekleştirilme yeri, şüphesiz okuldur. Bazı düşünürlerin eğitim hakkındaki görüşleri de şöyledir: Kant'a göre eğitim insanların mükemmelleştirilmesidir. J.S.Mill'e göre ferdin kendisi ve başkaları için bir mutluluk aracı, H.Spencer'e göre de iyi yaşama imkânları sağlayan etkinliklerin tümüdür. Herbart da benzer düşünceye sahip olup, Durkheim'a gelinceye kadar yukarda isimleri zikredilen düşünürlerin ortak yönü eğitimi bireysel planda ele almaları toplumsal şartlar ve farklılıkları göz önünde bulundurmamalarıdır."[1]

Eğitim-öğretim "yetişmiş", pedagojik formasyona sahip insanlarla mümkündür. İrfan ordusu dediğimiz bu kitle; orduların savaşta yaptığını feraset, ilim ve kalemle zihinlerde yapmaktadır. Savaş meydanlarında zafer kazanmak, elbette zordur. "Hürriyet ve İstiklâl" bir milletin "millet olabilme" vasfının en önde gelen şartıdır. Bu vasıf olmadan "millet" bilincine varılamaz. Bu vasıfları, bir elden bir ele, âdeta bir bayrak gibi taşıtacak olan kimlerdir? Kim yol gösterecek? Nasıl bir strateji uygulanacak ki nesiller gerekli donanımla, yolda kalmadan yürüsün? En keskin, kesif ve alternatifi olmayan bir cevapla söylüyoruz ki; o şahıslar "irfan ordusu"nun bütün muallimleridir. Bu ufku, formasyon mantığı içerisinde ele alıp, felsefesini "Başöğretmen" tavrıyla sergileyen Mustafa Kemal, bakın nasıl bir mihenk ortaya koymuştur: "Öğretmenler! Yeni nesil sizin eseriniz olacaktır." Öğretmen, fert fert bu ordunun birer askeridir. Ve bu askerler vazifeleri bakımından, oldukça zor bir görevi üstlenmişlerdir. Bu görev hakkıyla yerine getirilmediği zaman ülke coğrafyasında, başka milletlerin, kültür, dil ve hayat felsefeleriyle baş başa kalmamız mukadderdir. "Muallimin mesuliyetleri çoktur ve cemiyet hayatının her sahasına uzanmaktadır. Bir memlekette ticaret ve alış veriş tarzı bozuksa; bundan

---

[1] Prof. Dr. H. Yıldırım Celkan; Eğitim Sosyolojisi, Atatürk Ünv. Yayınları Erzurum 1991

muallim mesuldür. Siyaset millî tarihin çizdiği yoldan ayrılmış, milletinin tarihî karakterini kaybetmişse, bundan mesul olan yine muallimdir. Gençlik avare ve davasız, aileler otoritesizse bundan da muallim mesul olacaktır. Memurlar rüşvetçi, mesul makamlar iltimasçı iseler muallimin utanması icap eder. Din hayatı bir riya veya taklit merasimi haline gelerek, vicdanlar sahipsiz ve sultansız kalmışsa bunun da mesulü muallimlerdir. Yüreklerin merhametsizliğinden, hislerin bayağılından ve iradelerin gevşekliğinden bir mesul aranırsa; o da muallimdir. Yalnız kaldığımız yerde yalnızlığımızın mesulü o, imanların zayıfladığı devirlerde bu gevşemenin mesulü yine onlardır."[2]

Öğretmen "bir idealist" olarak, karşımızda bulunmak zorundadır. Devletimizin bekası, milletimizin onuru, istikbalimizin garantisi odur. Tarihî hadiseleri geri döndürmek mümkün olsaydı; görülecekti ki bütün büyük liderlerin yanında, onları yetiştiren; onlara rehberlik yapan bir büyük öğretmen vardır. Siz Sultan Alparslan'ı, Nizamülmülk'süz düşünebilir misiniz? Ya genç Fatih'in yanında tevazuun kahramanı 'Akşemseddin'i; Celâlli padişah Yavuz'un hocası; Zembilli'nin, karşısındaki serfuru şeklini hiç hayal ettiniz mi? Osman Gazi'de Şeyh Edebali, II.Murat'ta Hacı Bayram Veli neşet etmemiş midir?

Eflatun Devlet'ini yazarken, öğrencilerine yol göstermemiş; Sokrat, Akademi'yi dantela zerafetinde, öğrencileriyle işlememiş midir? Bu tarihi seyir, bize eğitici-öğretici kadronun ne kadar önemli olduğunu bir sefer daha göstermiştir. "Eğer nesillerin dimağları yaşadıkları devrin fenleriyle, gönülleri de ötelerden gelen esintilerle donatılarak; ruhlarında birer fener haline getireceğimiz tarih menşuruyla, onları geleceğe baktırabilirsek, inanın; bu uğurda sarf ettiğimiz şeylerin en küçük parçası dahi heder

---

[2] Nurettin Topçu; Türkiye'nin Maarif Davası Dergah Yayınları, s.66, İstanbul 1998

olmayacaktır. Heder olmak şöyle dursun, kat kat fazlasını dahi alacağımız söylenebilir. Hatta diyebilirim ki; nesillerin yetiştirilmesi uğrunda harcanan her kuruş, o sağlam gönüllerde, o terbiye görmüş ruhlarda âdeta bir gelir kaynağı hâline gelecek ve milletçe, bitip tükenme bilmeyen bir hazine elde etmiş olacağız."[3]

Biz bu eğitim-öğretim işini toptancı bir anlayışla yapmak zorundayız. Aynı zamanda bir havuza akan ırmakların, serinletici keyfiyetiyle, köpürerek, kabararak, Anadolu'nun en ücra yerlerine gidip, oralarda "Millî eğitim ve öğretim" idealini yeşertmeliyiz. "Onun için Türkiye ne yalnız Rumeli, ne Anadolu, ne de şu veya bu bölgedir. Topyekün vatan coğrafyasıdır. Bu coğrafya üzerinde dokuz yüz yıl nasıl bir macera yaşandığını bilir. Mazisini kör bir inatla reddetmek veya taassupla yüceltmek yerine bir değerler seçmesi yapar. Onun için bu konuda problem, Tanpınar'ın dediği gibi, mazi ile nerde ve nasıl bağlanacağız? meselesidir. Gene Tanpınar'ın bir mısraında söylediği şekilde 'Bugünün rüzgârında yıkanan mazi gülü'nü inkârlar ve taassuplarla soldurmamak problemidir. Bilecektir ki mazi, artık bir inanç veya siyaset meselesi değil, Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın üzerinde daima ısrar ettiği o ihtiyaç, 'kültür vasıtasıyla yeniden yaşamak' meselesidir. Yüksek öğretmenli bütün zekâ, tecessüs ve kabiliyetiyle kendisini derslerine verirken bir yandan da genel kültüre sahip olmaya çalışacak, büyük fikir ve sanat eserlerini okuyacak, 'gazetenin değil, kitabın kültürü' ile beslenecektir. Böylece kendisince meçhul nice hakikatler, fikirler, duygular, hatta zevkler keşfedecek, bağlanacağı bir yazar, bir eser, bir rehber sayesinde ruh ve kafa aydınlığına kavuşacaktır."[4]

İrfan ordusunun her bir neferi üstün meziyetlere sahiptir. Çağın ilmiyle sürekli irtibatlı olmak, onun gelişme-

---

[3] Selim Aydın; Eğitime Farklı Bir Bakış,TÖV.Yayınları, s.26, İzmir 1994

[4] Prof.Dr.Birol EMİL; Türk Kültür ve Edebiyatından Şahsiyetler-2, Akçağ Yayınları, s.535

lere açık yanını gösterir. “Bu öğretmen, cemiyette var olan yeni hayat anlayışını, eğitim âlemine indirecek ve bu mefkureyi yaşanılır hale getirecektir. Yaratıcı ve artist yetenekli olan bu öğretmenin ilk işi, ders okutmak değil, çocuklarda ve gençlerde millî ideâli geliştirmek ve onları şuurlandırmak olacaktır. Bu bakımdan öğretmenin işi çok zordur. Bir cerrah, bir heykeltıraş bile mesleğinde öğretmen kadar zorlanamaz. Böyle bir öğretmen mutlaka ideâl bir kuvvetten kaynaklanmalı, bu kuvvet, onun yetişmesinde en büyük sebep olmalıdır.”[5] “Millî kültür, ortak değer ve inançlar, öğretmenin temsil etme gücüne bağlıdır. Müşterek noktaları olmayan cemiyetler dağılmışlardır. Odak noktasını öğretmenin oluşturduğu; aile-okul-cemiyet üçlüsünde millî unsurlar, okulda öğretmenin telkini; cemiyetin de kabul etme sürecinde kemâle erecektir. Millî olmayan her unsur, bir anarşinin, bir soysuzlaşmanın, bir yaranın başlamasına neden olacaktır. Gelecekteki öğretmen, toplumu oluşturan bu unsurları ilk planda öğrenecek, daha sonra da yaşayacaktır.”[6]

İrfan ordusunda "aşk ve dinamizm" bir iç sevktir. İşini sevmeyen başaramaz. Başarmak için sevmek, sevmek için de sürekli bir iç dinamizme sahip olmak gerekir. Mektep-okul onun ibadet yeridir. Her bir neferin başarısında o, ilahi bir haz alır ve kendinden geçer. Yetiştirdiği öğrencide, verdiği bilgilerin kullanıldığını görmesi, öğretmen için çok büyük bir mutluluktur. “Mektepte alınan ders, ya bir tasavvurdur, hayale mal edilir; ya bir hünerdir, ele mal edilir; ya bir iradedir, iktidarımıza ilâve edilir; ya da bir aşktır, kalbe doldurulur. Bunlardan biri halinde benliğimize girmeyip sade hafızada, şuurun dışına asılı bir küfe

---

[5] Doç.Dr.Necmettin Tozlu; İsmayil Baltacıoğlu’nun Eğitimi Sistemi Üzerine Bir Araştırma, MEB.Yayınları, s.181, İstanbul 1989

[6] Kibar Ayaydın; “Hoşgörü İkliminde İdealist Öğretmen”, Zaman, 28 kasım 1996

yük halinde duran bilgiler verici öğretim, faydasız ve manasızdır."[7]

Ülkemizde fabrika bacalarının tütmesinden, nasırlı elleriyle dua eden çiftçimize; kütüphanede sabahlayan üniversite öğrencisinden lâboratuarda beyin çatlatan bilim adamına, velhasıl sanattan edebiyata, ilahiyattan, astronomiye kadar çeşitli sahalarda, her seviyede insan "irfan ordusu"nun taliminden geçmek zorundadır. Bu talim ve terbiyeden geçer not alamayan kişiler, geleceğimiz adına birer vehim olmaktan öteye gidemeyeceklerdir. İstikbâlimiz aydınlıktır. Bu aydınlık yolda ilerlerken; Mehmet Kaplan Hoca'nın ufuk açıcı şu yazılarının okunması, şüphesiz her eğitimciye ayrı bir zenginlik kazandıracaktır. "Köy, köylü ve köy öğretmeni", Nesillerin Ruhu, "Köy öğretmeni ve köy kalkınması", "Öğretmen Bir İdeolojinin Müdafaacısı Olmalı mıdır?" Büyük Türkiye Rüyası, "Hayat ve Okul", Türk Edebiyatı (Mart-1972), "Okul ve Öğretmen", Maya (Şubat-1983), Öğrencilerimin Gözlerini Kaybettim", Milliyet, (31 Mayıs 1972), "İyi Vatandaş İyi İlkokulda Yetişir", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, (Ağustos-1988), "İdeal Öğretmen", Türk Edebiyatı, (Mart-1987)

"Ahlâk kanunları çîğnenmeye hiç gelmez, hemen öcünü alır."

Tolstoy

AHLÂKIN YÜCELİĞİNDE

Cemiyet nizamı, kendisini besleyen birtakım kaidelerin varoluşuna bağlıdır. Toplumda belli bir ahengin oluşması

---

[7] Doç.Dr.Nurettin Topçu; Türkiye'nin Maarif Davası, Dergah Yayınları, s.46, İstanbul 1998

da bu kaidelerin, bir şuur halinde algılanmasıyla mümkündür. Bu kaideler yekununa biz, "ahlâk kuralları" adını veriyoruz. İnsan yaratılışı gereği sosyal bir varlıktır. Onun sosyalleşmesini sağlayan ise toplum hafızasında bulunan, genel ahlâk kurallarıdır. Ahlâk kuralları "insan" olma ve "insanî kimlikle hareket etmemizde bizleri organize eden; empatisini kendi iç bünyesinden alan canlı bir organizmadır.

"Ahlâk kuralları niçin önemlidir?" Sorusunun pek çok cevabı verilmiş olmakla birlikte, biz meseleyi aktif hale taşımak için tekrar ele almayı uygun gördük. Bir meseleyi teferruatı ile bilmekle, onu sosyal hayatın aktif yapısına taşımak arasında oldukça fark vardır. Cemiyetlerin sağlam olabilmesi için fertlerin sağlam olması kaçınılmaz bir şarttır. Nihayetinde sosyal yapıyı meydana getiren fertlerdir. O zaman fert olarak karşımıza "insan" çıkmaktadır. Sosyal bilimlerde "fert" için kişi, birey gibi terimlerin kullanıldığını biliyoruz. Peki insan "ahlâk kuralları"yla bu sosyal yapıyı nasıl şekillendirecek? "Ahlâk kuralları"nı, yaşayan bir organizma olarak nitelemiştik. Bu organizmanın yaşamasının biricik şartı ise insandır. İnsan olmadan hiçbir şeyi düşünemeyiz. İnsanın "belli kabulleri", toplum yapısındaki genel kurallar yaşanılır kılar. Onun için "ahlâk kuralları" birey huzurundan, toplum nizamına geçişi sağlamış; yaptırım gücünü kendi iç bünyesinden almıştır. Hukuk normlarına göre yaptırım gücünü yasa ile değil; gelenek ve üst kültürden alması yönüyle "ahlâk kuralları" daha şeffaftır. Dolayısıyla kültür ile ahlâk kuralları arasında sıkı sıkıya bir bağ vardır. Kültür, her türlü davranışımızın sebeplerini, bilinçli bir zemine oturturken; ahlâk kuralları bizi, yaşanılan toplumla bir iç diyalog kurma, kendi bilgi ve becerilerimizle, toplumsal kabulleri örtüştürerek, bir ahenk kurmaya doğru iter.

Ahlâk kuralları ferdiyete münhasır aykırılıkları disipline eder. İçinde yaşadığımız toplumun birer ferdi olarak, bazı sorumluluklarımızın olduğu da bir gerçektir. Bu so-

rumluluklar sayesinde bizler de kendimize çeki düzen veririz. Bazen insan kendi fıtratının aykırı isteklerini yerine getirmeyi düşünürken; bunun doğru olmadığı, şayet böyle bir isteği yerine getirirse, toplum tarafından iyi karşılanmayacağı, kendi yaşadığı cemiyete ters düşeceği gibi hususlar, onu ikileme sokar. Böyle bir ikilemden kurtulmanın çaresi olarak da "ahlâk kuralları'na uymayı bir zorunluluk kabul eder. “Herkes kendi hayatını yaşayınca iyilikle kötülüğün tarifi de yapılamaz; birine kötü olan diğerine iyidir. Mesela birisi on yaşındaki çocuğuna içki ikram eder; öteki içkiye haram der. Biri kızının flört yapmasını ister, diğeri bunu namus meselesi sayar. Müşterek değerler yoksa, ferdi değerler de çatışıyorsa o millet sirkeyle balı birbirine karıştırmıştır.”[8] Meseleyi bir başka örnekle somutlaştıralım: Hız tutkunu bir genç, arabasıyla şehir içinde seyrederken hızını artırsa ve sırf kendi isteklerini yerine getirme uğruna trafik kurallarına uymasa, sonuç itibarıyla o gencin; elim bir trafik kazasına gitmeyeceğini ve başka canlara kıymayacağını kim garanti edebilir? Tıpkı trafik işaretleri gibi; sosyal hayatımızın akışının bir kısmını da "ahlâk kuralları" düzenler. Ahlâk kurallarının olmadığı yerler (var mı ki?) de büyük bir soysuzlaşmanın başladığı da bir gerçektir. Tarihte Vezüv Yanardağı'nın altında kalan meşhur! Pompei şehri, Sodom ve Gomore... bunlara birer örnektir.

Ahlâk kuralları belli bir eğitimle kazandırılan davranışlar sistemidir. Eğitim insanoğlunun yaratılışı ile başlayan, ona ferdiyetini keşfettiren bir süreç olmakla beraber genellikle aile, okul ve çevre de doğrudan ilintilidir. "Aile toplumun en küçük birimidir, bu yüzden çocuk ilerideki hayatının bir çeşit provasını ailede yaşamış olur. Büyüklerle, küçüklerle, yaşıtlarıyla, yakın ve uzak akrabalarıyla, komşularıyla, hiç tanımadıklarıyla ilk hayat tecrübesini aile içinde yaşar. Bilhassa büyüklerle olan münasebeti

---

[8] Hekimoğlu İsmail; “Çocuk ve Ötesi” Zaman 11 Ocak 2002

onun geleceğine çok tesir eder, çünkü çocuk otorite karşısında nasıl davranılacağını ilk defa böyle görmektedir. Sonraları hayatının her anında şu veya bu otorite ile, yani kudret kaynağı ile karşılaşacaktır. Bunlar sosyal hayatın birtakım baskıları olabileceği gibi, doğrudan doğruya şahıslar da olabilir. Ailede edindiği tecrübe çocuğun bunlar karşısında nasıl bir tavır takınacağını, hatta kendisi otorite mevkiine geçince başkalarına nasıl davranacağını önemli ölçüde belirlemektedir."[9] Eğitimde ahlâk kurallarının yerleşmesi ve bu eğitimi bilinçli yapmak çok önemlidir. "Ağaç yaş iken eğilir" atasözü bizim bu mevzuda en ciddî sloganımız olacaktır. Ashley Montagu 'Çocuklarınıza Ahlâkî Değerleri Nasıl Kazandırabilirsiniz?' isimli eserinde ahlâki davranışların özelliklerini şöyle anlatır. "Ahlâk, iyi davranışlarla ilgili ilke ve kuralları inceler. Yüzyıllar boyunca filozoflar dünyanın bütünü için en büyük iyiliği sağlayacak davranış prensiplerini belirtmeye çalışmışlar, doğru ile yanlışı, iyi ile kötü davranışları birbirinden ayırt etmeye uğraşmışlardır. Bu iş kolay değildir; çünkü bir kimsenin çok defa iyi saydığı şey, başkası tarafından kötü sayılmaktadır.

Bununla beraber, filozoflar, ahlâkî davranışların çok kez hem kendimiz ve hem de başkaları için en fazla mutluluk sağlayan davranışlar olduğunda anlaşmaya varmış bulunmaktadır. O halde tam olarak belirtmek gerekirse, ahlâk sahibi bir insanın davranışı nasıl bir davranıştır? Böyle bir insanın davranışlarında ne gibi özellikler vardır? Bu özelliklerin sayısı pek çoktur; ama bunlar şu üç grup altında özetlenebilir: sevgi, adalet ve cesaret.

Sevgi: Ahlâk kurallarına uygun davranışlar, her şeyden önce sevgiye dayanan davranışlardır. Geniş anlamıyla sevgi de birtakım özellikler veya tutumlardan meydana gelmiştir. Örneğin diğergamlık sevginin bir parçasıdır.

---

[9] Prof. Dr. Erol Güngör; Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak, Ötüken Neşriyat, s.215, İstanbul 1995

Sevdiğimiz zaman dikkat ve heyecanlarımızı dışarıya, kendimizden başkalarına, ailemize ve dostlarımıza yöneltebiliyoruz. Sevgi, aynı zamanda işbirliği yapma, beraberce istediğimiz şeyleri elde etmek için birlikte çalışma istek ve yeteneğini de belirtir. Sevginin içinde incelik anlayış ve sempati de vardır. Tabiî olarak, sevgi, bağlılığı, sevdiğimiz kimseleri desteklemeyi ve onlara yardım etmeyi de ifadelendirir.

Adalet: Her gün türlü vesilelerle karşılaştığımız kimselere karşı pek tabiî olarak, yakınlarımıza gösterdiğimiz ölçüde ilgi ve sevgi göstermeyiz. Ayrıca, yeryüzünde hiç bir zaman yüz yüze gelmeyeceğimiz sayısız vatandaşlar ve insanlar da vardır. Bunlara karşı ahlâki davranışımız nasıl olacak? Acaba bunları hesaba katacak mıyız?

Aile veya dost çevreleri dışında kalanlarla olan günlük ilişkilerimizin çoğunu yöneten, aslında, hakseverlik veya adalet (başkalarına saygı gösterme) ilkeleridir. İş ortaklarımızın, çevremizdeki trafik araçlarını kullananların ve alış veriş yaptığımız mağazalardaki insanların haklarına saygı gösteririz veya göstermemiz beklenir. Kendimiz için istediğimiz adalet bizi, kanunlarımızın herkese (tanımış olalım veya olmayalım) dürüst bir şekilde uygulanması fikrine götürür. Gerçekten ahlâklı davranmak istiyorsak herhangi bir insanın, grubun veya ulusun haklarına el uzatılmasını protesto etmemiz gerekir.

Cesaret: Cesaret, hem sevgiye ve hem de adalete bağlıdır. Her ne kadar birbiriyle sıkı ilişkisi varsa da, biz burada beden cesareti değil, ahlâk cesareti üzerinde duruyoruz. Sevgi, sadakat ifade eder ve sadakat de çok defa cesaret ister. Grubun gözünden düşmüş, içten bir dosta bağlılıkta devam etmek cesaretli bir davranıştır. Zira bir çok incelemeler de gösteriyor ki, mutlu insanlar, günlük hayatlarında işbirliği yapan ve seven insanlardır."[10]

---

[10] Ashley Montagu; Çocuklarımıza Ahlâki Değerleri Nasıl Kazandırabilirsiniz? Çev. Remzi Öncül, M.E.B Yayınları, s.7-8, İstanbul 2000

Çevrenin olumsuz tesirlerine karşı "ahlâk kuralları"nın devreye sokulması içinde bulunduğumuz atmosferi değiştirecektir. Onun için de sağlam bir iradeye sahip olmak gerekir. Bu iradenin güçlenmesi için de, sosyal münasebetlerde karşılıklı anlayışı başucu yapmamız gerekir. Mutlu insanlardan oluşan toplumlarda, aşk şarkıları söylemek doğaldır. Ahlâk terbiyesi almış insanlar vatanseverdir. Ailesini seven birey aldığı ahlâk terbiyesiyle vatanını, milletini dinini bir bütünlük içinde sevecektir. Ahlâk kuralları sayesinde aynı potada bir ruh olmanın heyecanını da yaşamak mümkündür. “Bizim ahlâkımız bir irade ahlâkı olarak tarihî köklere sahiptir. Bizim ahlâkımız hürmet, hizmet ve merhamet prensiplerini kendinde birleştiren aşk ahlâkıdır. Her şeyden önce. Allah'ın yüzlerde güleceği yaşta içgüdülerinin üstüne yükselmeyen gençlere aşkı sevdirmeliyiz. İlmin, sanatın, ahlâkın ve hepsinin gayesinde aşkın âşıkları olmayı ideal edinecek bir nesil yetiştirmeliyiz.”[11]

“Ne oldu bizim ülkemize? Neden silindirin altında ezilmiş gibi olduk biz? Nedir yere düşüşümüz, yıkılışımız? Ezikliğimiz nedir? Ama hep bir yerlerde konuştuğumuz zaman, ülkemizin geleceğini düşündüğümüz zaman, siyasi görüşümüz, ideolojik görüşümüz çok mu değerlidir insanlarımızdan? Bizim insanımız ülkesine büyük vefa ile sadakatle bağlıdır. Sessizdir, kaderine razıdır. Ülkesinin iyiliği için dua edendir. Ülkesi için, Allah devletime zeval vermesin diyendir. Ama biz yönetenler, o insanlarımızın kıymetini vallahi de, billahi de bilmedik!.. Namuslu olamadık, dürüst olamadık. Şerefli onurlu olmadık, bu güzel insanlarımızın karşısında.”[12] Aynı duygu ve düşüncelere sahip olan ilim adamları aynı sıkıntıları dile getirmiş; bu beyanda çözümler üretmişlerdir. “Hiçbir ahlâk nazariyesi, sonsuzluk ve evrensellik temayüllerini yaşatan hareketi

---

[11] Nurettin Topçu; Ahlâk Nizamı, Dergah Yayınları, s.29, İstanbul 1997

[12] Refik Arslan Öztürk, Niğde Valisi, “Büyük Hedefleri Olan Gençlik Yetiştirmeliyiz”, Hamle 26 Kasım-2001

ilham etmedi. Büyük adamlar, iman yaratıcılarıdır. Bunlar, hareketleriyle kâinatı velveleye verenler değil, şuurları harekete getirenlerdir. İnsanda irade yaratanlardır."[13]

Ahlâkî kurallara uyduğumuz taktirde hem fert hem de toplum olarak sağlam bir bünyeye kavuşmuş oluruz. Kendi değerlerimizle çatışmadan evrensele ulaşmak mümkündür. Zaten evrensel ahlâkın ölçülerinde hep insanî olana hürmet vardır. Millî kimliğimizin köklerinde yatan Allah sevgisi, yaptığımız yapacağımız bütün işlerin vicdan boyutunu ön plana koyar. Adalet, sevgi, saygı, şehitlik, vazife şuuru, temizlik, insana hürmet, hayvanlara sevgi, kardeşlik, yardım kavramlarının çıkış noktası inanç eksenlidir. "Hiçbir Kimse, ahlâkın üstünlük ve ebediyet ayrıcalıklı özelliğini, Cicero'nun Laktanos tarafından tesbit edilen aşağıdaki fıkrasından daha mükemmel bir tarzda gözler önüne serememiştir 'Tabiata uygun ebedî değişmez ve aklı-ı selim dediğimiz bir gerçek kanun vardır ki, bunun emirleri, insanı göreve davet eder; yasakları kötülükten korur. Gerek emretsin ve gerekse yasaklasın, söylediği sözler, iyiler yanında ehemmiyetsiz olmadığı gibi, kötüler üzerinde de etkilidir. Onun yeni bir tercümana veya yeni bir vasıtaya ihtiyacı yoktur. Bu kanun, Roma'da başka Atina'da başka olmadığı gibi, yarın da bugününkünden başka olamaz. Her yerde ve her zaman ebedî ve değişmez olarak görevini yapar Kainatın Hakimi olan Cenab-ı Hak bu kanuna vücut vermiş ve onu ebedî kılmıştır ve insan bir mecburiyet söz konusu olmaksızın bu kanunu ihlal edemez. Hiç bir milletin hırsızlığa, yalancılığa ve sahtekarlığa müsaade etmemesi sebebiyle, ahlâkî kurallar değişmez ve kanun kuvvetine haizdirler. Bu sebepten dolayı, ahlâk kanunları pek çok insan tarafından kabul edilmiştir."[14] Dinî terminolojiye sahip olan, ahlâkta, farklı dinlerde; hemen hemen aynı çağrışımlara sahip olmakla birlikte kültürel çeşitlilikten kaynaklanan bazı farklar da vardır. Ahlâkın yüceliğini ütopyalarda aramak yeri-

---

[13] Nurettin Topçu; Yarınki Türkiye, Dergah Yayınları, s. 23, İstanbul 1997

[14] Alexıs Bertrant; Ahlâk Felsefesi, çev. Salih Zeki, Sad. Prof. Dr. Hayrani Altıntaş, Akçadağ Yayınları, s.12-13, Ankara 2001

ne, kendi vicdanımızda ararsak o mükemmel zirveyi yakalayacağımız kesindir.

HOŞGÖRÜ İKLİMİNDE İDEALİST ÖĞRETMEN

Cemiyet fertlerden müteşekkil bir vücuttur. Cemiyete yön verenler, onu belli kıvama getirip talim ve terbiye potasında eriten muallimlerdir. Eğitim ve öğretim insanın yeryüzüne ayak basmasıyla başlar. Hayatî faaliyetlerin öğrenilme ve öğretilmesi onun bir mürebbiyeye, daha doğrusu öğretici bir kadroya ihtiyacı olduğunu gösterir. Talim ve terbiye bir disiplin, bir karakter, bir şekilleniştir. Bu şekil onu meydana getiren kadronun da bir bakıma felsefesidir. Bu bağlamda eğitici ve öğretici eleman olarak öğretmen, farklı değer boyutuyla karşımıza çıkar. Fikrî tekâmülü, müsbet düşünce, rasyonalist ve realist yaklaşım, ileriyi görebilme ve sentez kabiliyeti... bunlardan mürekkep bir öğretmen ideal bir cemiyetin idealize edilmiş fikir karakterini taşır. Onlar, yetiştireceği nesillerin fikir planında ızdırabını çeker. Onlar, istikbali bir dantela gibi işleyen, kültür unsurlarıyla hemdem hoşgörü filizleridir. "İdealsiz öğretmenler elinde yetişen millet çocukları çarçabuk soysuzlaşıverirler" diyen büyük eğitimci İ. Hakkı Baltacıoğlu aynı zamanda bir yaraya da parmak basmıştır.

Öğretmen idealist olacaktır. Yetişen talebe idealist fikirlerin ışığıyla öğretmenini takip edecek, onda fert ve cemiyetin mutluluk heykelini dikecek; Alexis Carrel'in ifadesiyle "hem mermer hem de mermeri yontacak heykeltıraş" olma yolunda "baş" ya da "kahraman" olacaktır. Öğretici genel anlamda öğretmende; bir ışık prizmasındaki yedi rengi cem etmiş, ondan bütün fikirlerin hoşgörüsü olan hakikat zuhur etmiştir. Öğretmen kafa ve kalbin imtizacıyla hareket eden, tefekküre açık yönüyle bilgi buudunun vicdan kahramanıdır. O, şahsiyet teşekkülünden ahlâk prensiplerine kadar elinde bayrağı olan bir kahramandır. "Benim rolüm talebenin müstahsil şahsiyetini yok etmek değil, bilakis bu şahsiyetin faaliyetine yardım

etmektir" diyecek kadar realisttir. Öğretmen ileri gayeleri için yaşayacak ve yaşatacaktır. Schiller "İnsan idealinin ulviyeti nisbetinde büyür ve yükselir" derken belli bir hassasiyeti de ortaya koymuştur.

Millî kültür ortak değer ve inançlar, öğretmenin temsil etme kabiliyetine bağlıdır. Müşterek noktaları olmayan cemiyetler dağılmışlardır. Odak noktasını öğretmenin oluşturduğu; aile-okul-cemiyet üçlüsünde millî unsurlar okulda, öğretmenin telkini, cemiyetinde kabul etme sürecinde kemâle erecektir.

Millî olmayan her unsur bir anarşinin bir soysuzlaşmanın, bir yaranın başlamasına neden olacaktır. Gelecekteki öğretmen, toplumu oluşturan bu unsurları ilk planda öğrenecek daha sonra da yaşayacaktır. Onun yaşaması, davranışlarıyla sözleri arasındaki uygunluk, ister istemez talebelerine de yansıyacağından, teşhiste ilk safha tamamlanmış olacaktır. "Fertler tahsil vasıtasıyla millî kültürü kazanınca karakter sahibi, ahlâklı, azimli olurlar" diyen Ziya Gökalp eğitimci olarak öğretmenin taşıması gerekli unsurları da sıralamış oluyor.

Öğretmen gelmiş ve gelecek arasındaki muhasebeyi yapabilecek bir göze sahiptir. Yetiştireceği talebenin hayatla intibakı açısından basiretlidir. Öğretmen talebesinin kafasını müsbet ilimle, kalbini hassas duygularla dolduracak kadar fetanetlidir. İstikbalin öğretmeni her şeyiyle insan yetiştirme yolunda insan olma, "insanlardan bir insan olma" yükümlülüğünü yerine getirecektir.

Öğretmen okuyacak, tahlil yapacak, sosyo-kültürel faaliyetlerde hep önde olacaktır. Muallim olmanın kemaliyle ruhta inkılap yapabilecek metotları öğrenecek, asrın ilimlerini yakından takip edecektir. Her zaman kendini yenileyecek, bilginin ön saflarında baş tutacaktır. O, sevginin, hoşgörünün timsali olduğu sürece toplumdaki aksaklıklar düzelecek, her yer sevgi iklimini soluklayacaktır.

SEMPATİK BİR AKADEMİSYENİN PEDAGOG ÇEHRESİ ÜZERİNE

İlim adamının bu kadar sempatik olabileceğini onu dinledikten sonra öğrendim. Bizde hep birer vehim haline gelen "Büyük adamlarla konuşulmaz, protokolden biri o" düşüncesi artık eskidi. Eskinin vekârını "modern zamanlara" taşıyan bu insanlar irfan hayatımızın fikir işçileridir. Fikir işçilerinden biri olarak tanıdım Hasan Yılmaz'ı. Uzun boylu olmamakla beraber, dinç bir vücuda sahip olan Hasan Yılmaz, şakaklarında ağarmış saçlarıyla daha çok tarihten gelen bir bilgeyi andırıyordu. Küçük çehresinin nuranî bir ışık kaynağına dönüştüren bana göre gözleriydi. Gözleriyle aydınlatıyor, gözleriyle fethediyordu herkesi. Konuşurken herkesin gözlerine bakıyordu. Anlatırken tebessüm ediyor, tebessümünden inciler saçılıyordu. Kısa sürede sizinle empati kurabilen bu insan yıllar öncesine dayanan bir dostluk emaresi taşıyordu. İnsanı seviyordu Hasan Yılmaz. Onun bu sevgisinde Yunus'tan gelen bir meltem vardı. Gençlerle sohbet ederken, onların kimliklerinden ziyade "İnsan" vasfına bakıyordu. Zaman zaman hikayeler anlatıyor, genç kitleyi düşünmeye sevk ediyordu. Her hikayesi sürprizle biten bu insan modern zamanlarda yaşayan bir Mevlâna oluyor, herkesi kucaklıyordu.

Bir bilim adamı ve aynı zamanda bir pedagog olan Hasan Yılmaz, genç insanların dinlemekten hoşlandığı bir mizaca sahipti. Batı'yla Doğu'yu sentezleyen bu insan aynı zamanda büyük beyin yapıcıların fikirlerinden istifade ederek herkesi düşünmeye davet ediyordu. O, insanı ele alırken, onun sosyal bir varlık oluşunun da ötesinde insanın kendi iç bünyesiyle muhasebe yapmaya sevk eder. Biz bu bakışı insanın kendini keşfetmesinde bir ilk basamak olarak görüyoruz. Hasan Yılmaz bu keşfi "İnsandan İnsana" yönelerek yapmaktadır.

Geleceğimizi şekillendiren öğretmenleri yetiştiren, bu işi dert edinen kahramanlardan biri o. Gerçekten sevil-

meden yapılamayacak olan bu meslek, belki de organik hayatımızdan birçok şeyi götürüyor. Ama onun en iyi tarafı şüphesiz, yetiştirdiğimiz insanların bize verdiği huzur ve mutluluktur.

Hiçbir mutluluk ebedî değildir! Yalnız biri istisna; o da kaliteli, dürüst, ahlâklı bir neslin yetiştiğini görmek... Kaliteli insanlardan meydana gelen toplumlar, huzur abideleri olarak yükselir. Onun için de, "En iyi yatırım eğitime yapılmış yatırımdır." diye söylenmez mi?

Hasan Yılmaz Safranbolu'da doğmuş olup Anadolu'yu yakından tanıyan bir insandır. Halen Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesinde Öğretim Üyesi olan Hasan Yılmaz; "Öğretmenim Lütfen Bu Kitabı Okur musun?" isimli eseri ile Pedagojiye ayrı bir renk katmıştır. Modern bilim anlayışını klâsik hikaye formatıyla besleyen Hasan Yılmaz karikatür ve resimlerle bilgiyi görselleştirmiştir. Bu yönüyle bana günümüzde de çok kullanılır hale gelen Tevfik Fikret'in resim altına yazı yazma geleneğini hatırlattı. İşin ilginç yanı modern psikoloji insan ruhunu fotoğrafların sunduğu "algı seçiciliği" ile harekete geçiriyor. Hasan Yılmaz'ın bu iki eserinde bu bağlamda ilginç fotoğrafları bulunmakta. Bu fotoğraflar sayesinde esere konsantre oluyor, psikoterapi'nin farklı boyutlarını yaşıyorsunuz. "Öğretmenim Lütfen Bu Kitabı Okur musun?" isimli eser öğretmenlik mesleğinin belli kriterler etrafına idealize etmiştir. Herkesin bilip de yapmakta zorlandığı şeyler aslında o kadar da zor değilmiş. Biraz sevgi, biraz da sabır bu işin asıl çehresi. Karşılık beklemeden yapılan her şey bizi biraz daha ileriye götüren en önemli unsur olsa gerek. Değerli yazar Ahmet Turan Alkan, bir mektubunda bana; "Öğretmenlik güzel fakat yıpratıcı bir meslek, insanı yorar." diye yazmıştı. Katılmamanın imkânı var mı? En zor zanaattır "insan" yetiştirmek. Ben belki bu kitaptan çok farklı şeyler de öğreneceğim ama; insan yetiştirmenin bir o kadar da zor olduğunu bilerek; hak bellediğim yolda emin adımlarla yeniden yürümeye devam ederek. Hasan Yılmaz'ın kitap-

ları kütüphanemin en müstesna yerinde çoktan yerlerini aldı. Artık kaç kere sayfaları çevrilecek, altları kaç renkli kalemle kaç kez çizilecek bilemem ama, Hasan Yılmaz'la tanışmaktan son derece memnun kaldım. Onunla sohbet etmek isteyenler lütfen bu kitaplarını alıp, evin bir köşesinde "Kendi içlerindeki çocuklara" okusun, lütfen içinizdeki çocuğu öldürmeyin.

Onun "Öğretmenim, Lütfen Bu Kitabı Okur musun?" isimli kitabında yer alan bir öyküyle sizleri baş başa bırakıyorum. Eminim ki elinizden düşürmeyeceğiniz bir kitap olacaktır.

"İskoçya'da yoksul mu yoksul Fleming adında bir çiftçi yaşardı. Bir gün tarlada çalışırken bir çığlık duydu. Sesin geldiği yere koştuğunda, bataklığa beline kadar batmış bir çocuğun, kurtulmak için çırpındığını gördü. Çocuk bir yandan da avazı çıktığı kadar bağırıyordu. Çiftçi çocuğu bataklıktan çıkararak ölümden kurtardı. Ertesi gün Fleming'in evinin önüne gelen gösterişli arabadan şık giyimli bir aristokrat indi. Çiftçinin kurtardığı çocuğun babası olarak tanıttı kendini.

"Oğlumu kurtardınız, size bunun karşılığını vermek istiyorum." dedi.

Yoksul ve onurlu Fleming;

"Kabul edemem!" diyerek ödülü geri çevirdi.

Tam bu sırada kapıdan çiftçinin küçük oğlu göründü.

"Bu senin oğlun mu?" diye sordu Aristokrat.

Çiftçi gururla " – evet !" dedi.

Aristokrat devam etti;

"- Gel seninle bir anlaşma yapalım. Oğlunu bana ver iyi bir eğitim almasını sağlayayım, eğer karakteri babasına benziyorsa ilerde gurur duyacağın bir kişi olur."

Bu konuşmalar sonunda Fleming'in oğlu aristokratın desteğinde eğitim gördü. Aradan yılar geçti. Çiftçi Fleming'in oğlu, Londra'daki St. Mary's Hosbital Tıp Fa-

kültesinden mezun oldu ve tüm dünyaya adını “Penisilin”i bulan Sir Alexander Fleming olarak duyurdu. Bir süre sonra Aristokratın oğlu zatürreeye yakalandı. Onu penisilin kurtardı.

Aristokratın adı, Lord Randolp Churchill’di.... Oğlunun adı ise: Sir Winston Churchill. Kurtaran doktor: Çiftçinin oğlu Sir Alexander Fleming.”

"Bizler, topyekün bir millet olarak, dayanıp, darılmayan, azmedip yılmayan ve hele ümitsizliğe asla kapılmayan yol göstericilere ve fikir işçilerine ekmek kadar, su kadar, hava kadar ihtiyaç içindeyiz"

Yağmur Sayı:10

EDEBİYAT-SANAT VE ESTETİK ÜZERİNE

Edebiyatın kapsamı oldukça geniştir. Şiirden, hikayeye, romandan, tenkite, tiyatroya kadar birçok şubeyi içine alır. Edebiyat, toplumun ilerlemesinde, estetik bir zevke varmasında etkin rol oynar. Duyguların kristalize edilmesi, düşüncelerin heykelleşmesi kalp heyecanlarının artması edebiyat sayesinde olur.

Edebiyat sanatın bir alt birimi olmasıyla da ayrı bir değere sahiptir. Sanat, bir emeğin, bir çilenin, göze, gönle kapı açmasıdır. Estetik olarak herkese "tat" vermesidir. Sanatın da belirli bir disiplini olduğu inkâr edilemez: Eflatun'a göre sanatçı : "Değerli ve toplum için faydalı bir kişidir. Sanat, üstün ve değerli bir etkinliktir. Bu etkinlik aracılığı iledir ki, bir topluma ve millete ün veren, onu mutlu kılan eserler oluşabilir."

Sanatkâr, üstün idrakin insanıdır. Duyuş, düşünüş ve hissediş bakımından komplekstir. "Sanat adamları bize, bakmakla görmek arasındaki şahsi duygularını sunarlar. Cisimlere ve olaylara kendi yorumlarını katarlar. Sanat, tek başına ıstırap sebebi değildir. Sanatçının ıstırabı ken-

disindendir. O ıstıraptır ki, onun eser vermesine sebep olur."[15]

Sanatkâr ruhundaki dalgalarla, maddeye dantelalar işleyen kişidir. Eşya ve hadiselere söz geçiren, kaba maddeyi düşünce ırmağında şekillendiren sanatçı, daima estetik kaygı taşır. Ama bu, ruh ilhamlarını tam manasıyla yansıtamamasından kaynaklanan bir endişedir. Sanatkâr oluşumun-yaratmanın kendisini ilgilendirdiğinin farkındadır. Her oluşan eser, "tatminin" estetik bakımdan sorgulanmasına yol açar. Sanatkâr daima güzelin peşinde koşar. Bu güzeli bulma mücadelesi onu kemâle erdirir. Tolstoy "Sanat Nedir?" isimli eserinde güzellik ve sanatçıyla, ilgili şu değerlendirmeyi yapar: "Güzellik kavramı, tabiatın dengesinde mevcuttur. Bu yüzden sanatı ilgilendiren iki unsur iyilik ve aşktır. Schlegel, uhrevî sanatı, felsefî ve estetik sanatla eş tutar. Müller ise güzelliği iki aşamada değerlendirir. Birisi genel güzellik diğeri ise ahlâkî güzelliktir. Düşünüre göre, genel güzellik klâsik sanatlarda bulunur. Ahlâkî güzellik ise, modern sanatların içinde yer almalıdır. Müller, bütün dünyanın başlı başına bir sanat olduğunu, evrensel sanatın da hayatı en iyi anlatabilen sanat olduğunu iddia etmiştir. Güzellik ise, bu karmaşanın içinde gizlidir. Genel olarak güzellik, insana maddî ya da uhrevî zevk veren çabadır denilebilir."[16]

Sanatçı, sanatını icra ederken belli bir malzemeyi kullanır. Ses sanatkârı sesi, ressam boya ve fırçayı, heykeltıraş mermer ve çekici çok iyi kullanmak zorundadır. Her malzeme sanatkârın istidadına göre şekillenir.

Sanatçı zevkin inceliklerini "ilham" yoluyla hisseder. Bu ilham sanatçıyı psikolojik olarak rahatlatır, "Sanatçı zihnini kurcalayan bir hayali, maddede gerçekleştirmenin zevkine dalmış; kendini ince bir oyuna kaptırmıştır. Sanatsever de, hayal ve duygularına sunulan şeyin verdiği

---

[15] Vedat Erkul; Sanat ve İnsan, Timaş Yayınları, S. 21, İstanbul 1996
[16] Tolstoy; Sanat Nedir? Şule Yayınları, S.80-89, İstanbul 1995

zevkle kendinden geçmiştir."[17] Sanatçı, eser verdiği oranda rahatlar. Çünkü duyumların dışarı vurulması, deşarj olma yeni tekevvünleri de beraberinde getirecektir. Dinginliğin sanatkârdaki hali üretmedir, yaratmadır, oluşumdur.

Estetizm kültürle bağlantılı olarak gelişir. Milletlerin kültürleri belirli bir ortak zevkin gelişmesine sebep olur. Bu zevk toplumsal anlamda şehirlere, evlere, bağlara yansır. Özel anlamda ise ferdiyetlerin değerlendirme, soyut ve somut algılama güçlerine katkı sağlar.

Estetik, geometrinin uzayda şekillenmiş yansıması olarak, ruhun tekrar kendi cevheriyle visale ermesidir. Estetik değerler, insanın özünde kendisine empati hissettiren her şeydir. İnsan-ı Kâmil, terkiplerin hepsini hususiyle üzerinde taşıyandır. Esmaların, şualarla oynayan su tanecikleri gibi tecellileriyle yenilenen bir özellik taşır. Cemal sıfatından Melik sıfatına kadar, insan ilâhî ışıkların görüntüsünün yansıdığı "estetik birikim"in odak noktasıdır.

Kainatta her şey belirli bir düzen içerisinde kurulmuştur. Usta bir kompozitörün elinden çıkmış bu harikulade eserde insan yaratılışıyla eşref-i mahlukattır. Yani yaratılmışların en şereflisi, en güzeli. Dolayısıyla estetik, insanın "ontolojik" varlığıyla doğrudan ilgilidir. Dünya coğrafyasında ormanların yemyeşil bir şekilde neşvü nema etmesi, sayısız nebatların kokularıyla insanların dimağını rahatlatması, denizlerin mavilikleriyle sonsuzluk özlemini kurması, bülbülün nağmesinden, kaknüsün senfonisine kadar hemen her şeyin güzel yaratılmış olduğunu mütalâa etmekteyiz. Mikro âlemden, makro âleme kadar oldukça muhtevalı olan bu kompozisyonda insan kendi asliyetinden başlayarak kozmosun esatiri kalıplarından sıyrılıp hakikî "estet" olan güzellik sultanına ulaşacaktır.

---

[17] Irwin Edman; Sanat ve İnsan- Estetiğe Giriş, M.E.B Yayınları, S. 52 İstanbul 1991

ŞİİRİN RÜYA BOYUTU VE ŞAİR

Şiir, kelimelerin ahengiyle sağlanan bir ritimdir. Şiir hakikati aramada için dışla bütünleşmesidir. Kelimelerin insicamından meydana gelen şiir, bazen bir yürek hoplaması; bazen de sessiz bir haykırıştır. Revizyona tâbi olmadan ruhun metafizik âlemle kontağını sağlayan şair, felsefik açıdan da ayrı bir değere sahiptir. Şiir, şairin dünya görüşünden, fikir çilekeşliğine kadar birtakım değerlerin boy attığı yerdir. Güçlü bir senteze sahip olan mısralar çelik halatlar haline gelir. Bir gergef işlenir. Sessiz sedasız ilham tuzağında bekler şair.Ve o an gelir her şey asliyetinden soyulur. İlham coşkusuyla kanat gerilir rüya atmosferine. Şair artık hürdür. O, uçsuz bucaksız coğrafyaların krokisini çizer. Orta Asya steplerinden, Kaf dağına; Maçin'den kutuplara kadar at koşturur. Artık o rüya adamıdır. Gerçek rafa kaldırılır ilham coşkusu geldiği anda. "Şair his cephesinden, daha ilk nefeste vecd çözülüşleriyle yere seriliveren bir afyon tiryakisidir; fikir cephesinden de bu afyonu esrarlı havanlarda hazırlayan ve tek miligramının tek hücre üzerindeki tesirini hesaplayan bir simyacı..."[18] Şair hakikatin rüya empatisinde telezzüz halini yaşar. Nirengi noktasını hislerinden alan şair, yakamozlara temessük eder. Heyecan serenatı, ruhunda ürpertiler meydana getirir. "Şiir sükûnet içinde hatırlanmış heyecan halidir." diyen Willeam Worsworth rüya atmosferindeki sükûnet haline işaret eder. Şair ritüel davranışlardan kaçar. O, beklenen, beklenmekte olan kahramandır. Rüya halinde gerçeği soluklar şair "Şair, felâkete uğrayan milletini ayağa kaldırmak için başını yükselten, toplum minberine çıkan kahramandır. Umutlandırandır, muştular saçandır."[19] Şair fildişi kulesinde olgunlaşacağı ana kadar bekler. Geçmişin hülyalarına dalar. Zaman durur ve rüya hali başlar. Mekân boyutu ortadan kalkar

---

[18] Prof. Dr. Orhan Okay, Necip Fazıl Kısakürek, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987

[19] Sezai Karakoç; Edebiyat Yazıları-1, Diriliş Yayınları, İstanbul 1982

şairde. Rahib Bremond'un dediği gibi 'sessiz bir şarkı' bestelenir bu ânı seyyalede. "Şiir bir ruh hali veya bir rüyadır; hayale sunulan büyük veya küçük bir tecrübedir. Şiirin bıraktığı tesir, ritmin temel karakterine zevkle seçilmiş seslerle ve aydınlatıcı vasıflarla ifade edilen rüyanın özelliğine bağlıdır. Bir şiir rüya da olsa şairin şuuraltı derinliklerinde vücut bularak bir sayfa üzerine ölümsüzlük kazanmış bir bütünüdür, kendi kendine yeter bir organizmadır."[20] Kelimeler rüyanın kompliman siyakında vücud bulur.

"Yıllarca görüp duyduğumuz bu tatlı rüya
Altın tahtlara kurulmuş kutlu erleriyle
Dünü ışıktan derya, gelecek ayrı ziya,
Bir sır peşindeler mübarek seferleriyle,"[21]

Max Japon; "Dış dünyadan gelen şeyleri uzun zaman biriktirin, hemen tepki göstermeyin onlara, tepkiyi ne kadar geciktirirseniz o kadar iyidir. Tepkinin oluşmasında birikim ve onun meşcereciliği gibi hususlar öne çıkarılmıştır. Şuuraltına yerleşen duygu ve düşünceler rüya halinde tecdit bulur ve tezekkür haline geçer. "Şiir bir sırrın imasıdır. Şair insan kaderiyle kendi arasındaki münasebetin şuurlu ifadeden daima kaçan meçhul yükü altındadır. Bunu bilmez, fakat sezdirir. İşte gerçek şair budur."[22] Şair sembolleri, rüya atmosferlerinin "mit"lerinden alır. Bu mitler Santaya'nın ifadesiyle "kelime kuyumcusu" hassasiyetiyle seçilir. Orijinal kelimeler ifade gücüyle hayat

---

[20] Irwin Edman; Sanat Ve İnsan- Estetiğe Giriş M.E.B Yayınları, İstanbul 1991
[21] M. Abdulfettah Şahin; Kırık Mızrap, Nil Yayınları, İzmir 1991
[22] Peyami Safa; Sanat, Edebiyat, Tenkit; Ötüken Yayınları, İstanbul 1976

bulur. Şair kelimeleriyle edebî dil içerisinde bir ritim verir. Şair her ne kadar duygu dünyasında serbestse de kullandığı dil yönüyle bağımlıdır. Şairin dili, rüya zevkinin edebî çehresine göre hayat bulur. "Edebi dil, yalnız bir beyanda bulunmaz, aynı zamanda okuyucuya da tesir ederek onu ikna eder."[23] Şair dilinin uzviyetiyle ölümsüzleşir. Rüya hali, maddede tekasüf etmiş fikrin ebedilik coşkusuyla manaya icrasıdır. "Maddede mananın, bedende ruhun sonluda sonsuzun, nasutta lahutun harikulade tecellilerini temaşaya dalarız."[24] Şair daima hüzünlüdür. Hadiseler karşısında mum gibi erir. Hali daima değişkenlik gösterir. Bazen ümit onun duygularını okşar, bazense toplumun ruh dinamizmini kaybetmesi onu üzer. Rüyalarında daima aksiyonun metamorfoza tâbi olan, öteler buudlu seyrü sülûkunu yaşar. Maziyi hâle getirir şair. Onunla yaşar, onu realiteye dökmek ister.

"Keşke rüya olabilseydi o mazi heyhat
Çünkü rüyada da vardır yine bir hayal-i hayat"

diyen Abdülhak Hamit mazi hasretini rüya boyutunda dile getirir. "Şiir hâl-i hazırı aydınlatan bir şule, ilerilere, ışıklar salan bir projektör ve öteler kaynaklı bir aşk bestesidir. Gerçek şiirin ikliminde gözler aydınlığa erer, uzaklar yakın olur ve ruhlar sönmeyen bir azm ve şevkle ulaşır."[25]

Şair ideâl bir cemiyetin iksirini elinde tutar. Şair, dile getirilen fikrin, gönüllerde makes bulması nisbetinde nazar görür. Şair uyanıktır, gözleri uyku nedir bilmez. Rüya kurar şair. Muhayyile derinleşir, hayal rüyaya inkılap eder. Rüya atmosferinden aktüel zamana geçer şair. Ke-

---

[23] R. Wellek- A. Waren; Çeviren: Prof Ahmet Edip Uysal, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983

[24] Ali Ulvi Kurucu; Gecelerin Gündüzü, Neşre Hazırlayan: M. E. Düzdağ, İstanbul 1990

[25] M. Abdülfettah Şahin; Kırık Mızrap, Nil Yayınları, İzmir 1991

limeler ateşin bir hat çizerek ilerler. Maveraya atılan her ses bir çığlık halinde kitleleri süzer. Kelimelerden mürekkep şiir sağanak sağanak boşalır gönüllere.

"Hülyalarına akan bin bir manayla tutkun
Bilmezler geceyi gündüzü sanki hep meftun
Her mevsim bir bahar, her ses bir bülbül nağmesi
Bu tatlı rüyada her taraf bir cennet bahçesi" (M.A.Ş.)

Şair ruh ilhamlarını boşaltır kelimelere. Kelimeler bir musikini ebedî güzeline doğru kayar. "Bu ani bir cehtle kendini bulan ruhun insandaki ezelî hakikatle temasından doğan bir konuşmadır; belki güzellik dediğimiz ideâlle bir lahza baş başa kalmanın verdiği mestidir. Bu manada denilebilir ki şiir ve alelumum sanat ferdin en mutlak ve hür süratte kendini idrak ettiği zirvedir."[26] Şair, idrakiyle aşılmazları aşar sonsuzun, güzelin havasını teneffüs eder. Meseleleri tahlil etmede yol gösteren şair, hassasiyetin melekvarî kanatlarıyla yükselir. Şair herkese idrakinin kavrayışı nispetinde yaklaşır. Şair kelimelerin geniş anlamlarıyla seslenir kitlelere. O, rüyasına yatmadığı hiçbir fikrin tellâllığını yapmaz. Şair duyguda hassas, fikirde oturaklıdır. Hassas olamayanlar zaten şair değildir. Şair, bir serzenişin, bir çığlığın toplum bazında heykelleştiği insandır. Şiiriyle bir lisandır şair." Şiirde baş unsur, fikirle hissin ara çizgisi üzerinde, duygulaşmış düşüncelerdir. Şiir insan yığınlarının rüya şifresi, bir tabirname; şairde cemiyetin mevcelerine bağlı bir anten, içtimâi bir memur, bir haberci, bir münadi..."[27]

---

[26] A. Hamdi Tanpınar; Edebiyat Üzerine Makaleler, Haz: Dr. Zeynep Kerman, Dergah Yayınları, İstanbul 1992
[27] Necip Fazıl Kısakürek; Çile, B. D Yayınları, İstanbul 1999

Şiir rüya atmosferinde şekil alır. Böylece hakikat gök kuşağı halinde duygulara yansır. Şair, diriltici soluklarıyla ötelere entegre olur. Uyanmak istemez böyle bir uykudan.

"Uyanabilir miyiz sanki böyle rüyadan
Asırlar kadar uzun, müphem ve tatlı bir an
Biz o kadar sarhoşuz, o kadar sarhoşuz biz."[28]

Hakikati arama adına sarhoş olan rüya adamı, böyle dile geliyordu mısralarda.

ŞİİRİMİZDE NA'T GELENEĞİ

Türk şiiri, gelenekle bağını koparmayacak kadar derin köklere sahiptir. "Klâsik" tabir edilen çoğu şiirde de geleneğin etkisi görülür. Her millet kendi duyuşlarını şiire yansıtmış olsa da "sevgi, saygı, erdem, hoşgörü" gibi insanlığın ortak değerlerinde, farklı üsluplarla, aynı besteyi seslendirmişlerdir. Bu bestenin notaları aynıdır; fakat enstrümanlar farklıdır. Ses ve soluk "aynı özleme" büyük bir coşkuyla katılır. Heyecan, o tatlı vuslatın "hazzıyla" her dem yeniden tazelenir. "Sanatçının şuurunda olması gereken şey, geçmişin en belli başlı eserlerinde, bazı değişikliklere uğrasa da, esasta aynı kalan ve zamanımıza kadar akıp gelen ana çizgidir. Sanatta yaşayan duygu şahsî değildir, objektiftir. Şair bu objektifliği, bütün varlığını, ortaya koyduğu esere vermeden gerçekleştiremez. Ve şair, yalnız "hal"de değil, geçmişin "hal"le kesiştiği anda yaşamadıkça; yalnız gelmiş geçmiş olanın değil, fakat "hal"de yaşananın da şuurunda olmadıkça, ne yapması gerektiğini bilemez."[29] Türkler İslamiyet'e girdikten sonra hem sosyal hem de sanat hayatlarında birtakım değişiklikler olmuş-

---

[28] Cahit Sıtkı Tarancı; Seçmeler, Haz: Gültekin Samanoğlu, M.E.B Yayınları, İstanbul 1972

[29] Edebiyat Üzerine Düşünceler; T.S Eliot, Çev. Prof. Dr. Sevim Kantarcıoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, S. 11, Ankara 1990

tur. İslamî Türk Edebiyatı dediğimiz, edebiyat tarihimizin de bir bakıma dönüm noktası oları asırlar, bu dönemde inşa edilmiştir. Rahmet Peygamberi Hz. Muhammed'e duyulan sevgi bu edebiyatın ön sözü olmuştur. Hz. Muhammed coşkusu, bizim edebiyatımızda da na't geleneğinin başlangıcını oluşturur. Na't bir kimsenin ya da bir şeyin iyi, güzel, vasıflarının zikredilmesi; övülerek nişan verilmesidir. En özel anlamıyla; “Hz Peygamber'in vasıflarını” öven şiirlerdir. Bu övgünün haklı gerekçesini J.W.Gıbb de şöyle açıklar: “Allah, âlemin yaratılması vasıtasıyla kendisini izhâr etmeyi dilediği zaman, varlık sahasına çıkardığı ilk şey, kendi nurundan meydana gelen parlak bir ışıktır. Buna genellikle "Nur-u Muhammed" ismi verilmektedir, çünkü asırlar sonra, sonuncu ve en büyük peygamberin şahsiyetinde tecessüm edecektir. Bu nur var olduğunda Allah O'na nazar etti, O'na aşık oldu ve şimdi İslam'ın düsturlarından biri olan şu cümleyi söyledi: Sen olmasaydın, felekleri yaratmazdım.”[30] Diriliş hareketinin öncüsü ve ruhanî aşkın mimarı Sezai Karakoç ise na't hakkında şu beliğ ifadeleri kullanır. “İnsanın ufku mü'mindir. Mü'minin ufku Peygamber, Peygamber'in ufku da mutlak gerçeklerin habercisi, her peygamberi şahsiyetinin katlarında bir yaprak gibi bulunduran son Peygamber... Peygamber, nasıl insanın ufkuysa, na't da şiirin ufkudur. Na't insanın; insanı, kendini Peygamber'de araması, gerçeği O'nun çevresinde dolaşarak bulmaya çalışması, O'na yaklaşmaya çalışarak yaratılışın sırrına erileceğini idrâk edişidir. Na't, Peygamber'in şiirle yapılmak istenen bir portresidir. Her şair, durduğu yerden ve görme kabiliyeti ölçüsünde O'na bakar; O büyük mükemmelliğin karşısındaki duygularını zaptetmeye çalışır. Bütün na'tlar âdeta, tarih boyunca yapılan tek bir portrenin faklı cephelerden birer örneği gibidir ve tek bir portre içindir. Bir portre ki, tarih ve insan devam ettikçe bitme-

---

[30] Osmanlı Şiir Tarihine Giriş; J.W.Gibb, Ter. A. Cüneyt, Köksal Yayınları, S.44, İstanbul,1999

yecektir. Bütün na'tlar, bir meşale ormanı gibi pırıldar insanlığın üstünde; ve insanlık, Peygamber'e doğru bu ışıkların altında sevinçle, aşkla, güvenle yürür. Na't en ileri ve en mükemmel bir sevgi abidesidir...”[31]

İslamî Türk Edebiyatının bu dönemindeki ilk eseri "Yusuf Has Hâcib"e ait, Siyasetnâme türünde hacimli bir mesnevi olan "Kutadgu Bilig"di. Eserde on beş beyitlik na't bölümünde; Hz. Peygamber'in insanların en seçkini ve en iyisi, karanlıkları aydınlatan bir meşale, Allah tarafından gönderilen davetçi; ümmeti üzerine Allah'ın rahmeti olduğunu belirten şair, O'nun ahlâkî vasıflarını sayar, bütün peygamberlerin ilki ve sonuncusu olduğunu dile getirir. "Edip Ahmet Yükneki'nin "Atabet'ül-Hakâyık" adlı dinî ve ahlâkî eserinde yer alan beş beyitlik na'tta Hz. Peygamber'in seçkinliği ve diğer peygamberlerden üstünlüğü dile getirilerek, Peygamber'in "merhamet" vasıfları övülür. Anadolu Alpereni Yunus'un ilâhi tarzındaki şu na'tı meşhurdur:

Cânım kurban olsun senin yoluna
Adı güzel kendi güzel Muhammed
Şefâat eylesen kemter kuluna
Adı güzel kendi güzel Muhammed

XVII. Asrın başında yaşayan Sultan I. Ahmed (Bahtî)'in de Hz. Peygamber'e çok derin ve samimî bir sevgiyle bağlı olduğunu görüyoruz; o kadar ki başında taşıyabilmek için Yüce Peygamber'in ayağının izi biçiminde murassa bir sorguç yaptırmış, ortasına mavi mine üzerine altın yazıyla kendisine şu mısraları yazdırmıştı:

---

[31] Hazreti Peygamber’e Şiirler Antolojisi (Na’tlar); Sezai Karakoç, “Birkaç Söz” Abdullah Öztemiz Hacıtahiroğlu; S.6-7, İstanbul 1966

N'ola tacım gibi başumda götürsem dâimâ
Kademi resmini Ol Hazret-i Şâh-ı Rusül'ün
Gül-i gülzâr-ı nübüvvet o kadem sâhibidir
Ahmedâ durma yüzin sür kademine O gülün

Hikemî tarzın öncüsü olan Nâbi Divanı'nda beş na't bulunmaktadır. Nâbî'nin hac yolculuğunda Medine'ye yaklaşırken irticalen söylediği;

Sakın terk-i edebden kûy-ı Mahbûb-ı Hudâ'dır bu
Nazar-gâh-ı İlâhî'dir Makâm-ı Mustafa'dır bu

matlalı gazeliyle ilgili enteresan bir rivayet mevcuttur. Nabî şehre girerken Mescid-i Nebî'nin bütün minarelerinde müezzinlerin ezandan önce bu şiiri terennüm ettiklerini duymuş; Hz Peygamber'in müezzinlerin rüyasına girerek bu na'tı şerifi okumalarını tavsiye ettiğini öğrenmiştir. Bu rivayet dolayısıyla Nabî'nin "ermiş" olduğuna inanılmış, doğum yeri Urfa'da Cuma geceleri veya sabah ezanlarından önce bu na'tın okunması uzun süre bir gelenek olmuştur. Azeri kökenli Türk şairi Fuzûlî'nin "Su Kasidesi"; Peygamber sevgisine adanmış bir na'tin, damla damla terennümüdür.

Klâsik edebiyatımızın XVIII. Asrın ikinci yarısındaki son büyük temsilcisi Şeyh Galib'dir.Ve na'tleriyle Peygamber sevgisinin "söz cevherlerini"; semâya birer yıldız gibi salar. “Gök kubbe baki kalan Davudî ahengi", dillerden Rahman'a havale edilirken; rahmet Peygamberi Hz. Muhammed'den de şefaat beklenir.

Sultân-ı Rusûl şah-ı mümeccedsin efendim
Bîçâreler devlet-i sermedsin efendim
....
Bîçâredir ümmetlerin isyânına bakma

Dest-i red urup hasretle dûzaha yakma

Rahm eyle aman ateş-i hicranına yakma

Ez -cümle kulun Gâlib-i pûr-cürmü bırakma

....

Sen Ahmed ü Mahmûd u Muhammed'sin efendim

Hak'dan bize sultân-ı müeyyedsin efendim.

Modern Türk Edebiyatında na't geleneği devam eder. Ve bu sonsuza kadar da sürecektir. Bu sahadaki söz sultanları; zümrüt, pırlanta ve yakutlardan oluşan söz tacını, sevgili Peygamberlerine takdim edeceklerdir. Bu meyanda, altın kalemlerden aynaya yansıyan birkaç ismi zikredelim: Muallim Naci, İsmail Safa, Mehmet Akif Ersoy, Yahya Kemal Beyatlı, Arif Nihat Asya, Faruk Kadri Timurtaş, Necip Fazıl Kısakürek, Nuri Baş, Feyzi Halıcı, Mehmet Akif İnan, Sezai Karakoç, M. Fethullah Gülen, Ali Ulvi Kurucu, Mustafa Ruhi Şirin, M. Atilla Maraş, Şahin Uçar, Nurullah Genç...

1990 yılında Türkiye Diyanet Vakfi "Na't-ı Şerif Büyük Ödülü"nü Yağmur" şiiriyle alan Nurullah Genç, bu sevginin gönül çağlayanlarını şöyle dile getirir:

Bir güzide mektuptur, çağların ötesinden

Ulaşır intizârın yaldızlı sabahına

Yayılır o en büyük muştu, pazartesinden

Beyazlık dokunmuştur gecenin siyahına

Susuzluktan dudağı çatlayan gönüllerin

Sükûtu yâr, sevinci dualar kadar derin

Çaresiz bir takvimden yalnızlığa gün saydım

Bir cezir yaşadım ki, yaşanmamış mazide

Dokunduğun küçük bir nakış da ben olsaydım.

Keşke bir gölge kadar yakınında dursaydım

O mücellâ çehreni izleseydim ebedî
Sana sırılsıklam bir bakış da ben olsaydım.

Gönül dünyasını Hz. Muhammed sevgisiyle donatarak, kendini Allah aşkının azad kabul etmez kölesi olarak niteleyen Fethullah Gülen de "Kırık Mızrap"ını bu aşkın şerarelerinden oluşturur:

Mübtelâ yi mihnet-i masivâyım Efendim!
Garîk-i bahr-i isyan u rüsvâyım Efendim!

Açılsın ne olur o vech-i pâkinden nikâb!
Yüzüne aşinâ-yı pür vefayım Efendim!

Varıp bezmine âşıkân bin bir leâl ister;
Ben bir garîb-i nâlân u şeydâyım Efendim!

Geçerler candan, girenler nur hâlene bir kez,
O dertten bin belâya müptelâyım Efendim...!

Olur Mecnûn görenler ruhsârını a canan!
Kapında mülk-i serap bir gedâyım Efendim!

Esîr-i dâm-ı firkatte hep yandım yakıldım;
Her subh u şâm inim inim bir nâyım Efendim!

Seherler buy ı huzurunla tüterken her şeb,
Ben neden nâr-ı hicrana yanayım Efendim!

Kerem kıl bırakma bendeni bu hicranla!
Kerem kılmazsan, nasıl dayanayım Efendim!

SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ VE BİR MEDENİYET İNKIRAZI

Osmanlı Devleti XIX. Asra bir medeniyet bunalımı içinde girmiştir. XIX. Asırdan önce tarihi tekamülü, bir dizi yenilik hareketleriyle ivme kazandı. Osmanlının batıyı tanıması askerî ve siyasî alanda gerçekleşmiştir. İlk yenileşme hareketleri ise askeri okullarda verilen eğitimle başlamıştır. Sanayi inkılabı, Fransız ihtilali, Bolşevik hareketi Osmanlı'nın karizmatik yapısını derinden derine etkilemiştir.

Batıdan gelen yeni fikirler, iktidar ve teb'a tarafından hazmedilmeden alınmaya çalışılmış sonuçta da bir medeniyet çatışması ortaya çıkmıştır. “İmparatorluk, silâhını yenilemekte o kadar gecikmişti ki, şimdi bu yeni silâhı kullanabilmesi, ona intibak edebilmesi için, eskiyi en küçük zerresine kadar feda etmesi, atması lâzımdı.”[32]

Osmanlının çöküşünden sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti "batılılaşma" hareketlerine fıkrî-felsefî-içtimaî ve siyasî zemin bulmuştu. “Batıya yönelmiş bir Avrupa Türkiye'sinin kuruluşu Türk devriminin gerçek amacıydı. Türk devrimi Batı ve Doğu arasındaki ateşli vadiden geçerek yolunu çizmişti. Bu yol sırf siyasî değil, aynı zamanda ideolojik bir bağımsızlık yoluydu. Türk devriminin karşısında bulduğu asıl düşman, içerdeki Doğu kafası, ortaçağın nakilci, sürü kafasıydı. Skolastikti.”[33] İnkılapların yerleşmesi zaman almışsa da siyasî istikrarsızlıklar halk ile aydın arasında kavram kargaşası meydana getirmiştir. Belirli bir 'geleneğe sahip olan halk toptan bu değişiklikler

---

[32] Ahmet Hamdi Tanpınar; 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitapevi, S. 71, İstanbul 1988

[33] Doç. Dr. Yümni Sezen; Hümanizm Ve Atatürk Devrimleri; Ayışığı Kitapları S. 260, İstanbul 1987

karşısında şaşırmıştır. "Her türlü Batılılaşma, ilerleme, çağdaşlaşma yorumları, Batı'nın yaşadığını yaşamak zorunluluğuna bizi götürmüştür."[34]

Saatleri Ayarlama Enstitüsü isimli roman, Türk toplumunun batılılaşma-modernleşme serüvenini Tanzimat ile Cumhuriyet dönemi içindeki analizleri vermesi bakımından önemlidir. Bir medeniyet inkırazının çığlıkları, kültür düalizmi, bürokrasinin tenkidi, eski ile yeni, halk ile aydın bu romanın ele aldığı konulardır. "Bu dönemin özelliği eski ile yeniyi bir arada yaşamak yerine eskiyi tamamen atıp yeniye sarılmaktır."[35]

Saatleri Ayarlama Enstitüsü hayali şeylerin üzerine kurulan bir kültürün mizah boyutunu ele alan bir romandır. Bu roman iki uygarlık arasında bocalayan insanın sosyokültürel yapısını alaya, ironiye başvurarak ele almıştır. Olaylar dizisi, Abdülhamit dönemi nostaljisi içinde, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde yaşayan Hayri İrdal'in sergüzeşti hayali hicviyesidir. Hayri İrdal, Tanpınar'ın muhayyilesinde yetiştirdiği bir rüya adamıdır. Oturup kalkması, yiyip içmesi ne kadar gerçekse; konuşmaları, çevresi, hayatı o derece rüyadır. Bu rüya retoriği Tanpınar'ın kendisinden kaynaklanmaktadır. Hayatı, şekilleri, renkleri, bir rüya gibi yorumlayan Tanpınar, Hayri İrdal ve çevresiyle bu mitini realite planına dökmüştür. Tanpınar, bu romanıyla insanımızın içine girmiştir. Peyami Safa'nın "Türk romanı insanlara baktığı halde insanı göremiyor" tezini Saatleri Ayarlama Enstitüsü'yle yıkan Tanpınar, Hayri İrdal ile toplum psikolojisini sembolleştirmiştir. Tanpınar "Mahur Beste (l944-45) ve Evin Sahibi (1943) gibi bütün roman hazırlıklarında Huzur (1949) ve Saatleri Ayarlama Enstitüsü (1961) gibi iki büyük romanda da hep kendini, kendi düşsel yaşamını, iç dünyasını ve düşlerini anlatmıştır. Dış dünyaya ve kişilere objektif de-

---

[34] A.g.e S. 260

[35] Berna Moran, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış, C.1, S. 229, İletişim Yayınları, İstanbul 1997

ğil hep yeniden ve durmadan kendine dönmek için bakmış, dış dünya ve karışık bir zaman mekanizmasının içinde kendini kaplayan ve yaşayan rüya halini sürdürmüş, çevre ve zamana bağlanışların şuurunu yaşamayan insanları anlatırken her yerde herkeste kendisini seyir ve tasvir etmiştir."[36]

Saatleri Ayarlama Enstitüsü Türk toplumunun bir seyir panoraması olarak ele alınırsa, dönemler arası çatışma, kültürel etkileşim ve sezgi, yaşam felsefesinin faydacı boyutu gibi yönleriyle karşımıza çıktığı görülür.

Tanpınar'a göre, "Yaşadığımız medeniyet krizi ve devletin hayata sürekli müdahalesi, önce umumî hayatta başlayan, sonra cemiyetimizi zihniyet bakımından ikiye bölen, nihayet ameliyesini derinleştirerek içimize işleyen bir ikiliğin doğmasına sebep olmuştur. Bir medeniyetten öbürüne geçmeye çalışmak milli hayatı ve istikrarı tamamen sarsmıştır."[37] Tanpınar, Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nü bir bütünlük içinde Hayri İrdal'le vermiştir. Olaylara bakışı Hayri İrdal'in gözüyle olan Tanpınar, alay ve hicvini okuyucunun dikkatini kendine çekmeden vermiştir. Düşünen Tanpınar, uygulanan ise Hayri İrdal'dir. Hayri İrdal, romanı kucaklayan Tanpınar'ın prototipidir. Tanpınar kendi prototipiyle bambaşka bir roman meydana getirir. "Roman, hayatı her cephesiyle geniş olarak kavrayan ve her şeyi bir akış, değişme ve gelişme olarak his ve idrak eden bir duyuş ve görüş tarzının ifadesidir. Tanpınar'ın mizacından gelen, varlığı bir tablo gibi seyrediş, onun karşısında mistiklerinkine benzeyen murakabeye varış, hayale dalış, hikaye ve romanlarına çok başka bir şekil değişik bir hava vermiştir. Bu duyuş ve görüş tarzı,

---

[36] Tahir Alangu; Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman Antolojisi, C.3, S.590-591, İstanbul 1965

[37] Beşir Ayvazoğlu; Geleneğin Direnişi, Ötüken Yayınevi, s.223, İstanbul 1997

onu kendine has bir hikaye ve roman şekli ortaya koymaya sevk etmiştir."[38]

Saatleri Ayarlama Enstitüsü dört bölümden meydana gelmiştir. "Büyük Ümitler, Küçük Hakikatler, Sabaha Doğru, Her Mevsimin Sonu Vardır" Bu bölümler arasında hayal bağı olmakla birlikte organik bir bağ yoktur. Hayri İrdal yaşanmışın izlerini üzerinde taşıyan elli yıllık bir tecrübenin heykelidir. Romanda Hayri İrdal birinci kahraman olmakla birlikte o, daima yalnızdır. Bazen içten içe düşünür, bazen çevresindekilerin deli olduğu kanaatiyle sukutu hayale uğrar. İrdal garip duyguları yarı meczup garip kişiliği, içine kapalılığı ile toplumun bazen içinde, bazen dışında yaşayan bir insan olması; cemiyeti farklı boyutlarla değerlendirmesine yol açmıştır. Fatih Rüştiyesi öğrencilik yıllarında "İnsan işlerine uzaktan bakmayı oradan öğrendim" der. (S.A.E. s.24) Roman kahramanları fazlaca değişmez, belli mekân ve zaman aralıklarıyla diyalog halinde olan insanlardır. Kıraathane, Spritizma cemiyeti, Abdüsselâm Bey'in konağı başlıca mekanlardır. Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde görev alan kişiler, kısa zaman aralıklarıyla görünürler. Hayri İrdal zamana göre değişen bir tip olma durumundadır. Cemiyetin aksaklıkları İrdal'in ağzıyla verildiği için onun mizacı da ister istemez esere yansımıştır. İrdal çoğunlukla saf, iyi kalpli, sağduyulu ve mantık sahibi, kendisi de dahil olmak üzere dürüstlükten ayrılanları eleştiren ananevî değerleri savunan bir insandır. "Çünkü ben Hayri İrdal, her şeyden evvel mutlak bir samimilik taraftarıyım. İnsan her şeyi açıkça söylemedikten sonra neden yazı yazsın?..."(S.A.E. s.11)

"Büyük Ümitler" adını taşıyan ilk bölümde Hayri İrdal aile çevresi ve baba dostlarıyla birlikte verilmeye çalışılıyor. Burada dini ve batıl inançlar sistematiği, hurafeler belli motiflerle verilmiştir. İrdal'in babası yaptırmak iste-

---

[38] Mehmet Kaplan: Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar, C.2, s.362, Dergah Yayınevi, İstanbul 1987

yip de bir türlü yaptıramadığı cami için kayyumluğa kadar düşmüştür. Burada cami için alınan saat, "Mübarek" deyimiyle nitelendirilir. Bu saat, İrdal'in annesine göre evliyadır. Bu komikler zincirini de insan canlısı Abdüsselâm Bey, eczacı Artisdi Efendi ve dua yoluyla Kayser Andronikos'un hazinesini bulacağını sanan garipler dünyasının piri Seyit Lütfullah yer alır. Abdüsselâm Bey, tükenmiş serveti için Simya formülleriyle civatayı altın yapmaya çalışır. Seyyit Lütfullah ise gaipler dünyasıyla ilişkisi sonucunda hazine bulacağına inanır. Bu tipler tamamen bir inkırazın neticesidir. Kendi sosyal gerçeklerinden kaçan insanlar hayallerine sığınırlar. Onlar hayatı bir rüya gibi görürler. Olmayacak işlerin neticesine gönül bağlarlar. Bu tipler, bocalayan iki kültür arasındaki insanı da verir. Gerçeklerden kaçanlar, hayallere sığınanlar. Bu dönemde batı gerçek kültür ve medeniyet hamlesini madde planında yapmıştır. Kültür buhranının getirmiş olduğu düalizm insanımızın kendini idrak edememesi, aslî yerini bulamamasına yol açmıştır. “Tanpınar'a göre, eksik ve milli kültür potasında eritilmeyen batı kültürü, toplumumuza fayda yerine zarar getirmektedir. 'Bütün cemiyet hayatı, zihniyet etrafında döner. İnsanı yeni baştan, yeni esaslarla kurmamız lazım. Yeni kıymetlerle yaşayan bir insan’...(Mahur Beste. S. 119)[39] Kendi değerlerini yitiren bir cemiyet onun yerine geçmişin birikimini koymak yaşatmak ister; tıpkı Abdüsselâm Beyde olduğu gibi. “Yeninin taraftarı ve mücadelecisiyiz, fakat eskiye bağlıyız, iş bu kadarla kalsa iyi, fakat kalmıyor, daha karışıyor. Hayatımızın bazı devirlerinde eskinin adamı olarak yeninin tazyiki altında yaşıyoruz. Bu kutup değiştirme hayatımızda bir asırdan beri hakim.”[40]

---

[39] Muhammer Gürbüz; Kırkambar Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Romancılığı ve Türk Romanına Bakışı-2”, Sayı:4, s.26-29

[40] Ahmet Hamdi Tanpınar; Yaşadığım Gibi, Dergah Yayınları, s.29

“1942'den sonra hikaye ve romancılığımızda gelişen gerçekçi akımların karşısına o, bir başka sanat anlayışı ile rasyonel ve toplumcu zorlamaların insanı ve hayatı sınırlı bir yere kadar tanımlamasından daha ötelere ulaşabilecek; çağımız şehirli insanının gerçek üstü, şuur dışı yaşamalarını da kucaklayacak genişlikte bir yeni anlatım ve ifade şekli getirmeğe çalışmış, bu yolla başarılı öncü eserlerini vermesine rağmen, 1954 yıllarından sonra genç öncülerin 'bunalım anlatımına' yönelirken A.Camus, Sartre, Kafka örnekleri ile etkilenmelerini görmüş...”[41]

Hayri İrdal İçinde bulunduğu ortamdan Birinci Dünya savaşının patlamasıyla çıkar. "Küçük Hakikatler” adındaki ikinci bölüm Tanzimat sonrasını ele alan Hayri İrdal panoramasıdır. İrdal savaştan sonra ikinci evliliğini de yapmıştır. Şehzadebaşı’nda kıraathaneyi tasvirlerle veren Tanpınar; şahıslar kadrosuyla medeniyet bunalımını ortaya koymuştur. Bu kıraathane mimarimizden, ev eşyasına, kıyafetimizden, felsefemize kadar şekillenmeye çalışan fakat bir türlü yerine oturmayan unsurların odak noktasıdır. Tanzimat’tan sonra gelen bu buhran sonra giderek bütün bir cemiyeti sarmış; kültür terkiplerimiz aşağılık kompleksiyle beraber inkâr edilmeye başlanmıştır. Medeniyetimiz batı kültürünün tavırları arasında bir hareket sistematiği aramaya çalışmıştır. İrdal'le Halit Ayarcı arasında geçen konuşmayı E. B. Taylor'un tarifi içinde ele alırsak; “ Bilgiyi, imanı, sanatı, ahlâkı, örf ve adetleri ferdin mensup olduğu cemiyetin bir uzvu olması itibariyle kazandığı itiyatlarını ve bütün diğer maharetlerini ihtiva eden gayet grift bir bütündür.”[42] Bu bütünlük, kahramanlar tarafından kendini bulamamanın neticesi olarak eşikte beklemek durumundaydı. Psikolojik yönden rahatsız olan Dr. Ramiz, Freud'a tapan, bir yandan da rüya tabirnamelerine merak sarmış, eşiği atlayamamış bir adamdır. Şuu-

---

[41] Tahir Alangu; a.g.e. s.591

[42] Prof. Dr. Mümtaz Turhan; Kültür Değişmeleri, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Yayınları, s.36, İstanbul 1987

raltı dünyasının Don Kişot'u olan Ramiz, bizde gediğine konmamış bir ilmin (!) sözde temsilcisidir. Mantık hesaplarını kaybetmiş bir insanın doktor kisvesiyle hasta muayene etmesi, sağduyulu bir okuyucu için bir ünlem ve soru işaretidir. Tanpınar dejenere olmaya giden Türk toplumunu bu espri içerisinde vermeye çalışır. Eşikten içeri giren Tanpınar; "Romanımız insan ruhunun kapısı önündedir ve içerden gelmeyen gizli sesleri duyabilmek için henüz eşiğini aşmış değildir."[43] görüşünü Hayri İrdal tipiyle yıkmıştır. Hayri İrdal, Dr. Ramiz'in tesbitiyle 'baba kompleksi' içinde olan bazen usta bir düzenbaz, bazen de yaptıklarını mazur göstermeye çalışacak kadar pişkin, yüzsüz biri, bazen de yitirilen umutlar karşısında vicdan azabı çekecek kadar gelenekçidir. Seyyit Lütfullah'tan, Halit Ayarcı'ya kadar romanda görülen karakterler bir heyulanın adamıdırlar. Halit Ayarcı ile Hayri İrdal bir bütünü tamamlayan tiplerdir. Halit Ayarcı kurnaz, aynı zamanda yeniliği seven bir şahıstır. Zamanı değerlendirmeyi, saatler üzerinde kurgu yapmayı sever. Hayri İrdal ise babasının ve Nuri Efendi'nin telkiniyle, onların saatlere olan hayranlığı yüzünden saatlere olan ilgisi, aşk derecesinde olan bir insandır. Halit Ayarcı kendi düşünce binasına temel ararken Hayri İrdal'le karşılaşır ve onun zamanla tedrici şekilde gelişen, geliştirilen hülyalarına gerçek adına sahip çıkar. Bu sahiplenme Hayri İrdal'i bir yalan makinesi haline getirdiği gibi; düşünce dünyasına da işlemiş kendi kriteryasında muhasebesini yapamaz olmuştur

Roman tamamen inkırazlar zinciri halindedir. "-Bu kadarı da fazla değil mi doktor? dedim. Vakıa babama pek hayran değilim. Acayip tabiatları vardı. Huysuzdu, fazla konuşurdu, kendisini idare edemezdi. Hulasa pek öyle sevilecek, hürmete, riayet edilecek bir adam değildi. Yahut talihsiz adamdı. Ama yine babamdı sevmesem bile

---

[43] Peyami Safa; Sanat Edebiyat Tenkit Objektif-2, Ötüken Yayınları, s.277, İst. 1976

acırdım..."(S.A.E. s.95) Hayri İrdal'in bu konuşmasından babasını sevmese bile ona acıdığını anlamaktayız. Dr. Ramiz'in ise ona zorla bazı şeyleri söyletmesi ise aradaki tezadı açık bir şekilde ortaya koymaktadır. "-Evet, azizim. Bu işin çıkarı yoktur! Gençlik harekete geçmeli! Bu şark fatalizminden kurtulmalı"(S.A.E. s.117)

"Tanpınar, şahısların karakterini çizerken onların isimleriyle müsemma haline getirmiştir. Çevre tasvirleriyle, ruh tasvirleri arasında bir uygunluk göze çarpar. "Çünkü yan geldi Asaf Bey'in daima uykusu vardı ve bu uyku dünyanın, en masum uykusuydu. O gözlerini kapar kapamaz, etrafımız tatlı bir mışıltı ile dolardı ve havada sanki yüzlerce melek hep birden maddesiz kanatlarıyla uçuşurlar, çok yavaş fısıltılarla kulağına ninni söylerler, uykusunun peteğini masum rüyaların haliyle doldururlardı."(S.A.E. s.117) Müziğe yaklaşan bir resim anlayışı onun tasvirlerinde canlı öğeler halinde karşımıza çıkar. "Şiirlerinde bir imaj ve müzik kaygısı taşıdığı, hikaye ve romanlarında da, başta zaman teması olmak üzere, psikolojik anları, bilinç altını aradığı, yansıttığı görülür."[44] Hayri İrdal ilk önce Halit Ayarcı ile çarkını bozar daha sonra da aile efradı ve çevresinin baskısıyla kendinden çok başka bir insan olarak ortaya çıkar. O dengesini kaybetmiş şaşkın insandır. "Hayri Bey, Hayri Efendi, Hayri oğlum, Falcı Hayri, Saatçi Hayri, Öksüz Hayri, şu büyücü Hayri, müsrif, ayyaş, esrarkeş Hayri, Pakize'nin kocası Hayri, baldızlarımın eniştesi Hayri... şimdi bir de Hayri Beyefendi ortaya çıkmıştı." (S.A.E. s.165) Hayri Bey bu şaşkınlık içinde geçmişin hatıralarını yaşamak ister. Bu şaşkınlıktan ancak geçmişe seyahat etmekle kurtulabilirdi. "Bunalımın, yani iç değişmenin ortaya koyduğu şaşırmışlık, şahsiyetsizlik ve ruh kargaşalığının sebebi ise, bu eserde mazi-hâl (şimdiki zaman) uyuşmazlığı şeklinde orijinal bir yoruma bağlanmıştır. Tanpınar'a göre bu hızlı değişmeler, Türk aydı-

---

[44] Behçet Necatigil; Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, Varlık Yayınları, s.303, İstanbul1988

nını iç hürriyetten koparmış, çekingen ve iki yüzlü yapmıştır."[45] Büyükdere, rakı ve ben ama Hayri Beyefendi olarak ben. Ayrıca otomobilin yetmiş kilometre sürati. Muhakkak tekrar çocukluğuma döndüm ve bir bayram yerindeyim! (S.A.E. s.166-167) Hayri İrdal mütevazı olduğu kadar geçmişini inkâr etmeyecek kadar gerçekçidir; fakat toplumun değerler kargaşasında realitesiyle baş başa kalamazdı. "... Ben fakir adamım. Siz getirmeseydiniz, ancak kapısının önünden geçebilirdim. Belki adlarını bile bilmem. Ben Hayri İrdal'im. Beş yıl evvel ölen en küçük kızının cenazesi bekçi kucağında kalkan adam. Sizin anlayacağınız, biçarenin biri..".(S.A.E. s.169) Dr. Ramiz, Freud psikanaliziyle ne kadar kafasını bozmuş ise Halit Ayarcı da Saatleri Ayarlama Enstitüsü'yle o derece kafayı bozmuştur.

Hayri İrdal fakir bir insanken Ayarcı'nın toplumda tutunmaya çalışan bir teziyle karşılaşır. "Sabaha Doğru" başlığını taşıyan üçüncü bölümde kurulan Saatleri Ayarlama Enstitüsü'yle mevkii ve paraya kavuşur.

Bu bölüm tamamen Halit Ayarcı'nın şahsında sembolleştirilen Türk toplumunun aynasıdır. Cumhuriyet dönemiyle geçmişten tamamen bağlarını koparan ve bir türlü de yeniyi alıp kendi hamulesinde terkip yapamayan, bürokrat, aydın, sivil kesimin hicivnamesidir. Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün gayesi, hedefi belli olmayan bir müessesedir. Bu müessese kendine sürekli şubeler, kadrolar açarak genişlemeye çalışır. Hayri İrdal bu müessesede tek başınadır. Bazen isyan eder. Bu isyanı ise Halit Ayarcı tarafından yatıştırılır. Zamanın gereklerine göre hareket etmesinin, bazen anlamadan kabul etmesinin gerektiğini söyler. Halit Ayarcı çıkarcı bir insandır. Yenilikçi olarak gözüken Halit Ayarcı şan ve şeref uğruna insanları hayalî birtakım müesseselere alır ve onların toplumdaki faydacı rolünden bahseder. Daha sonra Hayri İrdal'e yazdıracağı

---

[45] Ahmet Kabaklı; Türk Edebiyatı, C.3, s.504, T.E.V. Yayınları, İstanbul 1990

kitapla toplumu yalanlar girdabına sürükler o artık günün adamı, dillerden düşmeyen insandır. Kurduğu müessese ise toplumda zaman öldürmek isteyen şekilci, taklitçi insanlardır. "Dostum, işler bizden sonra dünyaya gelmişlerdir. İşleri, onları görecek adamlar icat ederler. Biz de bunları icat ettik. Bunu bizden evvel kimsenin düşünmemesi veya başka şekilde düşünmüş olması müspet olmasına mani midir, sanıyorsunuz? Biz bir iş yapıyoruz, hem mühim bir iş... Çalışmak zamanına sahip olmak, onu kullanmasını bilmektir. Biz bunun yolunu açacağız. Etrafımıza zaman şuuru vereceğiz. İçinde yaşadığımız havaya bir yığın kelime ve fikir atacağız. İnsan her şeyden evvel iştir, iş ise zamandır, diyeceğiz. Bu müspet bir hareket değil midir?"(S.A.E. s.201) Halit Ayarcı kendisini gerçekten bu işin ehemmiyetine inandırmıştır; fakat inanmayan birisi vardır ki; o da Hayri İrdal'dir. Hayri İrdal'in müessese ile ilgili her düşüncesi hüsnü kabul görür. "-Yani bir nevi otomatizm... Asrımızın asıl büyük zaafı ve kudreti. İçten içe hazırlanan aydınlık ve düzenli yeni Ortaçağ'ın temeli ve belkemiği. Haklısınız Hayri Bey... Hayri Bey siz bir dahisiniz. Öyle bir şey buldunuz ki... Tam çalar saat gibi konuşup susacak insanlar, değil mi? Plak insan... Harika!" (S.A.E. s.206) Tanpınar toplumumuzun gülünç yapısını plak insan benzetmesiyle Halit Ayarcı'ya söyletir.

Konuşmayan, tefekkür etmeyen sorulmadan cevap vermeyen monoton insan tipi; böylece fertler düşüncelerinin esiri olacaklar, çalar saat gibi vakti gelince çalacak yine başkaları tarafından kurulmayı bekleyeceklerdi.

Romanın asıl karakterini kurulu insan, plak insan, otomot insan tiplemeleriyle insanı makineye benzeten saikler ve yanlış anlaşılan batı medeniyeti tenkidi bir kontrastla verilmiştir. Tanpınar bir isyanın ferdî planda müesseseleşmesi olan Saatleri Ayarlama Enstitüsü'yle Halit Ayarcı'ya karşı vermiştir. Bu roman Roger Caillais'ın dediği gibi "Cemiyete karşı bir isyandır." Uyuyan bir ce-

miyetin uyandıktan sonra da rüya haline devam etmesi Tanpınar'ı Hayri İrdal vasıtasıyla isyana sürüklemiştir.

Halit Ayarcı insanları kullanmasını bilir. Önceden zengin bir insan olduğunu bildiği Hayri İrdal'in halasıyla diyalog kurar. "Bilir misiniz, bugünlerde ben kiminle dostum? Halanızla ... Ne mükemmel kadın, nasıl canlı, yaşını nasıl yeniyor! Doğrusu aranızın açık olmasına sizin hesabınıza müteessirim. O kadar açık fikirli, berrak görüşlü bir insan ki... O da biliyorsunuz tasavvufa merak etti. Hatta aşıkane şiirleri bile var, yarın çayına gideceğim.(S.A.E. s.211)

Hayri İrdal Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün müdür yardımcısı olarak vazifeye başlar. O, böylece orada dönen dolapların yalanların bir bakıma merkezi haline gelir. Fakat yine o eşya ve hâdiselere dışardan bakar, muhasebe yapar. Enstitüyü büyük bir heyecanla kuran Halit Ayarcı, romanın sonlarına doğru çalışanların ihanetine uğrar. Çalışanlar yapılanlara içtenlikle inanmış insanlar değillerdir. Gerçek bir fonksiyonu olmayan Enstitü, verilen rapor üzerine kapatılır. Ayarcı da aldandığını itiraf ederek ortadan kaybolur.

Romanın olaylar zinciri içinde Hayri İrdal ile Halit Ayarcı arasında kalan tipler vardır. Bunlar o dönemin psiko-sosyal görüntüsünü yansıtmak için kullanılan dekor tipleridir. Zarife Hala'nın cimriliği, tam gömülürken tekrar dirilmesi, eski cimriliğinin aksine cömert bir hayat yaşaması onun inkıraz bir tip olarak ele alınmasını sağlamıştır. Her şeyiyle sert olan Zarife Hala'nın ispritizmaya merak sarması, daha sonra da enstitüye girmesi, kendi geçmişini tamamıyla silmesi toplumumuzda bir bakıma eskiyi terk etme onun yerine tamamıyla fantastik bir yeni ortaya koyma eğilimini ortaya koyar. Bu bakımdan Zarife Hala'nın fonksiyonu ölmüş değerler üzerine yeni, bizden olmayanı oturtma gayreti verilmiştir. Abdüsselâm Bey eskinin yaşayan misalidir. İnsan canlısı olması, eski konak hayatının devamını isteyen, eskinin yenisi, fakat eski

ve yok olan bir medeniyetin son çığlıklarını temsil eder. Bu çığlıklar Hayri İrdal ve karısı tarafından duyulmuş fakat onlarında belli bir zamandan sonra "insan esiri" diyebilecek bir isim yakıştırmalarına sebep olmuştur. Cemal Bey ise Hayri İrdal'in karşısına, sırf enstitünün reklamı yapılmak için çıkarılmış kaprisli bir tiptir. Bu tip aynı zamanda, hanımının İrdal'in metresi olması ateşini körükleyen ayrı bir nedendir. Cemal Bey'in saldırılarına karşı şuurlu bir şekilde cevap veren İrdal, kendisini enstitünün bir numaralı müdavimi, hizmetkârı olarak görmüştür. İrdal'in karısı Pakize ise gerek Halit Ayarcı gerekse de cemiyetin o andaki baskısıyla bambaşka biri olarak ortaya çıkmıştır. İrdal, karısının işe yaramaz biri olduğunu bilmektedir, fakat Tanpınar onu ironi içinde vererek okuyucuyu acı gülüşe sevk etmektedir.

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün yaptığı iş, saatleri ayarlamaktan ziyade zamanı parçalamaktan ibarettir. Romanın kahramanları yekpare bir zamanı değil parçalanmış bir zamanı yaşamaktadırlar. Tanpınar'ın zaman anlayışı ince bir sezgiye dayanır.

Halit Ayarcı'nm mantığıyla düşünülecek olursa, kapının içindeki hayatta "geçmiş" pek o kadar önemli değildir, gerekirse yeniden ortaya konur; fakat Tanpınar, İrdal'in yanındadır ve kapının içiyle. "Muhtemelen, bizim cemiyet olarak şimdiye kadar ulaşmamız gereken noktayı başka bir deyişle, kültür ikiliğinin yaşanmadığı geçmişimizin kendi içinde gelişerek "muasır" gelişmelerle bütünleştiği kuvvetli bir sentezi anlatmaya çalışmaktadır. Ne var ki Saatleri Ayarlama Enstitüsün'deki kahramanların ayakları altındaki zemin kaymıştır, hepsi bir boşlukta yüzmektedirler. Devam zinciri kopmuştur. Tanpınar ise yaratmanın ilk şartının 'devam' olduğu fikrindedir. Hakikî kırılışlar ve kopuşlar ancak yaratış ucubeleri meydana getirir. Saatleri Ayarlama Enstitüsü böyle bir ucubedir."[46]

---

[46] Beşir Ayvazoğlu; Geleneğin Direnişi, Ötüken Yayınevi, s.235-236, İstanbul

Geçmişi geniş zaman telakkisi içinde geleceğe taşıma, geçmişin gerilerden gelecek sezgisiyle bütünleşmesi. Bergson sezgiyi şöyle tarif eder: "Sezgi, bizi bir varlığın, dışımızdaki bir objenin içine sürükleyen zihni sempatidir. Böylece içimizdeki şuurla dışımızdaki eşya aynileşmiş olur. Sezgi, şuurla eşya arasındaki farkı ortadan kaldırıyor."[47]

Saatleri Ayarlama Enstitüsü Hayri İrdal'in oturup hatıralarını kaleme almasıyla vücud bulmuştur. Son iki yüzyıl içinde batı toplumuna ayak uydurmaya çalışan, fakat bir türlü bu sentezi yapamayan cemiyetin buhranlar içindeki alay ve hiciv serencamesidir. Bu romanda hicvedilmeyen iki kişi vardır. Bunlar: Saatçi Nuri Efendi ve İrdal'in oğlu Ahmet'tir. Bu iki tip, Tanpınar'ın cumhuriyet Türkiye'sinde yeniliği, fert fert taşıyacak insanlardır. Ahmet, mizaç bakımından babasına benzemekle birlikte babasının yaptıklarını tasvip etmeyen bir tiptir. Nuri Efendi her şeyin sorumluluğunun taşınmasının mecburiliğine inanan ve aynı zamanda vicdanî bir mükellefiyet olarak değerlendiren insandır. "Ayrıca toplu bakılırsa, eserin, adından başlayarak bürokrasinin bir tenkidi olduğu görülür. Nitekim açık gözlülük, yutturuculuk, halkı hiçe sayma gibi vasıflar taşıyan Ayarcı, idareci zümrede bulunan başarma azmi, yiyicilik ve aldanış zaaflarından faydalanarak Saatleri Ayarlama Enstitüsü adlı, boş işlerle, gösterişle uğraşan devlet parası yiyici örgütü kurmuştur."[48]

Bu roman acı bir mizahın şekillenmesinden meydana gelmiş psiko-sosyal hiciv romanıdır. Medeniyet değiştirmede hayatın parçalarını şahıslarla birleştirmiştir. Bir roman vak'asının başı, ortası, sonu ve dünkü romanda aranan bir inkişaf ve intiha devirleri bulunmayabilir; elverir ki, mevzu esasen başı ve sonu olmayan hayat akışından

---

1997

[47] M.Orhan Okay; Necip Fazıl Kısakürek, K.B.Yayınları, s.36, Ankara 1987

[48] Ahmet Kabaklı; Türk Edebiyatı, C.3, s.504, T.E.V.Yayınları, İstanbul 1990

herhangi bir parçayı bize aksettirsin."[49] Bu roman aynı zamanda, mukaddeslerini kaybeden cemiyetin yaşaması ile yeniden dirilmesi veya hepten yok olma mücadelesi olarak değerlendirilebilir. "Hipnotizma, ispritizma, falcılığın her şekil mukaddeslerini kaybeden yığınlar için birer avunma kaynağı."[50] Kültür dualizminin yaşandığı bu toplumda Andre Gide'nin ifadesiyle; "Bize yeni bir imanı, yeni bir ümidi, yeni bir Allah sevgisini kim getirecek?" şeklindeki bir kurtuluş ümidi, Tanpınar'ın karamsar, hicivsel senfonisi içinde unutulmuştur. Ancak bu ümidi Ahmet ve Nuri Efendiyle vermek istemişse de müphemiyetinden anlaşılamamaktadır. "Hafızasını kaybeden bu zavallı nesilleri biz mahvettik, bu cinayet hepimizin eseri, hepimizin yani aydınların"[51] İçtimai bağlarımızı, tarihimizden kopardığımızda başka ama bambaşka bir insan olacaktık. "Kollektif bağlar gevşedikçe korkunç yalnızlığa terk edilen insan kalbinde, bir ucu hayranlığa ve insiyaklarına bağlı ferdiyetinin bütün iştahları ve ihtirasları ayaklanacaktı"[52] Saatleri Ayarlama Enstitüsü bu bağlamda, tarihi geçmişi ile kolektif bağlarını koparmış bir medeniyetin can çekişmesidir. Tanpınar'ın kendi rüya atmosferini bu eserle soluklaması, onun rüya adamı ile realist ve rasyonel boyutu sentezlemesi açısından da önemlidir.

BİR YALNIZLIK SERAMONİSİ TANPINAR'A "SELÂM OLSUN"

Duygu ve düşünceler sözün mahremiyetinden, şiirin gizemli lisanına akınca, ancak bir keyfiyet teşkil edebilir. Şiir, bizim ruhî insiyaklarımıza şekil veren bir iç sevktir. Maddeden kaçışın, Ölümden uzak oluşun, sevdanın, aşkın, kelimelere isyanını ancak şiir verebilir. Acizlik karşı-

---

[49] Peyami Safa; a.g.e. s.216
[50] Necmeddin Şahiner; Cemil Meriç'le Nur Sohbetleri, s.60, Anahtar Yayınları, İstanbul 1994
[51] A.g.e. s.30
[52] Peyami Safa; Sanat Edebiyat Tenkit Objektif-2, s.221, İstanbul 1976

sında ezikliğin; varlık karşısında hiçliğin; ama bunun da ötesinde "âlemin özü" olma keyfiyeti, yine şiir terennümüyle ifade edilir.

Şair Tanpınar şiirde, “bir kültür adamı”ndan ziyade ruhunun gizli cephelerini deşifre eder. Zaten onun bu konuyla ilgili bir itirafı vardır. Tanpınar, "Hikaye ve romanlarımda ifade edemediklerimi şiirlerimde dile getirdim." derken hikaye ve romanın insanın “ontolojik” varlığına uzak olan yönünü vurgulamıştır. Şiirdir ki insana uygun bir sanat dalıdır. Tanpınar, şiirinde bir sanat kaygısı gütmüş müdür? Ya da "sanat için mi" şiir yazmıştır. Bizce bu sorular onun birden çok yönünün olması hasebiyle bir değer ifade etmez. Bir edebiyat tarihçisi, estet, hikayeci, denemeci, romancı ve şair. İşte Tanpınar bunların terkibidir. O, yek vücuttur.

Şair Tanpınar'ın şiirlerinde, "estetik" bir formun akışını görürüz. Derinlik resme ait bir boyut olsa da; şiirlerinde maddeden mânaya kayan, bir "üç boyut" vardır. Sanat, çoğu insan itibarıyla bir kaçışın, bir arayışın ya da kendini gerçekleştirmenin adıdır. Bu arayış Tanpınar’ın şiirlerinde bir estetik form içinde ele alınır. Tanpınar'ın estetiğine hakim olan yapı, zaman ve mekandan uzak, hayat ve şekilleri rüyaya indirgeyen bir algılayıştır. Rüya, bize daima realiteden kaçmayı hedefler. Yaşanılan zaman rüya retoriğine göre şekillenir. Mekân kaba, rüya yumuşaktır. Rüyanın nizamında mekân elastikiyet kazanır. Rüyada, aranan bulunur. Tanpınar, bir rüya adamıdır. Fakat rüyalar onun hayatını yönlendiren bir realiteden ziyade, ruhunun isteklerine karşı, kendisinin oluşturduğu bir estetik atmosferdir. Tanpınar “şiir ve rüya” isimli makalelerinde rüya estetiği ile ilgili olarak şunları söyler; “Rüya uykuya münhasır bir keyfiyet değildir. Gece gibi onu da içimizde taşırız. Şuurun duvarında açılan her gedikten rüyaların sırrına göre sıkıntılı, zâlim yahut mesut diyarına gireriz. Tecrit ve teksif gibi zihnî ameliyelerimiz bile, bir bakıma, rüyaya yakındırlar. Zihnin bazı imkânsız vuzuh anları

uyanık hâlde görülen bir rüyadan başka bir şey değildir. Vecd rüyadır. Çok defa manzara karşısındaki ruh haletimiz de uyanık hâlde görülen bir rüyadır. Rüyaların tesiri üzerinde az çok duranlar, onlarda bu tesiri yapan şeyin, birbirini takip eden hayallerden ziyade, beraberinde yürüyen hava olduğunu kabul ederler. Her rüya kendi hususî atmosferi içindedir; onu sırasına göre eğlenceli, zâlim, mesut, bedbaht, mukaddes veya günahkâr yapar. Bu, rüyanın ruh haleti, duygusudur. Bir rüyaya refakat eden duygu, bir vitrinde teşhir edilen eşyaya verilmiş ışık gibidir. O hayalleri o ışıkta, onun adesesinden, onun aydınlattığı kenar ve kabartmalarla, onun dağıttığı renklerle, kısaca onun kurduğu bir münasebetler zinciri içinde görmeğe mahkûmuz. Eşyanın ve hayat işlerinin rüyalarımızda büründüğü metafizik çehre bu aydınlıktan gelir. Bir rüyayı teşkil eden hayaller veya uyku halimizin herhangi bir arızası bu hayallere üslûp ve hususiyetlerini verecek olan hisleri doğurabileceği gibi sadece onun etrafında teşekkül etmiş de olabilirler; her iki şeklinde de onunla beraber değişirler ki en mühimi de budur. Bu hisler uzviyetin sazında çalınan bir cenk havasıdır, onun davetine uyuşuk benliğimin bütün tecrübeleri koşar. Ölülerim bu sesin kaynağında hayat susuzluğunu gideren sürülere benzerler. Yaşadığım gün, çocukluğum, unuttuğum ızdıraplar, eski saadetlerin, kısaca takviminde kıymeti olan ve olmayan şeyler, her şey bu yaratıcı nefesle dirilir, onun aydınlığında türlü çehrelerini takınırlar. Çünkü hakikatte rüyanın bizim için tabiat-üstü tarafını yapan, onu meydana getiren acaiplikler silsilesi, mantıksızlığı, şuur ve muhakemenin geri gelişinde ilk iş olarak istihfafla bir kenara fırlattığı tesadüfler değil, onları canlandıran çözülmesi güç ruh haleti ve onun vasıtasıyle etrafımızda yarattığı havadır. Bu kesiflik, ölüm korkusu ve tecrübesinin cinste ilk billurlaşmış şekli olan bir ürpermenin bütün uzviyetimizde cedlerden kalmış bir miras hâlinde uyanmasından ve mücerret düşünce parçaları, çeşitli hayaller, gündelik

intibalar, endişeler, hülâsa kayasından kopmuş bir yosun gibi, şuur altında yüzen her şeyi eline geçirip onlarla içimizde kendi acaip senfonisini kurmasından gelir. Tahkiki imkânsız olan bir "atavizm" küçücük insan vücuduna bir eziklik derinliği verir. İşte bazı rüyalarımızı bu derinlik ifade eder. Bu korkunç uçurumdan yükselen boğucu, tıpkı eski zaman kâhinleri gibi, uzviyetimizin her parçasına ayrı ayrı aynı şeyleri söyletir. İster bir rüyayı anlatalım, ister realiteden bahsedelim; sanatta asıl olan bu havayı kurabilmek, bu duygu kesifliği altından eşyayı gösterebilmektir. Ancak bu suretledir ki, sanat adamı, ömrünün arızalarına, realitenin akislerine realite üstünde bir çehre verebilir. Herkes kendi varlığının karanlıklarında rüyalarının sırrını gizler. Bu demektir ki eserlerimizde, benliğimizin bir köşesinde, bizim için bilinmeyen bir dip tabakada hapsedilmişlerdir."[53]

Rüya adamı olan Tanpınar; "zaman", "an" gibi soyut mefhumların arka planını irdeleyen bir şairdir. "An"ın lezzetlerinin, "geçmiş zaman" periyotlarının yeniden algılanması; meçhul hakikatlerin rüyadan alınarak yaşanılan zamana akması, Tanpınar'da bir istektir. Tanpınar, Marcel Proust'un romanda yaptığını "rüya estetiği" ile şiirde yapmıştır. Geçmiş zaman, kullanılabilecek hayallerin hazinesidir. Zamanı ortadan kaldırmak Tanpınar'ın genel eğilimidir. Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde en çok kullanılan kelime saattir. O saatin ismi de "mübarek"tir. Zamanın ortadan kaldırılması, aynı zamanda "varlık problemi"nin geçmiş zamana atılarak bir estetik argüman olarak kullanılmasını sağlamıştır.

Hayatı ve hadiseleri kaba algılayış şekli, Tanpınar'ın şiir ritüelinden uzaktır. Mekanın satıhlaşması aynı zamanda "zamanın" ortadan kaldırılmasıyla mümkündür. Varlık sahası bu problemi cevaplayamaz. Ancak, şiir bu nizama

---

[53] Edebiyat Üzerine Makaleler; Ahmet Hamdi Tanpınar, Haz. Dr. Zeynep Kerman, Dergah Yayınları, s .32-33-34, İstanbul 1992

ahenk verebilir. “Ferdin kendi içinde kendini aşması ayrı bir duygudur. Bu mistiklerin murakebe anlarına benzeyen bir 'hal'dir, Tanpınar'ın ifadesiyle bir 'ruh miracı'dır, ki ebediyet iştiyakı içinde 'vahdet'e erişmek demektir. Fakat yanılmayalım; Tanpınar'da bu yükselişin dinî olmaktan ziyade psikolojik ve estetik bir mânâsı vardır. Ancak şaşırtıcı olan şudur ki, Tanpınar bazı yazılarında 'ebediyet' ve 'vahdet' kelimelerini kesif bir duygu ve ruh halinin ifadesi olarak birlikte kullanmıştır. Onun bilhassa klâsik Türk musikîsinin, hele dinî tasavvufî musikîmizin, hatta Batı musikîsinden bazı eserlerin kendisinde uyandırdığı duygu ve hayalleri tahlil ederken bir 'çıkış', 'yükseliş' hissinden bahsetmesi, böyle anlarda 'ruh miracından, ebediyet ve vahdet iştiyakından söz etmesi tam bir 'ruhî transandas' hali gösterir. Kaldı ki ona göre, san'at, ölümden sonraki hayattır ve ebediyen san'at eserlerinde yaşar. Dahası var: Tanpınar'ın estetiğine esas yaptığı rüya ve musikî, alelade hayatı, ölüm düşüncesini ve fanilik duygusunu ortadan kaldırdığı, ebedîliğin kendisini ve fanilik duygusunu ortadan kaldırdığı, ebedîliğin kendisini değilse bile vehmini verdiği için san'atın kaynağıdır. San'at bunun için ölümden ötelere uzanan hayattır. Ölümün trajedisi rüyalarımızda ve büyük musikî eserlerinin içimizde uyandırdığı hayal ve duygularda son bulur. Sanatkâr Tanpınar, her şeyden önce şâirdir. O, kendini böyle kabul ediyordu. Sadece bir cümlesini zikredeceğim: 'Bende esas olan şiirdir. Oradan etrafa genişlerim' Tanpınar'ın ilmi bile bir şâirin ilmidir. Objektif bir bakış ve davranış tarzının, kesin ve vazıh bir üslûbun hakim olması gereken ilmî eserlerinde konuşan yine şâir ve estet Tanpınar'dır. Çünkü Tanpınar'ın bakış tarzı her şeyde bir güzellik ve şiiriyet arayan estetin bakışıdır. Estet her şeye güzellik zaviyesinden bakan, her şeyde güzellik ve şiiriyet bulan bir dikkatin adamıdır. Alman şairi Heine'nin 'Bir objeye dikkatle bakın; onun bütün şiiriyetini bulursunuz.' Sözü tam Tanpınar'a uyan bir dikkattir. İlim adamı Tanpınar'da bile ilim

ile san'at, sanatkâr ile ilim adamı durmadan yansırlar. Birincilik daima münhaldir. Musikînin refakatinde bir rüya estetiğinin şuurlu çalışma fikriyle birlikte hakim olduğu temler insanlığın ebedî ve evrensel temleridir: Hayatın, tabiatın, aşkın güzelliği, mistik yükselişe çok benzeyen varlığı aşma iştiyakı, ölümün trajedisi, hayatın trajik duygusu, güzellik, aşk ve san'at vasıtasıyla alelade hayatın ve zamanın dışına çıkma, ölüm ve fanilik korkusunu yenme, ebediliğe ulaşma... Tanpınar bu temleri halis Türkçe'nin en güzel, en parıltılı mısralarıyla ifade etti."[54] Tanpınar, şiirlerinde "anlık" tatların dimağda bıraktığı zevk halini, sürekli yaşamak ister. Tanpınar dostu ve hocası olan Yahya Kemal'den oldukça fazla etkilenmiştir. Yahya Kemal'in şiir nizamında "geçmiş zaman ışıltılarının", "an"a taşınması ve siluetlerinin tekrar müşade edilmesi yatar. "Devam ederek yenileşmek, yenileşerek devam etmek" Tanpınar'ın, Yahya Kemal'den aldığı bir iç dinamizmdir. "Devam zincirinin" kopmaması hayatın bir bütün olarak algılanmasıyla mümkündür. Hayatın sınırları içine nüfuz edebilen insan hülyası ise; bu devam zincirinin de bir bütünü olmak zorundaydı.

Tanpınar bir "kültür erüdisi" olarak katmanlarına vakıf olduğu bu toplumun bir ferdi olması cihetiyle, kendi rüyasını yaşarken yalnızdır. Bütün büyük şairler eserlerini bir ihtiyaçtan hasıl ederken; ferdî hassasiyet onların en önemli ayırıcı vasfı olur. Bu hassasiyet, kimilerinde toplumsal bozukluk, kimilerinde metafizik ürperti, kimilerinde de aşk ve ızdıraba duyulan ilginin bir tezahürüdür. Tanpınar her ne kadar toplumcu bir şair olmasa da, toplumun fert bazındaki "kendi aşırı ontolojik ve estetik kaygısı"nı dile getirmiştir. Tanpınar'ın "Selâm Olsun" isimli şiiri bir yalnızlık terennümü olarak karşımıza çıkar.

---

[54] Türk Kültür ve Edebiyatından Şahsiyetler-2; Prof. Dr. Birol Emil, Akçağ Yayınları, s. 421-422-426

Selâm olsun bizden güzel dünyaya
Bahçelerde hâlâ güller açar mı
Selâm olsun Güneş'e, Ay'a
Işıklar, gölgeler suda oynar mı

Hepsi güzeldi kar, tipi, fırtına
Günlerin geçişi ardı ardına
Hasretiz bir kanat şakırtısına
Mavi gökte kuşlar yine uçar mı

Uzak, çok uzağız şimdi ışıktan
Çocuk sesinden, gül ve sarmaşıktan
Dönmeyen gemiler oldukça açıktan
Adımızı soran, anan var mı

Tanpınar'ın bu şiiri; "Ölümden sonra mekana kuşbakışı bakmak ve benden sonrası ne haldedir?" sorusuna bir cevap niteliği arz etmektedir. Mehmet Kaplan, Tanpınar'ın Şiir Dünyası'nda bu şiirle ilgili şu ilginç yorumu yapar. "Yaşı ilerledikçe, bilhassa ölümü çok düşünmeğe başladığı son yıllarında, tabiat ve hayat ona seyrine doyulmaz bir güzellikle göründü. 'Selâm Olsun' şiirinde işte bu hayranlığın ifadesini buluyoruz. Şair, dünyaya ölümün penceresinden bakıyor ve en çok sevdiği şeyleri uzaktan hüzünlü bir özleyişle seyrediyor. Tabiatın ve hayatın güzellikleri, başka şiirlerinde kuvvetle hissettiği ölümün karanlık trajedisini ona unutturuyor. Tanpınar, mizacı bakımından dışa dönük bir tiptir. Tabiatı ve hayatta kendisini gösteren güzelliğin daha derin daha kesif ve bilhassa ebedî olmasını arzuladığı hayallerden ibarettir. 'Yavaş yavaş aydınlanan' şiirindeki hülya veya şiir sarayı, güvercin kanadı ve köpükten yapılmıştı. Onunla, bu şiirde hasretle andığı 'kanat şakırtısı', 'mavi gök' mahiyet itibariyle aynıdır. Bu hülya ve şiir sarayının özelliği daha terkibî ve 'her tesadüfün dışında',

yani ebedî oluşundadır. Metafizik bir alemin varlığına inanmayan Tanpınar, sanat vasıtasıyla en sevdiği şeyleri ebedileştiriyor. 'Selâm Olsun' şiirinde ölümle varlığın güzelliğini hissettiren şair, burada güzellik vasıtasıyla ölümün trajedisini ve sanatın rolünü ortaya koyar. Estetik duygunun teşekkülünde, sevilen objeden uzaklaşmanın bir tesiri olduğu muhakkaktır. Hâtıraların güzelliği buradan ileri geliyor. 'Selâm Olsun' şiirinde şair hayata ölümün arkasından bakarak, onu bir daha ulaşılması imkânsız bir hâtıra şekline sokuyordu. Sanat eseri de hayatı, âdeta öldürmek suretiyle bizden uzaklaştırır.”[55] Özlem duymak ve bu özlemin "dönmeyen gemiler oldukça açıktan " mısrasıyla trajik bir hâl aldığını görmekteyiz. Yahya Kemal'in "Sessiz Gemi" isimli şiirinde de aynı temayı buluruz. Özellikle "Selâm Olsun" isimli şiirin son kıtası, "Sessiz Gemi"ye âdeta bir selâm gönderiyor.

Artık demir almak günü gelmişse zamandan,
Meçhûle giden bir gemi kalkar bu limandan.
Hiç yolcusu yokmuş gibi sessizce alır yol;
Sallanmaz o kalkışta ne mendil ne de bir kol.
Rıhtımda kalanlar bu seyâhatten elemli,
Günlerce siyah ufka bakar gözleri nemli.
Biçâre gönüller! Ne giden son gemidir bu!
Hicranlı hayatın ne de son mâtemidir bu!
Dünyâda sevilmiş ve seven nâfile bekler;
Bilmez ki giden sevgililer dönmeyecekler.
Birçok gidenin her biri memnun ki yerinden,
Birçok seneler geçti; dönen yok seferinden.

---

[55] Tanpınar'ın Şiir Dünyası; Mehmet Kaplan, Dergah Yayınları, s.78-79-81 İstanbul 1982

Yahya Kemal'le, Tanpınar'ın duyuş şekli hemen hemen aynıdır. Fakat ferdî kaygılar şiirin “mutlak hülyası”nda eritilerek rüyanın sihirli kollarına terk edilmiştir. "Ahmet Hamdi Tanpınar'da 'hülya' ve 'rüya' kelimeleri onun hayat ve kâinat karşısındaki tavrını ifade etmesi bakımından önemlidir. Onda bu kelimeler insanî gerçekliğin sanat yönünü ifadeyle vazifelidir. Acaba Tanpınar, sanat eseri vasıtasıyla insanın kendi derinliğini, tabiî varlıkla izdivacını, sosyal hayat karşısındaki vaziyetini kısacası dışla için bütünleşme halini bu kelimelerle mi ifade etmektedir? Acaba rüya hali, bütün bunların bir zaman diliminde bir anda hissedilmesi, yaşanması mı? Yoksa bu Gaston Bachelarde'daki (revreure) hülya mı? Ahmet Hamdi Tanpınar'ın bu Fransız epistemoloğunu (bilgi felsefesi üzerinde duran insan) iyi tanıdığını, onun Yahya Kemal adlı bir kitabından biliyoruz. Zira Tanpınar, Yahya Kemal'i Bachelarde ile gelişen bir inceleme tarzından gelen unsurlar yardımıyla değerlendirir. Bachelarde'da hülya, ferdî bir dikkatle bir hali ve problemi geçmişi, geleceği ve haldeki vaziyetiyle bir bütün halinde bir anda görme, adlandırma ve değerlendirme halidir, farklı seviyedeki çağrışımlar, doğuştan gelen kabiliyetler, fırsatların hazırladığı imkânlar gözü açık görülen rüyaya benzer bir ruh halinde, beklenmedik anda yan yana gelerek bu bilgilenme halinin ortaya çıkmasına sebep olurlar. Bu hal, gözler önünde tecessüm eder, bazı sesler duyulur. Ancak onu tasvire ve ifadeye yöneldiğinizde büyü bozulur, tablo kaybolur. Bu hülyayı ilim adamı da görür. Takip edeceği inceleme tarzı ve onun neticesi bir anda bütünüyle gözleri önünde tecessüm eden âlim laboratuarında aynı neticeyi isbat için ömrünü harcar. Bu rüyayı sanatkâr da görmüş olmalı. Şiirin sesini, mısraın hareketini ve berraklığını gören ve duyan şâir, dil malzemesiyle buna vücut vermek için senelerce gayret eder. Gözleri önünde, hayır beyninin içinde gördüğü renk uyumu ve çizgi esnekliğini anlayabilmek aynı seviyede sanatkâr olmaya ihtiyaç gösterir. İşte Tanpınar'-

daki rüya, bu hali ifade için kullanılmış şahsî bir terimdir."[56]

Tanpınar bütün şiir özellikleriyle "mukayeseli edebiyat" çerçevesi içerisinde; şiirleri Necip Fazıl, Yahya Kemal ile birlikte ele alınmalıdır. Özellikle "metafizik duyuş, estetik algılayış, rüya metafiziği, hülya, sezgi, zaman" gibi kavramların birbirine yakın şairlerde ne anlam ifade ettiğini gösteren karşılaştırmalı sözlükler oluşturulmalıdır. Bir arayışın, maddede yoğunlaşan bir dimağın ötelere ait esintileri plastik düzlemde yaşamak istemesi; dönemin psiko-estetik yapısı Tanpınar'da irdelenmesi gereken konulardır. Bu konular; felsefî alt yapısıyla birlikte ele alınıp, o dönemdeki batı kaynaklı her türlü etkileşimin Tanpınar'ı ne kadar etkilediği ortaya konmalıdır. Böylece "Medeniyet bunalımı ya da iç insan nizamı"yla birlikte Tanpınar'ı daha iyi tahlil etmiş olacağız.

NECİP FAZIL ANATOMİSİ

Bir çilenin ruhunda meydana getirdiği dalgalanmaları mısralara kazıyan adamdır o. Bir davanın, bir aksiyonun "yalnız bendedir" çizgisinde kendisini eriten mum adamdır. Bu, o sabık-mistik-metafizik kelimelerinde tüten buram buram öteler endeksli bir hayatın izdüşümüdür.

Arayan, bulan, şüpheci, bulduğunu zannettiği dünya metaforunda beyin fırtınalarını kamçılayan ötelerin cımbızla arayıcısıdır. Duyuş ve hissediş onun esrarlı yanını oluşturur. Hiçbir şairde onun kadar öteleri kurcalama hevesi yoktur. Bulunamayan, ama sürekli aranan ve arama zevkinin ızdırapla iç içe olması, şairi üst üste sorulara gebe bırakmıştır; "üst üste sorular soru içinde, düşün mü, konuş mu, sus mu unut mu / buradan insan mı çıkar tabut mu ?" Kimdir o? Allah'ın emanetini taşıma sorumluluğu altında ezilen, sonra da idrak sathi mailinde, idrak-

---

[56] Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi-2(1920-1940), Prof. Dr. Şerif Aktaş, Akçağ Yayınları, s. 32-33, Ankara 1998

sizliğin cenderesinde kafasını çatlatan deha... O mistik şair, Necip Fazıl 'dır.

Bir hareketin, bir çilenin anatomisini verirken kalem zorlanır; kelimeler ifadenin acziyle iki büklüm olur. Hislerin anlatılması Mehmed Akif'in deyimiyle oldukça zordur.

Ağlarım, ağlatamam; hissederim söyleyemem;
Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bizarım!

Necip Fazıl Türk Edebiyatı'nda özellikle şiir ve tiyatro dalında zirveyi yakalamış devâsa bir şairdir. Çok yönlü kişiliği her sahada kalem oynatmasına sebep olmuş, O'nu "tümdenci" bir şahsiyete zorlamıştır. Necip Fazıl şiiriyle, batı formlarını Türk Şiir estetiğine uygulayan, onunla âdeta bir sentez ortaya koyan şairdir. Şiirlerinde yüksekten alçağa, fırtınadan sükûnete giden bir seremoni vardır. Fransız sembolizminin Ahmet Haşim'den sonra Türk Edebiyatındaki en büyük temsilcisi sayabileceğimiz Necip Fazıl, sembolleri sırlı bir dünyanın anahtarı gibi kullanmıştır. Müzik, ritim, ahenk hepsi yek vücuttur Necip Fazıl'da. Semboller, sırlı bir arayışın sonunda bulamamanın acizliği karşısında çıkan bir feryadın sessiz şahitleri olarak yansır. O, arayan bir şair, sürekli soran, ama yılmayan "kafası zonk-zonk zonklayanlardan biridir." Dolayısıyla hisleri güçlüdür. Metafizik âlem, duyuların reel manadan irreel manaya geçişin yakalandığı andır. Belki bir an-ı seyyale. Maddenin bütün kıstaslarıyla eridiği, ruhun asıl cevher haline gelip; sonsuzla hem dem olmanın sadece duyuşlarını hissettiği an. Öteleri kurcalamak, ötelerin mana derinliğini septik bir tarzla irdelemek ve onunla ızdıraplarını dindirmek. İşte bütün bir mesele budur. Bu mesele, Mutlak Hakikat karşısındaki acziyetin; Necip Fazıl'daki çileli görüntüsüdür.

ÇİLE ŞAİRİNDE METAFİZİK ÜRPERTİ

Şair gönlünde binlerce güzellikleri yaşatır. Kelimeleri kanıyla besler bazen, sonra kırmızı güller açtırır. Izdırabı yudumlar kendi derinliklerinde. O, Metafizik âlemin cidarları zorlayan gerilimini yaşar. Goethe der ki: "İnsan, hayatında bir kez bulûğ ızdırabı çeker; dehânın çocukları ise her gün bu ızdırabı yaşar."

Ben, başı ağır gelmiş boşlukta düşen fikir;
Benliğin dolabında, kör ve çilekeş beygir.

Çile şairi Necip Fazıl Kısakürek; varlık karşısında irdeleyen, sorgulayan ve her şeyin en ince ayrıntılarına kadar his ve fikir cephesini araştıran şairdir. Felsefenin "sürekli aramak olduğunu" belirten şair; ben neyim, nereden geliyorum, nereye gidiyorum? sorularını çözümlemeye çalışır. Şair, kelimelerle ruh ürpertilerini dile getirir.

Ben, kimsesiz seyyahı, meçhuller caddesinin
Ben, yankısından kaçan çocuk, kendi sesinin.

Büyük fikir mimarı ve nesir üstadı Necip Fazıl, Çile'de bir bakıma toplum psikolojisini verir. "Çile bu cemiyetin şiiri değildir. Mesela Fransızca'ya ilk defa Abidin Dino tarafından tercüme edildi ve 1938'lerde Paris'te Eyfel Radyosu'nda okundu... Oralarda bu kadar büyük alâka doğurdu da bizde... Metafizik sancı çeken kafa, bu hastalık yok. İşte bu ulvi hastalık bize gelmemiş ve gelmez." (Konuşmalar, N.F.K)

Şair bir arayışın adamıdır. Bu arayış Abdülhakim Arvasi Hazretlerini buluncaya kadar devam eder. Mutlak hakikate giden arayışa şair kendinden başlar. Yunus'un

"Bir ben vardır bende benden içerü" mısraını âdeta didik didik irdeler. Şair kaba maddenin ötesinde insan denen varlığı "ben" merkezli bir eksende inceler. İnsan eşref-i mahlukattır. İbn-i Sina "Neden atıldı böyle yükseklerdeki yuvasından" derken onun ulvî yönünü belirtmiştir. Şair materyalizmin insan telakkisine karşı, mistik bir tavır takınır. Bu mistisizm onu sorgulamaya kadar götürür. Bu sorgulama ise şairin kendi "ben"inde bir kasırga meydana getirir.

Ne azap, ne sitem bu yalnızlıktan,
Kime ne, aşılmaz duvar bendedir,
Süslenmiş gemiler geçse açıktan
Sanırım gittiği diyar bendedir.

Şair, yaratılmış olan her şeyin varlığını âdeta kendinde hisseder. İnsan Şeyh Galib'in deyimiyle:

Hoşça bak zatına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dide-i ekvan olan âdemsin sen

telâkkisiyle ele alınır. O küçük bir kainattır. Bütün sırlar onda arzı endam eder. Bazen şair şaşırır. Akıl susar, hisler şuura galebe çalar. Bazen de, aşılmayan duvar gibi görür kendini.

Evet, her şey bende bir gizli düğüm
Ben ki toz kanatlı bir kelebeğim
Minicik gövdeme yüklü Kafdağı
Bir zerreciğim ki Arş'a gebeyim
Dev sancılarımın budur kaynağı

Şair mutlak hakikat karşısındaki acziyetinin ızdırabını "zerre" olarak görür. Bütün her şeyi içine alacak kadar geniş olan insan zerresi. Zerrede mutlak hakikat karşısında aklın iflası "Seni idrak edememe asıl idraktir." fikrinin ruhtaki secde haliyle, kesin teslimiyeti... "Metafizik olanlara yöneliş şairin kendinden "ben"inden acı çekmesiyle mümkün olur, o zihni de aşmak ve manevî alana, yani ruhun bulunduğu derinliklere inmek zorundadır." Adorno; "Şiirde kalıcı yan bizim bilincimizdeki yan değildir, o trans halinde yakaladığımız ve yakalanması bir tabiî sevkin gücüyle mümkün olan gerçektir." demiştir.(Sedat Umran; Şiirde Metafizik Gerçek, Timaş yay. 1997-s.10-11)

Anlamak yok çocuğum, anlar gibi olmak var;
Akıl için son tavır saçlarını yolmak var.

Yaram var, havanlar dövemez merhem;
Yüküm var, bulamaz pazarlar dirhem,
Ne çıkar, bir yola düşmemiş gölgem;
Yollar ki, Allah'a çıkar bendedir.

Şair, varlığı kendiyle özdeşleştirir. Özdeşleşen varlık ilahî olan ruhun araya girmesiyle mahlukat ve eşref-i mahlukat tabirlerini çağrıştırır. İnsan mahlukattan Allah'tan bir ruh taşımasıyla ayrılır. İşte şair, yolları Allah'a ve dolayısıyla "ben"e bağlaması, insanın ulvî yönüne temasından kaynaklanmaktadır. Ebubekir Eroğlu şairi değerlendirirken şunları söyler: "Fıtrî olanı, aslî olanı tek hakikatin ayan olduğu İslâm'ı ta odağında duyumsamaya ermiş şair 'ben' i, daha sonra fıtratının işleyişi (olgular) üzerinde bunu incelemeye çalışmış, gözlemledikleri ile görünür olan arasındaki uçurum onu bir mücadelenin ortasına getirip bırakmıştır, bütün eserlerinin dokusunda bulunan yoğun duyum ve acısının yankısı yürek dağlayan kahırlı

bir ses..." Şair Necip Fazıl poetikasını şu mısralar ile ölümsüzleştirir.

Anladım işi, sanat Allah'ı aramakmış

Marifet bu, gerisi yalnız çelik çomakmış

"...çok defa kalabalık içinde, kendi ruh zindanına hapsedilmiş bir insan olma vasfını muhafaza eden" (Konuşmalar, N.F.K) şair; kurduğu estetik form, Fransız klâsik müziğinin ruh isyanları, sezgisel Bergson felsefesinden, tasavvufun "aşk" odağına kadar henüz aşılamamış bir şair-i azam olarak kalacaktır. "Sanatkar ki alnında Allah'ı aramak memuriyetinin ilahî ışık püskürtüsüyle doğar ve kalabalıklarda bu ışığın delaletiyle ayrılır; o, bu nura varis olmakta ne kadar talih sahibi ise nurunun ışıldayacağı ömür ölçüsünde de o kadar talih sahibidir." (Hitabeler, N.F.K)

YAVUZ BÜLENT BAKiLER'DE ANADOLU SEVGİSİ

Anadolu; memleket sevdalarına, gurbet akşamlarına, hülyalı rüya atmosferine konuk olmuş bir masalın adıdır. Semâsında dalgalanan al bayrak, kimliğimizin ebedî neşidesini söylerken, bağrı yanık bir ozanın koçaklamasında buram buram Anadolu tüter. Şiirin güzellik denen kıvama erişmesi ancak "Anadolu coğrafyasının" bir bütün halinde işlenmesiyle mümkündür. Millî his atmosferindeki, "Anadolu romantizmi"; bizim duygusal yönümüzün reftareleştiği ve Anadolu gerçeğini bir kanaviçe gibi gönüllere işlediği zaman, bir değer ifade edecektir. Şiirin nizamına hâkim olan ritim, sevda yüklü masalın; kaddi bükülmüş anaların dilindeki "ninnilerden", ak sakallı dedelerin kartal bakışlı gözlerinde "ceng havaları"yla terennüm edilecektir. Anadolu kendini seven için yâr idi, yâren idi. Sevdaya bilenmiş her gurbet akşamı, sineye düşen bir hançerdi. Sevgiliye kavuşmada bir köprüydü Anadolu. Bazen de, geçilmesi bir o kadar zor olan bir sırat

köprüsü. Ferhat gibi dağları delmeye niyetlenen babayiğitler olmadıktan sonra, geçit vermezdi. Aşka susayanların kana kana ab-ı hayat içecekleri yerin adı olan Anadolu; kendine doğru koşanlara kucak açmış, onları bir "ana" şefkatiyle büyütüp toprağın mübarek ellerine teslim etmişti.

Bizim şiirimiz gönlümüzde olgunlaşmış bir rüşeym idi. Kulak kabarttık, göz koyduk ona. Kalbimizin her atışında büyük bir coğrafyanın sesini duyduk onda. Bu ses Anadolu'ydu. Anadolu coğrafyasına Orta Asya steplerinden bir yıldırım gibi konan, tarih deviren, tarih yazdıran, Allah'a secde eden bir neslin sesiydi bu. Yavuz Bülent Bakiler Anadolu'yu bir sevda şarkısına dönüştüren ender şairlerden biridir. Kökleri sağlam olan bir ağacın boy atıp çiçeklenmesi kadar doğal ne olabilirdi ki. Bakiler, kökleri sağlam bir şiir sezgisine sahiptir. Şiire rengini veren bu gelenek "millî his ve heyecan"ın sade bir Türkçe ile ifadesinden başka bir şey değildir. Bakiler'i, Faruk Nafiz'in o berrak söyleyiş ve intizamına hakim olan, o "romantik hava"yla birlikte ele almak mümkündür. Faruk Nafiz'in "Sanat" isimli şirinde, Anadolu'nun estetize edilip bir şiir usaresi haline getirildiğini görüyoruz.

Başka sanat bilmeyiz, karşımızda dururken
Yazılmamış bir destan gibi Anadolu'muz.
Arkadaş, biz bu yolda türküler tuttururken
Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz

Yine Nafiz'in "Çoban Çeşmesi" şiirinde Anadolu, lisanın en kesif duygu seranatı ile birlikte verilmiştir. Kaplan'ın Faruk Nafız'i değerlendiren makalesinde ele alınan konular Yavuz Bülent Bakiler'in şiir misyonu için de bir bakıma ipuçları vermektedir. "Cumhuriyet devrinde gelişen Memleket edebiyatı akımının tanınmış temsilcilerin-

den biri de Faruk Nafiz Çamlıbel'dir. 'Kızıl Saçlar' başlıklı şiirinde Faruk Nafiz 'Asya'nın bağrı yanık toprağında' inildeyerek giden bir kağnı ile bu kağnıyı süren kızıl saçlı bir köylü kızını tasvir eder. Kağnı ve çalışan köylü kadın, Anadolu manzarasını tipik unsurlarıdır. Şair kağnının çıkardığı iniltili sesle memleketin ıztırabı arasında münasebet kurar:

'İnliyen, memleketimdir bu tekerlekte!' dedim;
Hangi bir köylü bu kağnıyle sürünmekte?' dedim.

Kızıl saçlı köy kızını görünce şairin intibaı birdenbire değişir. Onun uyandırdığı his, hiç de 'ezilmiş bir insan' intibaı değildir. Bu 'canlı yüz, mehabetle dolu'dur. Başına bir kara sevda vurmuş gibi tek başına dağlara çıkan bu kızda kahramanlara has bir tavır vardır. Onda ne uzun yol yürümüş', 'ne de yorgunluk izi' vardır. İçinde yoğrulduğu iklim, onun saçına ve derisine bakır rengi vermiştir. O, kendisine 'ağyarın elini dokundurmayan' bir korku telkin eder. Bakır tenli, kızıl saçlı, yiğit görünüşlü köylü kızı İstanbullu şairi âdeta büyüler."[57]

Yavuz Bülent Bakiler'in şiirinde de "Anadolu" bir özlem halinde işlenmiştir. Bakiler "sosyal hayatın" acı gerçeklerini dile getirirken Nafiz'den ayrılır. Estetize duygulara sahip olan Nafiz, "romantik hava"yı verirken oldukça başarılıdır. Bakiler Türkçe'nin akıcılığı içinde Anadolu'-nun görüntüsünü sergilerken realisttir. O bu yönüyle toplumcu bir şairdir. Burada belirtmekte fayda vardır ki Bakiler'i materyalist ve Marksist şairlerle karıştırmamak gerekir. Milli hisleri kuvvetli olan şairin kendi soydaşlarına olan ilgisi onun Anadolu aşkı ve Türk milletine olan sevgisinden kaynaklanmaktadır. Bakiler'in "Anadolu" isimli şiirinde, biz bu acı feryadın ferdî izlerini görürüz.

---

[57] Mehmet Kaplan; Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar-2, Dergah Yayınları, s. 304-305, İstanbul 1987

Ben Anadolu'yum!..
Yıllar yılı susuz kaldım, yıllar yılı aç.
Şükrederek kalktığım sofralarımda
ya soğan ekmek olur, yahut bulamaç.

Hastaları vardı ölüm yataklarında
Ne doktor yüzü gördüm, ne ilaç

Devlet denince hep vergi geldi aklıma,
Jandarma denince kırbaç.

Zaman zaman nankör çıktı, büyütüp okuttuğum
Gölge vermedi, çok kere diktiğim ağaç.

En gümrah ırmaklarım boşuna akıp gitti.
Üç beş adım ötesinde toprağım vardı kıraç,

Gittim, yiğitçe boğuştum gaza meydanlarında
Ne tak-ı zaferler istedim, ne taç...

Savaşta çiğnetmedim, hilâli düşmanlara
Barışta düştü üstüme gölge gölge haç!

Yolsuz, okulsuz köylerim kasabalarım hâlâ
Alın terine muhtaç.

Ben Anadolu'yum, acılı, mahzun

Bende bitmez tükenmez dert kulaç kulaç.

Bakiler'in bu derece hassasiyetiyle ilgili olarak Mehmet Nuri Yardım'ın Türk Edebiyatı'nda onunla yaptığı röportajda şu ifadeleri görüyoruz. “Millî duyguları ve hassasiyetleri güçlü olan bir şair olarak toplumumuzun içinde bulunduğu sıkıntıları da güçlü bir şekilde hissediyor ve bu duyguyu şiirinize aktarıyorsunuz? Meselâ 'Sivas'ta Yoksul Çocuklar' ve 'Anadolu Hikâyesi’ gibi şiirlerinizde ezilen, horlanan, acı ve çile çeken Anadolu insanım başarıyla tasvir ettiniz. Bu tür konuları genelde sol kesim işliyordu. Bir şair, ferdî duygularının yanı sıra sosyal temaları da eserlerinde işlemeli mi sizce?- Türkiye'de, bazı kesimlerde, sizin de belirttiğiniz gibi çok yanlış bir kanaat var. Bu zanna göre 'yoksulluğumuzu, geriliğimizi cehalete ve taassuba dayanan yanlışlarımızı ... umumiyetle sol cepheler ele alıyor, ele almalı/ Bu görüş, ummanları fokurdatıp kurutacak kadar yanlıştır. Bizim, hem İslâmiyet'ten evvel, hem de İslâmiyet’le birlikte gelişen merhametli yapımızdan hiç haberdar olmayanlar hep böyle söylüyorlar. 'Açları doyurmak-çıplakları giyindirmek' ta Göktürk Anıtlarından beri, bizim en büyük özelliklerimizden biri. İslâmiyet’in içtimai yapımıza getirdiği güzellikleri anlatmaya sayfalar yetmez. Kul hakkının, bir yetim başı okşamanın, komşusu aç iken tok yatan bir kimsenin veya işçinin daha alın teri bile kurumadan emeğinin karşılığını vermenin ne demek olduğunu bilmeyenler, okumayanlar, duymayanlar, insanı dehşete düşüren yanlış iddialarda bulunuyorlar. Meselâ benim (Sivas'ta Yoksul Çocuklar) şiirimi okuyanlar bana sormuşlardır: 'Böyle sosyal içerikli şiirler yazdığınız hâlde neden solcu değilsiniz?' demişlerdir. Ben de her defasında, bu katmerli yanlıştan utanarak kendilerine cevap vermişimdir. '...Böyle şiirler yazmak, evvel emirde benim inancımın, imanımın, yaşayışımın gereği. Eski Türk

töresini araştırmak, okumak, size zor gelebilir. Kabul ederseniz yani dinlemeye vaktiniz varsa birlikte bir camimize gidelim. "Hangi camimize?" diyeceksiniz, onu tamamen size bırakıyorum. Gideceğimiz camiyi siz belirleyin. Abdest almak zordur; elinizi, yüzünüzü, kollarınızı, ayaklarınızı yıkayacaksınız. Sizi bu zorluğa da sokmayacağını. Abdest almayın. Namaz da kılmayın. Ama bir Cuma namazından yarım saat önce, çıkıp o seçtiğiniz camiye gidelim. Orada cemaate vaaz eden hocaya kulak verelim. Sonra görelim: fakir fukaraya, cehalete, yoksulluğa, geriliğe, taassuba, haksız kazanca, yalana, dolana, rüşvete, hırsızlığa parmak basanlar solcular mı İslâmiyet mi?" demişimdir. Rahmetli Ahmet Kabaklı hocamız demişti ki; "Milletimizin halkı vardır, fakat yeterli derecede münevveri yoktur!" Kendi kültür değerlerinden kopan, öğrenmek, araştırmak zahmetinden kaçan kimselerin peşin hükümleri, maalesef ifade buyurduğunuz gibidir. Bunlar İstiklâl şairimiz Mehmet Akif Ersoy'u bile katiyyen okumamışlardır. Bir şair, bir hikâye veya roman yazarı, şahsî duygularının yanı sıra, eğer mensubu olduğu cemiyetin, milletin acılarını, yoksulluklarını, mes'elelerini dile getirmiyorsa, münevver hassasiyetiyle, insan özellikleriyle yaşamıyor demektir."[58]

Yavuz Bülent Bakiler, Anadolu sevgisinden neşet eden Anadolu panoramasını yüreğini kanatan bir acıyla dile getirir. Bu acı sevginin tezahürünü "Türkiye'm, Anayurdum, Sebebim, Çarem" isimli şiirinde, çok açık bir şekilde görürüz.

Ben, kağnılarla yaylılarla büyüdüm geldim
Çocuk yüreğimi yakan türküler dinleye dinleye
Mahzun kağnılarınla, nazlı yaylılarınla

---

[58] Mehmet Nuri Yardım; Türk Edebiyatı Dergisi, Ekim-2001, sayı 336, s. 69

Ve tozlu yollarınla sevdim seni Türkiye!

O tezek topladığım kırlar, yaylalar...
Başına oturduğum, ekmek yediğim atandır.
Türkiye'm, anayurdum, sebebim, çarem...
Taşına toprağına vurgunluğum bundandır...

Akşam karanlığıyla başlardı kurbağalar
Susar gökyüzü kadar, dinlerdim biteviye.
Gecemi besteleyen cırcır böceklerinle.
Kurbağa seslerinle sevdim seni Türkiye!

Bir Peygamber sofrasıydı soframız:
Biraz tandır ekmeği, biraz çökelek
Yoksulluğunla da bağlandım kaldım sana
Mecnun gibi üstelik

Yağmurlar başlayınca, odalarımız damlardı
Dizlerini döve döve ağlardı anam.
Şimdi kırkikindiler boyunca sırılsıklam
Küçük kerpiç evlerin çıkmaz aklımdan!

Türkiye'm! Hasretim! Kınalı türküm!..
İç ice güzellik, uç uca kahır
Yüreğimi bin parçaya bölseler
Her parçası yine seni çağrışır.

Bakiler; millî hisleri dile getiren bir şairdir. Fakat o, duygusallıktan ziyade, yaşadığı, içinden büyüyüp geldiği topluma karşı bir şuurun oluşmasını sağlar. Bakiler Anadolu'nun tarih kokan "Sivas şehrin"de Müslüman bir muhitten aldığı ilhamla Anadolu'yu anlamaya ve anlatmaya çalışır. Köklü bir aile geleneğine sahip olan Bakiler "Serdengeçti dergilerinin" oluşturduğu bir fikir atmosferinde şekillenmiştir. "Kendine has şiir sözlüğü ve üslûbu kesin ve yoğun anlatışı ile Bakiler, Anadolu insanını, bakımsız çocuklarımızın geri ve nursuz bırakılmış vatanımızın acılarını dile getirmektedir. Ancak Yavuz Bülent Bakiler, bazı menfî ideolojilerin yıkıcı ve bozguncu tavrıyla değil, onlara acıyan memleket çocuğuna içten duygular ile bakmaktadır. Manevî, maddî çehresiyle vatan İslâm ruhu ve günlük yoksulluklar içindeki insanımızın ilham ettiği duygular; Bakiler'i gerçeğe bakan, acıması, sevmesi zengin, yeni millî bir şiir nizamı kazandırmıştır. Lirizmi ile birlikte düşünce dünyası da berrak olan Bakiler, Türk-İslâm-çağ-tarih terkibinin hava ve ilhamını hakkıyla aksettiren bir şairdir.”[59] Bakiler'in şiir sanatı "Anadolu coğrafyası"nın ufuklarında bir sevgi güneşi gibi doğmuş ve sıcaklığı bütün Türkiye'yi sarmıştır. Bakiler'in bu sevgisini "Anadolu Acısı" şiirinde de net bir şekilde görmekteyiz.

Anadolu, Anadolu, ah Anadolu!
Bir yanında güzellik, incelik ve nur...
Bir yanında, bin yıldan beridir süregelen
Toz, toprak, tezek, çamur...
İnsanlar gördüm sende imbikten geçmiş gibi
Yüreklerinde sıcak, misilsiz bir merhamet
İnsanlar gördüm yine: Hain, cahil, asabî
Taş devrini yaşayan bir kaba kuvvet.

---

[59]Ahmet Kabaklı; Türk Edebiyatı, TEV Yayınları, C.4, s.330, İstanbul 1991

Sivas'ta, Divriği 'de, Erzurum 'da, Konya 'da...
İnce sütunlar gördüm, şadırvanlar, kubbeler.
Bir yandan oya gibi işlenmiş pembe mermer
Öte yanda öbek öbek, çirkin, kaba, şekilsiz
Kerpiçten harabeler...

Bağışlasın şimdi bizi, vatan uğruna
Şehit düşen yüz binlerce adsız kahraman.
Çünkü seller bir yandan götürür toprağımı
Rüzgârlar bir yandan...

Unutulmuş Türklüğün ceylan yürekli töresi
Çiğnenmiş İslâm’ın koyduğu kesin yasaklar,
Bir avuç buğday, bir tutam ot, bir karış toprak için
Konuşur mavzerler, bıçaklar...

Ve dul kalır kadınlar bir hiç yüzünden
Vurulur gelinler telli duvaklı
Bir ağıt başlar sonra yetim kalan evlerde
İnce, uzun ağlamaklı...

Anadolu, Anadolu ah Anadolu!..
Böyle görmeseydim seni, böyle tanımasaydım.
Yüreğim olmasaydı bin bir yerinde
Yaşasaydım yine seni acı duymadan
Anamın Azerî türkülerinde.

Yavuz Bülent Bakiler, Anadolu sevgisini, realitenin bütün çıplaklığıyla göz önüne getirirken; insanımızın içinde bulunduğu sosyal şartları dile getirmeyi kendine bir vazife bilmiştir. Bakiler, Şiir misyonunu toplumun sosyal gerçekliğine ayna yapmış; bunu yaparken de Türkçe'nin zengin mana yumağından Anadolu gergefini işlemiştir.

Sanma şahım herkesi sen sadıkâne yâr olur.
Herkesi sen dost mu sandın belki ol ağyâr olur.
Sadıkâne belki ol bu âlemde serdar olur.
Yâr olur, ağyâr olur, serdar olur, didâr olur.
(Selimî)

FÜTÜVVET VE ZERAFET ŞAİRİ YAVUZ SULTAN SELİM

Binlerce at yelesinden gelen esinti, tarihin yapraklarını çeviriyor yavaş yavaş. Bir kısrak başından çıkan kişnemeye, yüzlerce naldan, aynı hedefe dökülen alevlerin kıvılcımları eşlik ediyor. Safkan atlar üzerinde yeminler ediliyor, kargılar yürekleri parçalıyordu. Kılıç sesleri gülbangın ahengiyle raks ediyor, cennet bahçeleri bir bir açılıyordu. Doru atlar mekân tanımıyor, "Kasem olsun tırnaklarıyla taştan kıvılcım fışkırtanlar üzerine..."(Kur'ân'ı Kerim-Âdiyât Suresi) müjdesiyle arşa kanatlanıyordu.

Bir gün dolu dizgin boşanan atlarımızla
Yerden yedi kat arşa kanatlandık o hızla

Cennette bugün gülleri açmış görürüz de
Hâlâ o kızıl hâtıra titrer gözümüzde!
(Yahya Kemal)

Mekân bir fethin kutlu doğumuna şahit oluyor; dağlar serfuru ederek gelen askerlere "buyurun girin selâmetle" diyordu. Nizam vaktiydi, taşmalıydı yürekler. Sel gibi aktı küffar eline. Coştu ve sonra intizamın mübarek ellerini açtı. "Allah'ım niyazum o dur ki; senin rızanı kazanıp vahdeti temin edem." Lâlü güher, inciden pırlantalar dizdi söz tacına.

İhtilâf u tefrika endişesi,
Kûşe-i kabrimde dahi bî-karar eyler beni;
İttihâdken savlet-i a'dayı def'a çaremiz;
İttihâd etmezse millet, dağıdâr eyler beni...

Kimdi, bu tarihin akışını değiştiren adam. Hem sultan hem de şair olan, "devlet-i ebed müebbet" ruhunu tuğlarla ilâhi bir neşveye dönüştüren kahraman. Hem için ve dahi dışın fethini gerçekleştiren, yıldırım bakışlı Fütüvvet sultanıdır O. O, kahramanlar listesinde kendi rakiplerini çoktan geride bırakmıştı. Napolyon onun yanında sönük bir yıldızdan başka bir şey değildi. İskender, o sultana ancak serfuru edecek "buyur sultanım" diyecekti. İç ve dış nizam, onun değişmez karakteriydi. Şiddeti muhabbetinden zuhur ederdi. Canan severdi. Yâr deyip Allah'ın ipine sarılırdı. O, nice sultanlara nasip olmayacak bir kıymette idi. O asrın efendisi, sözün de sultanıydı. Şiir meclislerinde kelimelere can veren de o idi. Onda, Celâl sanki Cemâl-'e inkılap eder, ateşe koşan kelebekler gibi aşk pervanesi olurdu.

Merdüm-i dîdeme bilmem ne füsun etdi felek
Giryemi kıldı füzûn eşkimi hûn etdi felek
Şîrler pençe-i kahrımda olurken lerzan
Beni bir gözleri âhûya zebûn etdi felek

Yavuz Sultan Selim fatih ruhluydu. "Fethetme ruhu" ona irsiyetten geçmiş olsa bile, o "İlahi vazife"nin idrakiyle hareket ederdi. O, "Mücedd-i Sani"ydi. Büyük dedesi Peygamberin iltifatına mazhar olmuş; bu müjdeyle İstanbul'u fethetmişti. O da Anadolu coğrafyasını tekrar Müslümanlaştırarak ikinci bir fetih yapmıştı. O, büyük sultan, Yavuz Sultan Selim'di.

Ziya Nur Aksun, Osmanlı Tarihi'nde Yavuz'u şöyle anlatır: "Sultan Selim'in harikulade bir dinamizme sahip bulunduğu, dünyevî lezzetlerden hoşlanmadığı, gayet az uyku uyuduğu rivayet edilir. Üç-dört saatlik bir uykuyla iktifa eden Selim Han'ın tâ şehzadelik zamanından beri kendini tarih mütalaasına ve tefekküre, âlimlerle sohbete verdiği kaynaklarda yazılıdır. Onun hükümdarlığında da, Celâlzâde'den naklen, gözlük ile Tarîh-i Vassâf'ı okuduğunu biliyoruz. Bu tarih Moğol tarihidir ki, Hindistan kısmından da bahsetmektedir. Bu tarihin okunup incelenmesi, birçok teşkilat ıstılahları dolayısıyla, çok güçtür. Yavuz'un bizzat bunu okuması, kendisinin ilmî kudretini ve malûmat ziyâdeliğini gösterir. Aynı zamanda Hind ve Turan seferine çıkma rivayetlerini de kuvvetlendirir. Onun bir memlekete sefer icra etmeden önce, o devletin târihini en ince noktalarına kadar okuduğu ve bildiği rivayet edilir. Paolo Giovio, Selim'in Sezar'ı ve İskender'i dahi okuduğunu söyler. Bu, onun tarihe olan büyük merakını gösterir ki, hemen bütün Osmanlı hükümdarlarında bir an'ane olarak devam etmiştir. Hemen hepsi kendi tarihleriyle beraber diğer tarihlere de meraklıdırlar. Naîmâ onun Ebu'n-Nâib tarafından yazılıp, Selâhaddîn'e ithaf edilen ve saltanat esrarına müteallik olan Nehcü's-Sülûk fi Siyâseti'l-Mülûk nâmındaki eseri ekseri vakitlerde okuduğunu yazmaktadır. Kitap, meliklerin sahip olması gereken sıfatlardan bahseder. Bunları tatbik eden hükümdarın İskender kadar memleket fethedip, yıkılmaz bir devlete sahip olacağını iddia eder. Yavuz'un bu kitabı çokça okuması, kendisinin büyük ve ulvî gayesine delildir. Paolo

Giovio Yavuz'u şu şekilde anlatmıştır: 'Vücûdunun gövde kısmı bacaklarına nisbeten daha uzun, bunda dolayı at üzerinde yerdekinden daha güzel duruyor. Tıraşlı bulunan yüzünde iki iri siyah göz insanın içine nüfuz ediyor. Aslan yüreği korku nedir bilmiyor, ne talihinden ürküyor, ne de karşısına çıkan tehlikelerden irkiliyor. Başladığı işi her ne pahasına olursa olsun, bir daha elinden bırakmayacak derecede enerji, azim ve irâde sahibi. Büyük şöhret te'min edecek işlere, kolayca te'min edilecek muvaffakiyetlerden daha fazla mütemayil. Tab'an sert, teemmül sahibi ve mütefekkir, fakat kararlaştırdığı tasavvurlarını bir yıldırım hızıyla yapmağa hazır. Lihyesizdir, çünkü sakalını vüzerâsına kaptırmak istemez."

İsmail Hakkı Uzunçarşılı ise Yavuz'un ilmî cephesini, şair olan kimliğini şöyle dile getirir: "Yavuz'un hususî meclislerinde ilmî, edebî muhasebeler olur ve değerli âlim ve şairler bu meclise iştirak ederlerdi. Yavuz müsait zamanlarını mütalâa ile geçirirdi; Mütalâalarını gözlükle yapardı. Kendisi mükemmel tahsil görmüş olup aynı zamanda güzel Farsça şiirleri de vardı. Edebî bir lisanla yazılarak pek muğlak olan Vassâf Tarihi'ni mütalâa etmesi Arapça ve Farsça'daki yüksek vukufuna delildir. Türkçe nazımları az ise de Farsça epik şiiri vardır. Ve kendi el yazısıyla olan Farsça manzumeler Topkapı Sarayı arşivinde bulunmaktadır. Hazar ve seferde vakit buldukça mütalâa ile meşgul olurdu. Mısır'daki ikameti esnasında Hind ve Çin haritalarını yaptırmıştır. Mısır'dan İstanbul'a gelinceye kadar İbn Tagrıberdî'nin Nücumü'z-zâhire isimli eserini İbn Kemal'e tercüme ettirerek menzillerde parça parça kendisine takdim edilen tercümeleri okurdu.(Osmanlı Tarih ve Edebiyat mecmuası, sayı 2,s. 25-26) Mükemmel bir divanı Alman İmparatoru II. Wilhelmadına Paul Hora tarafından bastırılmıştır. Yavuz şair, filozof ve mutasavvıf bir hükümdardı. Osmanlı hükümdarları arasında ilim itibariyle en yükseği Yavuz'dur. Muhyiddin-i Arabî'-ye fart-ı hürmeti ve seferleri esnasında Mevlâna Celâleddin Rumî'nin türbesini ziyareti,

Yavuz'un vahdet-i vücut felsefesine muhib veya müntesib olduğunu gösteriyor."

Yavuz Sultan Selim doğu hükümdarlarına has bir simge olan "mengüş"ü kulağına takardı. Bununla ilgili olarak şu olay, tarihe not olarak düşülmüştür. "Yavuz Sultan Selim Mısır'da saray bahçesinde Nedimiyle beraber sohbet ediyordu.Güneş, serin esen rüzgârı bir meltem yumuşaklığına çevirecek kadar sıcaklık yayıyordu.. Bahçedeki güller bile tatlı bir bahar neşvesini çevrelerine gülücükler göndererek terennüm ediyorlardı. Derin ve içli bülbül sesleriyle bu tatlı bahar günü büyülü bir güzelliğe bürünüyordu. Bir ara bahçe kapısının önünden birtakım insanlar geçmeye başladı. Başlarında onları bir yere götürmekle görevli askerler vardı. Sıra sıra bir yöne doğru giden bu insanların kulaklarındaki demir halkalar dikkat çekiyordu. Yavuz Sultan Selim onları uzun müddet seyretti. Sonra bunların kim olduğunu nedimine sordu. Nedimi: '-Kölelerdir efendim" diye cevap verdi. Yavuz tekrar: '-Ya kulaklanndaki halkalar nedir?' diye sorunca Nedim: '-Bu insanlar köledir. Kulaklarındaki halkalar da onların köle olduğunun işaretidir. Eğer kaçacak olursa bu halkalardan tanınır, yakalanıp tekrar efendilerine teslim edilirler" dedi. Bunu duyan yavuz haşmetli bir şekilde ayağa kalktı. Ve o gür sesiyle kükredi. "-Nedimim tiz bana da bir halka getirsünler. Onu kulağıma takayım. Zira ben de Hakkın kölesiyim."

Yavuz, sekiz yıl gibi kısa bir zaman zarfında dünyaya "Türk"ün bükülmez bileğini göstermiş; şair yönüyle de nice gönüller fethetmiştir.

Dil nedir nesne mi var aşk adına yakmadığın,
Aşk zencirini gerden mi kodun takmadığın,
Beni gördükde yüzün döndürüben bakmadığın,
Neyiki şîve mi ki cevr mi ki nâz mı ki.

Bu Selîmî kuluna çevri revan eylediğin,

Bunca sıdkın reh-i aşkında yalan eylediğin,
Yüzünü gösterüben yine nihân eylediğin,
Neyiki şive mi ki cevr mi ki nâz mı ki.

Şair Yavuz'un kaleme aldığı şiirlerin Farsça olması, o dönemin şiirinde hakim dilin Farsça olmasından kaynaklanmaktadır. O, rakiplerine kendi lisanlarıyla şiir söyleyerek, onların kalplerini dahi silahsız fethetmiştir. Şeyhülislâm Kemalpaşa-zade Ahmed Şemseddin Efendi, onun için yazdığı mersiyede şöyle demiştir: "Asrın güneşiydi, ikindi vakti güneşin gölgesi uzun, fakat müddeti kısa olur. Hükümdarlar, taç ve tahtlarıyle övünürler. Taç ve taht, onunla övünürdü."